Η ΟΔΟΣ

«Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή». (Ἰωάν. 14,6)

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΦΥΛΛΑΔΙΟ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΔΙΔΑΧΗΣ
ΕΚΔΟΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΡΟΔΟΥ
ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

ΦΥΛΛΟ 39 ΕΤΟΣ 12ο • 2017

ΜΑΪΟΣ
ΙΟΥΝΙΟΣ
ΙΟΥΛΙΟΣ
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Τί εἶναι Εὐχολόγιον;

Εὐχολόγιον εἶναι τὸ βιβλίο ποὺ περιλαμβάνει τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν μυστηρίων, ἱεροτελεστιῶν καὶ ἱεροπραξιῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Εἶναι ἀπὸ τὰ βασικώτερα χριστιανικὰ βιβλία (ὅπως καὶ τὸ Ὡρολόγιον τὸ μέγα) καὶ πιθανώτατα τὸ δεύτερο ἢ τρίτο σὲ ἀρχαιότητα λειτουργικὸ βιβλίο τῆς Ἐκκλησίας. Λόγῳ τῆς σπουδαιότητός του τὸ Εὐχολόγιον σῴζεται σὲ ἕναν μεγάλο ἀριθμὸ χειρογράφων, τὰ ὁποῖα διαθέτουν ποικιλία περιεχομένων, καὶ ἔχουν ἄλλοτε εἰδικὸ καὶ ἄλλοτε γενικὸ περιεχόμενο. Ἔτσι ὑπάρχουν χειρόγραφα ποὺ περιέχουν μόνον μία ἢ δύο λειτουργίες, ἄλλα μὲ λίγες ἀκόμη ἀκολουθίες, ἄλλα μὲ πληθώρα τελετῶν καὶ εὐχῶν κ.λπ..

Ἀπὸ τὸ ἔτος 1526, ἄρχισαν νὰ ἐμφανίζωνται ἀλλεπάλληλες ἔντυπες ἐκδόσεις εὐχολογίων, οἱ ὁποῖες γίνονταν ἀνάρπαστες. Σιγὰ σιγὰ καθιερώθηκαν δύο βασικοὶ τύποι τοῦ ἐντύπου βιβλίου, τὸ Εὐχολόγιον τὸ μέγα καὶ τὸ Ἁγιασματάριον ἢ Μικρὸν Εὐχολόγιον. Τὸ Μέγα Εὐχολόγιον στὴν καθιερωμένη ἀπὸ αἰώνων σύνθεσί του περιέχει τὶς ἱεροτελεστίες τῶν ἑπτὰ μυστηρίων, τὶς τάξεις τῶν διαφόρων χειροτονιῶν καὶ χειροθεσιῶν, τὴν ἀκολουθία τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ, τὶς ὑπόλοιπες ἱεροπραξίες καὶ εὐχὲς ποὺ χρησιμοποιεῖ ἡ Ἐκκλησία σὲ διάφορες ἀνάγκες καὶ περιστάσεις, καθὼς καὶ τὰ ἀποστολοευαγγέλια τῶν ἐπισημοτέρων ἑορτῶν.

Ποιά εἶναι ἡ λειτουργικὴ χρῆσι τοῦ Εὐχολογίου;

Ἡ λειτουργική του χρῆσι εἶναι πολὺ μεγάλη. Τὸ Εὐχολόγιον καὶ τὸ Ὡρολόγιον περιέχουν τὴν βασικὴ δομὴ καὶ τὰ σταθερὰ μέρη ὅλων σχεδὸν τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ τελετῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ βασική τους διαφορὰ εἶναι ὅτι τὸ μὲν Εὐχολόγιον περιέχει κυρίως τὰ μέρη τῶν ἀκολουθιῶν ποὺ ἀνήκουν στοὺς λειτουργοὺς ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ἐνῷ τὸ Ὡρολόγιον περιέχει ὅσα ἀνήκουν στὸν λαό, στοὺς μοναχούς, στοὺς ἀναγνῶστες καὶ στοὺς χοροὺς τῶν ψαλτῶν. Ἑπομένως τὰ δύο αὐτὰ βιβλία εἶναι ἰδιαιτέρως σημαντικὰ καὶ ἀπολύτως ἀπαραίτητα γιὰ τὴν τέλεσι τῆς δημόσιας χριστιανικῆς λατρείας στοὺς ναούς· καὶ ὅπως ἐπάνω στὸ ἀναλόγιο βρίσκεται πάντοτε τὸ Ὡρολόγιον τὸ μέγα, ὁμοίως καὶ ἀπὸ τὸ ἱερὸ βῆμα δὲν πρέπει νὰ ἀπουσιάζῃ τὸ Εὐχολόγιον τὸ μέγα.

Μέχρι τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 20οῦ αἰῶνος οἱ κληρικοὶ τε-

Τό περιοδικό αὐτό ἀφιερώθηκε στά λειτουργικά βιβλία: Μέγα καί Μικρό Εὐχολόγιο. Τό Μέγα Εὐχολόγιο περιέχει τίς Ἀκολουθίες τῶν ἑπτά Μυστηρίων, τήν Ἀκολουθία τῶν Ἐγκαινίων ναοῦ καί πολλές ἄλλες Ἀκολουθίες (π.χ. τοῦ Μεγάλου Ἁγιασμοῦ, τῆς γονυκλισίας τῆς Πεντηκοστῆς, τοῦ Μικροῦ καί τοῦ Μεγάλου Σχήματος) καί Εὐχές (π.χ. ἐπί συμφορᾷ λαοῦ, ἐπί ἐπιδρομάς ἐθνῶν).

Στό Μικρό Εὐχολόγιο, τό ὁποῖο εἶναι ἐπιτομή τοῦ Μεγάλου Εὐχολογίου, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία συγκέντρωσε διάφορες Ἀκολουθίες καί Εὐχές σέ ἕνα μικρό βιβλίο πρός διευκόλυνση τῶν ἱερέων της. Ἀρχικά περιλαμβάνεται ἡ συνηθέστερη Ἀκολουθία, πού εἶναι ὁ Μικρός Ἁγιασμός. Ὁ Μικρός Ἁγιασμός τελεῖται παντοῦ καί πάντοτε. Ἐάν δέν ὑπάρχει εἰδική Ἀκολουθία γιά τόν ἁγιασμό κάποιας ἀνθρώπινης δραστηριότητας ἤ κάποιου πράγματος, πού παράγει ἤ ἀσχολεῖται μέ αὐτό ὁ ἄνθρωπος, τελεῖται ἀπό τόν ἱερέα ὁ Μικρός Ἁγιασμός καί ἐπισυνάπτεται εἰδική Εὐχή, ἐάν ὑπάρχει. Τέτοιες Εὐχές ὑπάρχουν στό δεύτερο μέρος τοῦ Μικροῦ Εὐχολογίου, παρμένες ἀπό τό Μέγα Εὐχολόγιο ἤ γραμμένες ἐξ ἀρχῆς. Αὐτές ἀναφέρονται σέ γεωργικές (π.χ. ἐπί ὀρύξει φρέατος, ἐπί εὐλογήσει σπόρου, εἰς τό φύτεμα ἀμπελῶνος, ἐπί τρυγῆς ἀμπέλου), κτηνοτροφικές (π.χ. εἰς τό εὐλογῆσαι ποίμνην, εἰς νόσον βοῶν, εἰς τό εὐλογῆσαι τυρόν καί ὠά) καί ναυτικές δραστηριότητες (π.χ. εἰς τό κατασκευᾶσαι πλοῖον, εἰς κατασκευήν σκάφους, εἰς τό εὐλογῆσαι δίκτυα, ἐπί μέλλοντος τινός πλέειν). Σήμερα, πού ζοῦμε στή μεταβιομηχανική καί ἠλεκτρονική ἐποχή, συγγράφονται καί νέες Εὐχές.

Στή συνέχεια στό Μικρό Εὐχολόγιο βρίσκουμε τίς μικρές Ἀκολουθίες γύρω ἀπό τίς πρῶτες ἡμέρες τῆς γέννησης ἑνός παιδιοῦ. Κατά τήν πρώτη ἡμέρα στό σπίτι ἤ στό νοσοκομεῖο: προσευχές γιά ὑγεία μητέρας καί παιδιοῦ καί γιά προστασία τους ἀπό ζήλεια, φθόνο καί δαιμονική ἐπήρεια. Κατά τήν ὄγδοη ἡμέρα στήν εἴσοδο τοῦ ναοῦ: σφράγιση μέ σταυρό καί ὀνοματοδοσία μωροῦ. Κατά τήν τεσσαρακοστή ἡμέρα: ἐκκλησιασμός βρέφους.

Ἔπονται τά Μυστήρια του Βαπτίσματος, τοῦ Γάμου, τῆς Ἐξομολόγησης καί τοῦ Εὐχελαίου. Ἀκολουθοῦν οἱ Ἀκολουθίες γύρω ἀπό τόν θάνατο.

Στό δεύτερο μέρος τοῦ Μικροῦ Εὐχολογίου μετά τίς εἰδικές Εὐχές ἐνσωματώθηκαν πολλές νεώτερες μικρές Ἀκολουθίες γιά διάφορες περιστάσεις. Κάποιες ἀπό αὐτές εἶναι: ἡ ἔναρξη καί λήξη τῶν μαθημάτων στά σχολεῖα, ἡ ἔναρξη κάποιου ἰδιωτικοῦ ἔργου, ἡ ἔναρξη κάποιου κοινοφελοῦς ἔργου, ἡ θεμελίωση κάθε κτίσματος, τά ἐγκαίνια φιλανθρωπικοῦ καταστήματος, τά ἐγκαίνια ἀρδευτικῶν ἔργων, τά ἐγκαίνια πλοίου καί ἡ εὐλογία νέου ὀχήματος.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τί εἶναι τό Εὐχολόγιον
Διονύσιος Ἀνατολικιώτης, σελ. 1

Εἰσαγωγικές σκέψεις στήν ἱστορία καί θεολογία τοῦ Εὐχολογίου
Γ. Ν. Φίλια, σελ. 3

«Περιβαλλοντικές προσεγγίσεις σέ σχέση μέ τήν ἀειφόρο ἀνάπτυξη στό «Εὐχολόγιο» τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας» (μέρος Α΄)
Θωμᾶ Ε. Σολδάτου, σελ. 8

Ἡ εὐχή τῆς Ἐκκλησίας ὑπέρ μελισσῶνος καί τό βαθύτερο νόημά της
Ἀριστοφάνη Δ. Ζαμπακίδη, σελ. 15

Τὸ ὕδωρ στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο
Πρωτ. Ἰωάννου Γ. Σκιαδαρέση, σελ. 20

Ἡ μεταμόρφωση τοῦ χρόνου
Πρωτ. Βασιλείου Καλλιακμάνη, σελ. 24

Παναγία, «ἡ ἐκκύπτουσα ὡσεί ὄρθρος»
Πρωτ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη, σελ. 25

Ἡ χρήση τῶν ἀρωματικῶν φυτῶν στήν ὀρθόδοξη λατρεία
Παρασκευῆς Μαντικοῦ, σελ. 26

Ἑρμηνεία τῶν Ἁγίων Γραφῶν καί αἵρεση
Ἀρχιμ. Αὐγουστίνου Μύρου, σελ. 29

Εἰδήσεις Οἰκουμ. Πατριαρχείου, σελ. 31

Εἰδήσεις Ἱερᾶς Μητροπόλεως, σελ. 34

Ἱεροψαλτικά Νέα, σελ. 39

Ἀπόψεις καί Σχόλια,
Ἀρχιμ. Μαξίμου Παναγιώτου, σελ. 40

Η ΟΔΟΣ

Κωδικός ἐντύπου ISSN 1790-6733

Τετραμηνιαία ἔκδοση
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου
Τηλέφωνο: 22410 34300
Fax: 22410 73480
Internet: www.imr.gr
e-mail: imrodou@gmail.com
Συντάσσεται ἀπό ἐπιτροπή

Ἰδιοκτήτης
Ἱερά Μητρόπολις Ρόδου

Ἐκδότης
Μητροπολίτης Ρόδου
κ. Κύριλλος

Ὑπεύθυνος Σύνταξης
Ἀρχιμ. Μάξιμος Παναγιώτου

Προαιρετικές συνδρομές
ALPHA BANK
822002002008824

Ἐκδοτική Παραγωγή
ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.
Ἀρδηττοῦ 12-16, Ἀθήνα
Τηλ. 210-9217513,
Fax: 210-9237033
www.eptalofos.gr
e-mail: info@eptalofos.gr

λοῦσαν τὴν λειτουργία τῶν καθημερινῶν καὶ τῶν ἑορτῶν κυρίως ἀπὸ τὸ Μέγα Εὐχολόγιον· φυσικὰ τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ γιὰ τὶς ἄλλες ἀκολουθίες, τὰ ἱερὰ μυστήρια κ.λπ.. Ἀλλὰ καὶ τὰ πολλὰ μικρὰ λειτουργικὰ βιβλία ποὺ χρησιμοποιοῦνται συνήθως σήμερα (ὅπως Ἱερατικόν, Ἀρχιερατικόν, Ἱεροδιακονικόν, Ἁγιασματάριον, Μικρὸν Εὐχολόγιον, Νεκρώσιμες ἀκολουθίες, Ἐγκαινιαστιόν, εἰδικὰ τεύχη γιὰ τὴν Βάπτισι, τὸν Γάμο, τὸ Εὐχέλαιο κ.λπ.) δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ Μέγα Εὐχολόγιον.

Σήμερα δὲν χρησιμοποιεῖται τόσο πολὺ τὸ Μέγα Εὐχολόγιον, διότι τὰ μικρότερα ἱερατικὰ καὶ εὐχολόγια εἶναι πιὸ εὔχρηστα· ὅμως δὲν εἶναι πλήρη. Μπορεῖ νὰ περιέχουν τὶς συνηθέστερες ἀκολουθίες καὶ τὰ συχνότερα μυστήρια, ἀλλὰ παραλείπουν πολλὲς ἄλλες ἀκολουθίες οἱ ὁποῖες εἶναι ἐξίσου ἀπαραίτητες. Γιὰ παράδειγμα ἂν χρειαστῇ οἱ ναοὶ νὰ τελέσουν τὴν ἀκολουθία εἰς φόβον σεισμοῦ, μόνον στὸ Μέγα Εὐχολόγιον θὰ τὴν βροῦν. Καὶ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω, ἀφοῦ κατοικοῦμε σὲ μία ἀπὸ τὶς πιὸ σεισμογενεῖς περιοχὲς τοῦ κόσμου, ὅπου κάθε μῆνα γίνονται τοὐλάχιστον 2 μεγάλοι σεισμοὶ ἀπὸ 5 ρίχτερ καὶ ἄνω, πῶς δὲν ἔχει καθιερωθῆ νὰ ψάλλεται τοὐλάχιστον μία φορὰ τὴν ἑβδομάδα αὐτὴ ἡ ἀκολουθία ἐκ περιτροπῆς σὲ κάθε ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια.

Ἂς ἀναφέρω καὶ ἄλλο ἕνα παράδειγμα. Θυμοῦμαι ὅτι, ὅταν στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνος μαινόταν ὁ πόλεμος στὴν τότε Γιουγκοσλαβία καὶ ὅλοι φοβοῦνταν μήπως τὸ κακὸ τοῦ πολέμου ἐπεκταθῆ καὶ στὰ ὑπόλοιπα Βαλκάνια, ἔγινε μία εἰδικὴ ἀγρυπνία σὲ κάποιον ναὸ παρουσίᾳ ἀρχιερέως. Καὶ ἐνῷ περίμενα νὰ ἀκούσω νὰ ψάλλεται ἡ ἀκολουθία ἐπὶ ἀπειλῇ πολέμου, ποὺ ὑπάρχει στὸ Μέγα Εὐχολόγιον, ἐψάλη ἡ ἀκολουθία τῆς τιμίας Σκέπης, ἡ ὁποία δὲν ταίριαζε στὴν περίπτωσι, διότι ἡ ἀκολουθία τῆς τ. Σκέπης εἶναι εὐχαριστήριος γιὰ τὴν ἐπίτευξι στρατιωτικῆς νίκης, καὶ ὄχι ἱκετευτικὴ γιὰ τὴν ἀποτροπὴ ἢ κατάπαυσι ἑνὸς πολέμου. Μία τέτοια ἀγρυπνία κανονικὰ δὲν εἶναι πανηγυρικὴ μὲ πολυέλεο καὶ ἑόρτια καθίσματα, ἀλλὰ ἔχει κατανυκτικὸ χαρακτῆρα καὶ ἡ δομή της εἶναι πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν συνήθη ἀγρυπνία. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ὅμως μόνον στὸ Μέγα Εὐχολόγιον τὰ βρίσκει κανείς.

Μπορῶ νὰ ἀναφέρω καὶ ἄλλα παρόμοια παραδείγματα, ἀλλὰ δὲν θὰ ἤθελα νὰ ἐπεκταθῶ. Θὰ ἐπισημάνω μόνον ὅτι ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς ψάλτες μπορεῖ νὰ εἶναι ὠφέλιμο τὸ Μέγα Εὐχολόγιον. Γιὰ παράδειγμα μόνον σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο ὑπάρχει ἡ διευκρίνισις ὅτι, ἂν τὴν ἴδια ἡμέρα γιορτάζουν πολλοὶ ἅγιοι, τότε τὸ γνωστὸ κοινωνικὸ «Εἰς μνημόσυνον» μετατρέπεται σὲ πληθυντικὸ ἀριθμὸ καὶ γίνεται «Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσονται δίκαιοι». Γενικῶς τὸ Μ. Εὐχολόγιον εἶναι καὶ σήμερα χρήσιμο καὶ ἀπαραίτητο, καὶ δὲν θὰ πρέπει νὰ λείπῃ ἀπὸ τοὺς ναοὺς οὔτε ἀπὸ τὶς βιβλιοθῆκες τῶν κληρικῶν.

Διονύσιος Ἀνατολικιώτης
(http://www.pemptousia.gr/2015/05/to-mega-efchologio-sti-litourgiki-praxi-tis-ekklisias/)

Εἰσαγωγικὲς σκέψεις στὴν ἱστορία καὶ θεολογία τοῦ Εὐχολογίου

Γ. Ν. Φίλια, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ὁ ὅρος «Εὐχολόγιο» εἶναι σύνθετος καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὶς λέξεις «εὐχὴ» καὶ «λόγιον» (ἡ τελευταία λέξη ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς «συλλογῆς»). Τὸ Εὐχολόγιο εἶναι τὸ λειτουργικὸ βιβλίο ποὺ περιέχει συλλογὴ πολλῶν καὶ ποικίλων εὐχῶν (Μυστήρια· Ἀκολουθίες καὶ Ἱερὲς τελετές· περιστατικὲς εὐχὲς καὶ περιστατικὲς Ἀκολουθίες), πρὸς χρήση τῶν τελετουργῶν-ἱερέων. Ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα καταδεικνύει ὅτι τὸ Εὐχολόγιο οὐδέποτε εἶχε ἐνιαία μορφή· γι᾽ αὐτὸ δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτη ταύτιση μεταξὺ ἕστω καὶ δύο χειρογράφων ἢ ἐντύπων Εὐχολογίων. Τὸ Εὐχολόγιο ἀποτυπώνει ὁλόκληρη τὴν λειτουργικὴ παράδοση τοῦ τόπου προελεύσεώς του, δηλαδὴ συνοψίζει τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ λειτουργικοῦ τύπου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαμορφώθηκε.

Ἡ Ἁγία Γραφὴ ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ τῶν εὐχολογιακῶν κειμένων.

Ὅπως ἤδη ἐπισημάνθηκε, τὸ περιεχόμενο ἑνὸς Εὐχολογίου εἶναι οἱ εὐχές, τὰ κείμενα τῶν ὁποίων εἶναι γεμάτα ἀπὸ βιβλικὰ χωρία (ἐκφράσεις ἢ ὅρους τῆς βιβλικῆς θεολογίας), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀναφορὲς σὲ βιβλικὰ γεγονότα καὶ προσευχὲς ποὺ καταχωρίζονται στὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἄλλωστε, ἡ Ἁγία Γραφὴ ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ τῶν εὐχολογιακῶν κειμένων.

Ἐκτός, ὅμως, ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν εὐχῶν, ἕνα Εὐχολόγιο περιέχει καὶ τυπικὲς διατάξεις, δηλαδὴ ὁδηγίες πρὸς τὸν τελετουργό-ἱερέα σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο ἐπιτελέσεως τῶν Μυστηρίων καὶ Ἀκολουθιῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκείνους τοὺς λαϊκοὺς οἱ ὁποῖοι πλαισιώνουν τὸν ἱερέα κατὰ τὶς διάφορες τελετουργίες.

Κοινὸ χαρακτηριστικὸ ὅλων τῶν εὐχῶν (οἱ ὁποῖες καταχωρίζονται στὰ Εὐχολόγια) εἶναι ἡ διαλογικὴ μορφή τους· ὅλες οἱ εὐχές, δηλαδή, ἀποτυπώνουν τὴν ἐπικοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό, ἡ ὁποία ἐκφράζεται ὡς συνομιλία τοῦ θείου μὲ τὸν ἀνθρώπινο παράγοντα. Ὁ ἄνθρωπος ἀπευθύνει τὶς σκέψεις, τὰ συναισθήματα καὶ τὰ αἰτήματά του πρὸς τὸ Θεό, ὁ Ὁποῖος συνομιλεῖ (μέσα ἀπὸ τὰ προσευχητικὰ κείμενα) μὲ τὸν ἄνθρωπο μὲ βασικὸ θέμα τῆς συνομιλίας ἐκεῖνο τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ αἰτήματός του.

Στὴ σύγχρονη λειτουργικὴ πράξη ὑπάρχει διάκριση μεταξὺ Μεγάλου καὶ Μικροῦ Εὐχολογίου (τὸ τελευταῖο ὀνομάζεται καὶ Ἁγιασματάριο). Τὸ σημερινὸ Μέγα Εὐχολόγιο ἀποτελεῖ τὴν ἐξέλιξη τῶν χειρόγραφων Εὐχολογίων. Τὸ Μικρὸ Εὐχολόγιο ἀποτελεῖ ἐπιτομὴ τοῦ Μεγάλου, μὲ σκοπὸ νὰ διευκολύνει τοὺς τελετουργοὺς-ἱερεῖς λόγῳ τοῦ μικροῦ ἐκδοτικοῦ του σχήματος καὶ τῆς σύνοψης τοῦ περιεχομένου του.

§2. Ὅπως εἶναι γνωστό, κατὰ τοὺς πρώτους πέντε αἰῶνες ὑπῆρχε ἐλευθερία στὴ διατύπωση τῶν εὐχῶν τῆς θείας Λατρείας· ἔτσι, δὲν ἦταν ἀπαραίτητη ἡ καταγραφή τους. Ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον καταγράφονται τὰ κείμενα τῶν σημαντικότερων εὐχῶν τῶν Μυστηρίων καὶ Ἀκολουθιῶν, ὅπως μαρτυροῦν οἱ δύο ἀρχαιότερες εὐχολογιακὲς συλλογές: ἡ *Ἀποστολικὴ Παράδοσις* τοῦ Ἱππολύτου Ρώμης (3ος αἰ.) καὶ τὸ *Εὐχολόγιο τοῦ Σεραπίωνος* (4ος αἰ.). Ἑπομένως, μετὰ τὸν 4ο αἰ. παύει, πλέον, νὰ ὑπάρχει ἡ ἐλευθερία στὰ κείμενα τῶν εὐχῶν, τὰ ὁποῖα παγιώνονται καὶ καταγράφονται σὲ λειτουργικὲς συλλογές. Εἶχε προηγηθεῖ ἡ παγίωση τῶν εὐχῶν τῆς Θ. Εὐχαριστίας στοὺς δύο ἀρχαιότατους (καὶ συνδεόμενους μεταξύ τους) λειτουργικοὺς τύπους: τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ τῆς Ρώμης. Θὰ πρέπει, πάντως, νὰ θεωρήσουμε τοὺς τέσσερεις πρώτους αἰῶνες ὡς τὴν περίοδο διαμορφώσεως τοῦ ἀρχικοῦ πυρῆνα τοῦ

Εὐχολογίου, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὶς εὐχὲς τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ τοῦ Βαπτίσματος.

Ἡ ἔρευνα τῶν εὐχῶν τοῦ Εὐχολογίου καθίσταται σαφέστερη, ὅταν ἐμφανίζονται τὰ πρῶτα ὑπομνήματα τῆς Θ. Εὐχαριστίας, δηλαδὴ τὰ πρῶτα κείμενα ἀναλύσεως τοῦ θεολογικοῦ περιεχομένου τῶν εὐχῶν καὶ τῶν τελουμένων κατὰ τὴ Θ. Λειτουργία. Οἱ μαρτυρίες αὐτὲς χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνα, μὲ τὸ ψευδο-αεροπαγιτικὸ ἔργο *Περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας* καὶ συνεχίζονται τὸν 7ο αἰῶνα μὲ τὴ *Μυσταγωγία* τοῦ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ καὶ τὴν *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* τοῦ Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως (8ος αἰ.). Τὰ σημαντικὰ αὐτὰ κείμενα παρέχουν τὶς μαρτυρίες γιὰ νὰ παρακολουθήσουμε τὴν πορεία ἑνὸς βασικοῦ τμήματος τοῦ Εὐχολογίου (τῶν εὐχῶν τῆς Θ. Εὐχαριστίας), μέχρι τὴν ἐμφάνιση τοῦ πρώτου χειρογράφου Εὐχολογίου, τοῦ Βαρβερινοῦ ἑλληνικοῦ κώδικα 336 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ (τέλη τοῦ 8ου αἰ.).

Ἔκτοτε, ἡ ἱστορία τῶν χειρογράφων Εὐχολογίων (βιβλίων καὶ εἰληταρίων) εἶναι συναρπαστικὴ καὶ δαιδαλώδης, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι τὰ χειρόγραφα Εὐχολόγια ἔχουν ἄγνωστους συνθέτες ἢ συμπιλητές (διασώζονται ἐλάχιστα ὀνόματα), ἐνῶ καθίσταται δυσδιάκριτη καὶ ἡ διαδρομή τους ἀπὸ τὸν τόπο συγγραφῆς τους ἕως τὸν τόπο ἐναποθέσεώς τους. Θὰ μπορούσαμε νὰ διακρίνουμε δύο περιόδους τῆς συγκεκριμένης ἱστορικῆς διαδρομῆς τῶν Εὐχολογίων: ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 8ου αἰῶνα ἕως τὸν 14ο αἰ. καὶ ἀπὸ τὸν 14ο αἰῶνα μέχρι τὶς πρῶτες ἔντυπες ἐκδόσεις. Σὲ ἀμφότερες τὶς περιόδους παρατηροῦνται ἰσχυρὲς μοναστικὲς ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ Εὐχολογίου, ἐφόσον τὸ συγκεκριμένο λειτουργικὸ βιβλίο ἀποτελοῦσε τὸ βασικὸ ἐγχειρίδιο τῆς θείας Λατρείας στὰ μεγάλα καὶ μικρὰ κέντρα τοῦ μοναχισμοῦ.

Ἰδιαιτέρως μετὰ τὴν εἰκονομαχία (τέλος 8ου αἰ.) καὶ ἀφοῦ ὁλοκληρώνεται ἡ υἱοθέτηση ἀπὸ τὴ στουδιτικὴ μοναστικὴ παράδοση τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῶν λειτουργικῶν παραδόσεων τῆς Παλαιστίνης καὶ τοῦ Τυπικοῦ τοῦ Ἁγίου Σάββα (τουλάχιστον ὡς πρὸς τὶς Ἀκολουθίες τῶν Ὡρῶν), δημιουργεῖται στὴν Κωνσταντινούπολη ἡ μορφὴ ἑνὸς Εὐχολογίου μὲ αὐξημένα μοναστικὰ στοιχεῖα, προσαρμοσμένα ὅμως καὶ στὶς ἀνάγκες τῶν ἐνοριῶν.

§3. Ὅπως προαναφέρθηκε, οὐδέποτε ὑπῆρξε ἀπόλυτη ταύτιση μεταξὺ ἔστω καὶ δύο χειρογράφων ἢ ἐντύπων Εὐχολογίων. Στὴ χειρόγραφη εὐχολογιακὴ παράδοση ἐντάσσονται Εὐχολόγια, τὰ ὁποῖα περιέχουν ἐλάχιστες Ἀκολουθίες (σὲ σχέση μὲ ἄλλα, τὰ ὁποῖα εἶναι πλήρη καὶ περιέχουν τὸ σύνολο τῶν Μυστηρίων, Ἀκολουθιῶν καὶ ἁγιαστικῶν πράξεων τῆς Ἐκκλησίας)· σ' αὐτὰ ἐμπεριέχονται οἱ πλέον χρηστικὲς Ἀκολουθίες τῆς μοναστικῆς Λατρείας, ὅπως οἱ νυχθήμερες, οἱ τῆς μοναστικῆς κουρᾶς (στοὺς διαφόρους τύπους της) καὶ οἱ ἐπικήδειες (παρομοίως σὲ ὅλους τοὺς τύπους τους).

Ὑπάρχουν, ἐπίσης, χειρόγραφα Εὐχολόγια σὲ μορφὴ εἰληταρίων, τὰ ὁποῖα περιέχουν μόνο τὶς θεῖες Λειτουργίες· καὶ τοῦτο διότι τὰ εἰλητάρια ὑπῆρξαν κατάλληλα γιὰ λειτουργικὴ χρήση ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης (καταλληλότερα ἀπὸ τὰ πλήρη Εὐχολόγια, τὰ ὁποῖα ἔχουν ὀγκώδη μορφή). Ἡ ἱστορικὴ διαδρομὴ τῶν χειρογράφων Εὐχολογίων ἐπέφερε, ἐπίσης, πολλὲς ἀλλαγὲς στὴν ἀρχικὴ μορφή τους: ἐπειδὴ τὰ περισσότερα χειρόγραφα Εὐχολόγια εἶχαν χαρτώα μορφὴ χωρὶς στάχωση (δηλαδὴ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ φύλλα ποὺ δὲν ἦσαν δεμένα), ὁρισμένα ἀπὸ αὐτὰ διασώθηκαν εἴτε σὲ μορφὴ «ἀκέφαλων Εὐχολογίων» (ἐλλείπει κάποιο ἀρχικό τους τμῆμα), εἴτε σὲ μορφὴ «κολοβῶν Εὐχολογίων» (ἐλλείπει κάποιο τμῆμα ἀπὸ τὸ τέλος τους).

> *Στὴ χειρόγραφη μορφή τους τὰ Εὐχολόγια ἦσαν ἁπλούστερα σὲ σχέση μὲ τὰ ἀντίστοιχα ἔντυπα.*

Πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι στὴ χειρόγραφη μορφή τους τὰ Εὐχολόγια ἦσαν ἁπλούστερα σὲ σχέση μὲ τὰ ἀντίστοιχα ἔντυπα· καὶ τοῦτο διότι στὰ χειρόγραφα Εὐχολόγια καταγράφονται (ἐκτὸς ἀπὸ τὶς εὐχές) μόνο κάποιες τυπικὲς διατάξεις ποὺ ἀφοροῦν στὸν ἱερέα-τελετουργό, ἐνῶ στὰ ἔντυπα Εὐχολόγια ἐμφανίζεται πλῆθος τυπικῶν διατάξεων καὶ ὁδηγιῶν ὄχι μόνο πρὸς τὸν τελετουργὸ ἱερέα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς λαϊκοὺς συνεργάτες του. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ὀφείλεται στὴ δυνατότητα, τὴν ὁποία παρέσχε ἡ τυπογραφία, ὥστε νὰ αὐξηθοῦν τὰ κείμενα τῶν τυπικῶν διατάξεων καὶ ὁδηγιῶν, τὰ ὁποῖα πλαισίωναν τὶς εὐχὲς (παρόμοια δυνατότητα δὲν ὑπῆρχε στὰ χειρόγραφα Εὐχολόγια, στὰ ὁποῖα τόσον ὁ χῶρος, ὅσον καὶ οἱ γραφικὲς δυνατότητες ἦσαν περιορισμένες).

Σὲ ἀρκετὰ χειρόγραφα Εὐχολόγια (βιβλία ἢ εἰλητάρια) διασώζονται τμήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ὑφίστανται στὰ σημερινὰ ἔντυπα Εὐχολόγια: οἱ Λειτουργίες τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου καὶ τῶν Ἀποστόλων Μάρκου καὶ Πέτρου, καθὼς καὶ ἀρκετὲς περι-

στατικὲς εὐχές, οἱ ὁποῖες συνδέονταν μὲ τὰ πολιτιστικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς ἐποχῆς συνθέσεως τοῦ Εὐχολογίου (καὶ τὰ ὁποῖα ἐξέλιπαν). Σὲ παλαιότερα, ἐπίσης, χειρόγραφα Εὐχολόγια διασώζονται τὰ κείμενα τῶν ἀποστολικῶν καὶ εὐαγγελικῶν ἀναγνωσμάτων. Σὲ μεταγενέστερα χειρόγραφα καὶ, τελικῶς, στὶς ἔντυπες ἐκδόσεις τὰ κείμενα αὐτὰ ἀποκόπηκαν ἀπὸ τὰ Εὐχολόγια καὶ ἀπετέλεσαν τὸ περιεχόμενο ἰδιαίτερων λειτουργικῶν βιβλίων. Στὶς ἔντυπες ἐκδόσεις τῶν Εὐχολογίων ἐμφιλοχώρησαν καὶ ψαλμικὰ κείμενα, κυρίως ὡς ψαλμικοὶ στίχοι.

§4. Στὴν ἱστορία τῶν ἐντύπων Εὐχολογίων θὰ πρέπει νὰ μνημονεύσουμε τὶς σημαντικὲς ἐκδόσεις τῶν Aleksei Dmitrievskij (στὸν δεύτερο τόμο ἀπὸ τὸ τρίτομο ἔργο του ὑπὸ τὸν τίτλο *Opisanie liturgitseski chrukopisej,* Kiev 1901), Ἰάκωβου Goar (στὸ ἔργο του ὑπὸ τὸν τίτλο *Euchologium siverituale Graecorum,* Parisiis 1647, δεύτερη ἔκδοση: Venice 1730), καθὼς καὶ τὴν ἔκδοση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὴ Βενετία (τὸ 1862) ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Σπυρίδωνα Ζερβό. Ἡ τελευταία αὐτὴ ἔκδοση κυριάρχησε στὴ λειτουργικὴ πράξη, σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς δύο προηγούμενες οἱ ὁποῖες ἔχουν ἐρευνητικὸ ἐνδιαφέρον.

Στοὺς σημαντικοὺς μελετητὲς τῶν Εὐχολογίων κατὰ τὸν 20ο αἰ. θὰ πρέπει νὰ ἐντάξουμε τοὺς Dom Anselm Strittmatter (Οὐάσινγκτον), André Jacob καὶ R. Taft (Ρώμη), ἐνῶ ἀπὸ τοὺς ἕλληνες καθηγητὲς τοὺς Π. Τρεμπέλα, Δ. Μωραΐτη καὶ Ἰ. Φουντούλη. Τὸ δύσκολο ἔργο τῶν παλαιοτέρων μελετητῶν (κυρίως τῶν Strittmatter καὶ Jacob) ὑπῆρξε ἡ δημιουργία οἰκογενειῶν χειρογράφων Εὐχολογίων μὲ βάση τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ δομὴ τῶν εὐχῶν. Ἔτσι, μποροῦμε πλέον νὰ ἀναφερόμαστε σὲ κωνσταντινοπολιτικὰ Εὐχολόγια, σε σιναϊτικὰ καὶ ἀθωνικά, καθὼς καὶ σὲ νοτιοϊταλικὴ εὐχολογιακὴ παράδοση. Πίσω ἀπὸ τὶς συγκεκριμένες οἰκογένειες ἐντάσσονται ἄλλες, ὅπως ἡ παλαιστινὴ εὐχολογιακὴ παράδοση, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ τὸν «προθάλαμο» γιὰ τὴν ἀντίστοιχη σιναϊτική.

Στὴν ἔρευνα τῶν Εὐχολογίων κυριαρχεῖ (ὅλο καὶ περισσότερο) ἡ ἀντίληψη ὅτι ὑπάρχει ἕνα «προ-εικονομαχικό» καὶ ἕνα «μετα-εικονομαχικό» Εὐχολόγιο, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ εἰκονομαχία ἐπέφερε τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἕως τότε μορφῆς τοῦ Εὐχολογίου, διαμορφώνοντας τὸ Εὐχολόγιο περισσότερο ὡς βιβλίο τῆς μοναστικῆς λειτουργικῆς πράξεως καὶ ὀλιγότερο ὡς βιβλίο τῆς ἀντίστοιχης τῶν ἐνοριῶν (τῆς ἀσματικῆς λειτουργικῆς πράξεως). Ἡ Κωνσταντινούπολη ὑπῆρξε, ἀναμφισβήτητα, ὁ τόπος τῆς ἐν λόγῳ ζυμώσεως τῆς μορφῆς τοῦ Εὐχολογίου· ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη φαίνεται ὅτι τὸ «μετα-εικονομαχικὸ» Εὐχολόγιο διαδόθηκε στὴν περιφέρεια, δηλαδὴ στὶς ἐκτὸς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησιαστικὲς περιοχές. Οἱ τοπικὲς παραδόσεις, ὅμως, διέσωσαν στοιχεῖα ἀπὸ τὸ «προ-εικονομαχικὸ» Εὐχολόγιο (αὐτὸ παρατηρεῖται στὰ Εὐχολόγια ἐκτὸς Κωνσταντινουπόλεως πρὶν ἀπὸ τὸν 11ο αἰῶνα).

§5. Εἶναι προφανὲς ὅτι τὸ Εὐχολόγιο, ἤδη ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερες μορφές του, κατέστη τὸ χρηστικότερο ἐξ ὅλων τῶν λειτουργικῶν βιβλίων γιὰ τοὺς τελετουργοὺς ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς.

Σ᾽ ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα παλαιὰ χειρόγραφα Εὐχολόγια, τὸν ἑλληνικὸ Κοϊσλίνο κώδικα 213 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Παρισίων, ὁ ὁποῖος ἔχει συντεθεῖ τὸ 1027 ἀπὸ ἕναν πρεσβύτερο τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διαβάζουμε τὴν ἀκόλουθη διάταξη:

«Ἐγράφη ἡ παροῦσα τοῦ εὐχολογίου βίβλος καὶ ἐτελειώθη μηνὸς αὐγούστου, ἰνδικτιῶνος ι΄, ἔτους στφλε΄, κτηθεῖσα Στρατηγίῳ πρεσβυτέρῳ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τῶν πατριαρχικῶν εὐκτηρίων, περιέχουσα πᾶσαν ἀκολουθίαν καὶ τάξιν ἀκριβῶς καθὼς ἐν τῇ ἀρχῇ ὁ πίναξ δηλοῖ ἐκτὸς τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τῆς τριτοέκτης καὶ τῆς τῶν Προηγιασμένων θελήσει τοῦ γράψαντος καὶ κτησαμένου διὰ τὸ ἔχειν ταῦτα εἰς κοντάκια μεθ᾽ ὧν καὶ ἐνεργοῦσιν, ἔχειν δὲ αὐτὸν καὶ ἐν ἑτέρῳ βιβλιδαρίῳ εὐχὰς τῶν ἀντιφώνων τοῦ Ψαλτῆρος ὡς στιχολογεῖ ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν οδ΄ καὶ τῶν ᾠδῶν εὐχὰς η΄ καὶ ἑτέρας εὐχὰς διαφόρους λεγομένας κατὰ διαφόρους καιρούς, ἐπὶ κοίτην, μετὰ κοίτην, ἐπὶ κοινωνίᾳ, ἐπὶ ἐξομολογήσει, εἰς ὠφέλειαν ψυχῆς καὶ κατάνυξιν καὶ λοιπὰ ἀμφότεραν δ΄ καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν διαφόρων ρητῶν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ταῦτα γὰρ ὧδε οὐκ ἐγράφη».

> *Ὁ κάθε πρεσβύτερος κατεῖχε τὸ δικό του Εὐχολόγιο, τὸ ὁποῖο ἔφερε μαζί του σὲ κάθε περίπτωση τελετουργίας.*

Ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω διάταξη ἐξάγονται τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα:

α) Ὁ κάθε πρεσβύτερος κατεῖχε τὸ δικό του Εὐ-

χολόγιο, τὸ ὁποῖο ἔφερε μαζί του σὲ κάθε περίπτωση τελετουργίας.

β) Ὑπῆρχαν τμήματα τοῦ Εὐχολογίου, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσαν τὸ περιεχόμενο ἰδιαίτερων λειτουργικῶν βιβλίων (κυρίως εἰληταρίων): οἱ Λειτουργίες τοῦ Μ. Βασιλείου, τοῦ Ἰ. Χρυσοστόμου καὶ τῶν Προηγιασμένων, καθὼς καὶ ἡ Ἀκολουθία τῆς Τριθέκτης.

Τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφο Εὐχολόγιο περιέχει ἀναλυτικὲς τυπικὲς διατάξεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Πατριάρχου ἢ τῶν Ἐπισκόπων στὰ Μυστήρια καὶ τὶς Ἀκολουθίες (ἐγκαίνια ναῶν/ καθαγιασμὸς διασαλευθείσης ἁγίας Τραπέζης/ Πατριαρχικὲς κατηχήσεις κατὰ τὴ Μ. Παρασκευή/ Χειροτονίες καὶ Ἀκολουθίες προχειρήσεων/ Ἀκολουθίες ὑποδοχῆς τῶν ἐπιστρεφόντων στὴν Ἐκκλησία ἐκ τῶν αἱρέσεων/ Ἀκολουθίες τοῦ Μοναστικοῦ Σχήματος). Περιέχει, ἐπίσης, Ἀκολουθίες καὶ εὐχὲς ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὶς πρὸς αὐτὸν ἐπισκέψεις τοῦ Πατριάρχη (παρόμοιες καταγράφονται καὶ σὲ ἄλλα σημαντικὰ χειρόγραφα Εὐχολόγια). Στὶς παραπάνω μνημονευόμενες Ἀκολουθίες ἡ συμμετοχὴ τῶν Πρεσβυτέρων ἦταν βοηθητική, γεγονὸς ποὺ σημαίνει ὅτι δὲν εἶχαν ἀνάγκη νὰ κατέχουν τὸ δικό τους Εὐχολόγιο. Ἀντιθέτως, στὶς περιπτώσεις ἐπιτελέσεως Μυστηρίων ὅπως τὸ Βάπτισμα καὶ ὁ Γάμος, οἱ Πρεσβύτεροι εἶχαν ἀνάγκη χρήσεως τῶν Εὐχολογίων, ἐφόσον οἱ εὐχὲς ἀνεγινώσκονταν κυρίως ἀπὸ ἐκείνους.

Στὸ τέλος τῆς Ἀκολουθίας τῆς Γονυκλισίας, ὁ Πρεσβύτερος Στρατήγιος σημειώνει τὰ ἀκόλουθα:

«Καὶ οὕτω μὲν ποιεῖ ἡ τοῦ Θεοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία τὴν τῶν εὐχῶν τῆς Γονυκλισίας τῆς Πεντηκοστῆς ἀκολουθίαν ὡς ἐγράφη, αἱ δὲ λοιπαὶ καὶ αἱ καθολικαὶ καὶ αἱ κατὰ τοὺς οἴκους καὶ τὰ μοναστήρια ἄλλη ἄλλως ποιεῖ καὶ ἑτέρα ἑτέρως.

Ἡ μὲν γὰρ μετὰ τὸ προκείμενον καὶ τὴν ἐκτενῆ ἱκεσίαν τὰς τέσσαρας ὁμοῦ καὶ οὕτω τὸ Καταξίωσον Κύριε καὶ τὰ στιχηρά, Νῦν εἰς σημεῖον, καὶ τὴν λοιπὴν ἀκολουθίαν.

Ἡ δὲ μετὰ τὸ προκείμενον τὰς εὐχάς, καὶ τὴν ἐκτενῆ ἐν τῷ τέλει τοῦ λυχνικοῦ.

Ἡ δὲ μετὰ τὸ προκείμενον καὶ τὴν ἐκτενῆ, εὐχὴν μίαν καὶ στιχηρὸν α΄ καὶ πάλιν ἑτέραν εὐχὴν καὶ ἕτερον στιχηρὸν καὶ αὖθις ἑτέραν καὶ ἕτερον.

Αἱ δὲ τὰς τρεῖς πρὸ τῶν στιχηρῶν καὶ τὴν δ΄ μετὰ τὰ στιχηρὰ καὶ οὕτω Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου.

Αἱ δὲ τὰς τρεῖς μόνας καὶ τὴν δ΄ οὐ λέγουσιν.

Οὐ καλῶς οὐδὲ δικαίως ὡς ἕκαστος τῶν ἱερέων ἀκριβείας καὶ εἰδήσεως ἔχει ἢ ἀμαθείας καὶ ἀγροικίας ἢ καὶ ἴσως ὡς καί τινες τῶν ἐκκλησίων παρέλαβον».

Ἡ παραπάνω σημείωση τοῦ Στρατηγίου ὑποδηλώνει ὅτι κάθε πόλη εἶχε τὸ δικό της τυπικὸ κατὰ τὴν ἐπιτέλεση τῶν Μυστηρίων καὶ Ἀκολουθιῶν, ἑπομένως δὲ καὶ τὸ δικό της Εὐχολόγιο.

§6. Τέλος, ἄς γίνει μικρὴ ἀναφορὰ στὸ τελευταῖο τμῆμα τοῦ Εὐχολογίου, αὐτὸ τῶν περιστατικῶν εὐχῶν, καὶ στὴν ἀνάγκη ἀνανεώσεώς του.

Ὅπως προαναφέρθηκε, τὸ τμῆμα τῶν περιστατικῶν εὐχῶν εἶναι τὸ μόνο μεταβαλλόμενο τμῆμα τοῦ Εὐχολογίου. Καὶ τοῦτο διότι ἡ ἔννοια τῆς «περιστάσεως» (περιστατικὴ εὐχή) παραπέμπει στὴν κοινωνική, ἱστορικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἰδιαιτερότητα τῆς κάθε ἐποχῆς τῶν κατὰ τόπους χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Εἶναι, ἑπομένως, ἀναμενόμενο οἱ εὐχὲς αὐτὲς νὰ παραλλάσουν ἀνάλογα μὲ τὶς παραπάνω παραμέτρους: ἄλλες νὰ ἐκλείπουν (ἐφόσον εἶχαν ἐκλείψει οἱ κοινωνικές, ἱστορικὲς καὶ πολιτιστικὲς ἰδιαιτερότητες ποὺ τὶς παρήγαγαν) καὶ ἄλλες νὰ ἐμφανίζονται πρὸς ἐκπλήρωση τῶν νέων ἀναγκῶν στὶς παραπάνω παραμέτρους.

> *Ἡ θεολογία τῶν περιστατικῶν εὐχῶν τοῦ Εὐχολογίου εἶναι μία καὶ μοναδική: ὅτι ὁ Κύριος ἐπετέλεσε τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας καὶ ὅτι καλεῖ «πάντας ἀνθρώπους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας».*

Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ περιστατικὲς εὐχὲς τῶν χειρογράφων καὶ ἐντύπων Εὐχολογίων ἀποτελοῦν πηγὴ τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἱστορίας, ἐφόσον παραπέμπουν στὶς ἰδιαιτερότητες τῆς ἐποχῆς τους. Γι᾽ αὐτὸ καὶ τὰ χειρόγραφα Εὐχολόγια ἀποτελοῦν πηγὲς τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας καὶ τοῦ ἰδιαίτερου κλάδου της ποὺ ἔχει ὡς γνωστικὸ ἀντικείμενο τὸν Βυζαντινὸ βίο καὶ πολιτισμό. Ἡ μελέτη αὐτῶν τῶν περιστατικῶν εὐχῶν καταδεικνύει ὅτι εἶχαν στερεότυπη δομή: ἄρχιζαν μὲ τὴν ἐπίκληση πρὸς τὸ Θεό, ἀναφέρονταν στὸ σωτηριῶδες ἔργο του καὶ ἐνέτασσαν τὸ περιστατικὸ αἴτημα σὲ πλήρη ἀντιστοιχία μὲ τὸ σωτηριῶδες ἔργο τοῦ Θεοῦ (ἀκολουθοῦσε ὁ συνήθης δοξολογικὸς ἐπίλογος τῶν εὐχῶν).

Ἡ παραπάνω δομή πρέπει νὰ ἀποτελέσει ἀντικείμενο γόνιμου προβληματισμοῦ· καὶ τοῦτο διότι εἶναι σαφέστατο ὅτι οἱ περιστατικὲς εὐχὲς δὲν ἀναφέρονταν ἐξ ὁλοκλήρου (ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως τὸ τέλος τῆς εὐχῆς) στὸ περιστατικὸ αἴτημα. Οἱ εὐχὲς αὐτές, δηλαδή, καταδεικνύουν ὅτι δὲν ὑπῆρχε μία «περιστατικὴ θεολογία», ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἐξ ὁλοκλήρου θεολογικῆς κατοχυρώσεως τοῦ αἰτήματος. Νὰ ἀναφέρουμε ἕνα παράδειγμα: ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Πατριάρχη στὸν βυζαντινὸ αὐτοκράτορα ἀποτελεῖ μία περίσταση, γιὰ τὴν ὁποία προβλεπόταν (στὰ παλαιὰ βυζαντινὰ Εὐχολόγια) μία συγκεκριμένη περιστατικὴ εὐχή *(Εὐχὴ ὅταν εἰσέλθῃ ὁ Πατριάρχης εἰς τὸν αὐτοκράτορα)*. Παρατηροῦμε, λοιπόν, ὅτι ἡ εὐχὴ αὐτὴ δὲν ἀσχολεῖται ἐξ ὁλοκλήρου μὲ τὸ περιστατικὸ θέμα τῆς εἰσόδου τοῦ Πατριάρχη στὰ ἀνάκτορα πρὸς συνάντηση μὲ τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ ἀναφέρεται στὸν Κύριο ὡς σωτῆρα καὶ ἐντάσσει τὸ περιστατικὸ θέμα στὴν ὅλη σωρηριολογικὴ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι προφανὲς: ὑπάρχουν (στὰ χειρόγραφα καὶ ἔντυπα Εὐχολόγια) περιστατικὲς εὐχές, ἀλλὰ ὄχι «περιστατικὴ θεολογία». Ἡ Ἐκκλησία εὔχεται γιὰ τὶς ποικίλες περιστάσεις, ἀλλὰ δὲν διατυπώνει μία ἰδιαίτερη θεολογία γιὰ κάθε περίσταση. Ἡ θεολογία τῶν περιστατικῶν εὐχῶν τοῦ Εὐχολογίου εἶναι μία καὶ μοναδικὴ: ὅτι ὁ Κύριος ἐπετέλεσε τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας καὶ ὅτι καλεῖ «πάντας ἀνθρώπους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας».

Οἱ περιστατικὲς εὐχὲς δὲν ὑποκαθιστοῦν αὐτὴ τὴ θεμελιακὴ ἀλήθεια, ἀλλὰ ἐντάσσουν σὲ αὐτὴν τὸ ἰδιαίτερο περιστασιακὸ αἴτημα.

Οἱ παραπάνω διαπιστώσεις θὰ πρέπει νὰ ἀξιολογηθοῦν (καὶ νὰ ἀξιοποιηθοῦν) ἀπὸ τοὺς πιθανοὺς συγγραφεῖς περιστατικῶν εὐχῶν στὴ σύγχρονη λειτουργικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας. Διότι, ὡς γνωστόν, ὑπάρχουν σύγχρονες προσπάθειες συγγραφῆς περιστατικῶν εὐχῶν, προσπάθειες οἱ ὁποῖες κινοῦνται ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ νὰ ἁγιασθοῦν σύγχρονες περιστάσεις τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀνθρώπινης πολιτιστικῆς δραστηριότητας.

Ὅμως, οἱ συγγραφεῖς τῶν συγκεκριμένων περιστατικῶν εὐχῶν θὰ πρέπει νὰ λάβουν σοβαρὰ ὑπόψη τους τοὺς κανόνες καὶ τὶς ἀρχὲς συνθέσεως τῶν περιστατικῶν εὐχῶν.

Δὲν ἀρκεῖ μόνο ἡ καλὴ πρόθεση νὰ ἐμπλουτισθεῖ τὸ τμῆμα τῶν περιστατικῶν εὐχῶν τοῦ Εὐχολογίου μας, ἀλλὰ πρέπει αὐτὸ νὰ πραγματοποιηθεῖ χωρὶς τὴν ἀλλοίωση τῆς σωτηριολογίας τῆς Ἐκκλησίας. ■

Διδαχές ἁγίου Παϊσίου Ἁγιορείτου

Ἐπιλογή ἀπό τό βιβλίο «Ὁ Ὅσιος Παΐσιος», ἐκδ. Ἑνωμένη Ρωμιοσύνη, σελ. 222-242

1. Γιά νά κρατοῦμε τό νοῦ μας στήν προσευχή, καλόν εἶναι νά κάνουμε μία προεργασία πρίν ἀρχίσουμε τήν προσευχή, δηλαδή νά σκεπτώμεθα πόσοι ἄνθρωποι κινδυνεύουν, πόσοι ἄρρωστοι πονοῦν, πόσοι εἶναι ὑπό ζυγό σκλαβιᾶς. Πρέπει τόν πόνο τοῦ ἄλλου νά τόν κάνωμε πόνο μας, τότε μαλακώνει ἡ καρδιά καί προσεύχεται πιό ζεστά.
2. Δέν πρέπει νά λέμε ὅτι θέλομε νά ἀγαπήσωμε τόν Χριστό, ἀλλά νά μήν τόν στενοχωροῦμε. Τό νά ζητοῦμε στήν προσευχή μας νά ἀγαπήσωμε τόν Χριστό εἶναι σάν αὐθάδεια.
3. Πῶς γιά ἕνα θέμα θά γνωρίζομε ποιό εἶναι τό θέλημα τοῦ Θεοῦ; Θά κάνουμε προσευχή καί μετά θά ρωτᾶμε τούς πατέρες μας.
4. Ἡ προσευχή νά συνοδεύεται μέ καλωσύνες. Χωρίς κόπο καί καρδιακό πόνο ἡ προσευχή εἶναι σάν νιρβάνα. Χρειάζεται πολύ προσοχή στόν πνευματικό ἀγώνα. Ὑπάρχει μεγάλος κίνδυνος νά νομίζουμε ὅτι ἀγωνιζόμαστε γιά τόν Χριστό, ἀλλά στήν πορεία νά κάνουμε λάθη καί ἀστοχίες καί τελικά νά μείνωμε ἔξω τοῦ νυμφῶνος.

«Περιβαλλοντικές προσεγγίσεις σέ σχέση μέ τήν ἀειφόρο ἀνάπτυξη στό «Εὐχολόγιο» τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας»

(μέρος Α΄)

Θωμᾶ Ε. Σολδάτου, Θεολόγου, Γυμνασιάρχου

[Τό παρόν ἄρθρο ἀποτελεῖ περίληψη Μεταπτυχιακῆς-Διπλωματικῆς ἐργασίας πού ὑπεβλήθη στό Τμῆμα Ἐπιστημῶν τῆς Προσχολικῆς Ἀγωγῆς & τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Σχεδιασμοῦ τῆς Σχολῆς Ἀνθρωπιστικῶν Σπουδῶν τοῦ Παν/μίου Αἰγαίου-2014. Δημοσιεύθηκε στό ἐπιστημονικό περιοδικό «ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ», [περίοδος Α΄, ἔτος Ζ΄, Τεῦχος ΙΓ΄, Ἰανουάριος-Ἰούνιος 2015]

Εἰσαγωγή: Λατρεία & «Εὐχολόγιο»

Γιά τήν Ὀρθοδοξία, ἡ φύση εἶναι ἡ ἀνώτατη Δημιουργία μέσα στήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ζεῖ σέ διαρκῆ διάλογο μέ τόν Δημιουργό. Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας ἐμφορούμενη ἀπό τό δόγμα τῆς Ἐνανθρώπησης τοῦ Θεοῦ μέ ὅλες τίς ἀνθρωπολογικές καί κοσμολογικές της συνέπειες δέν διαχωρίζει φθαρτό-ἄφθαρτο, οὐράνιο-ἐπίγειο (Ἀλεβιζόπουλος, 1991:37). Μέ τίς «περιστατικές» εὐχές καί ἀκολουθίες τοῦ «Εὐχολογίου» της, προσλαμβάνει μιά «ὑλικότητα» στή λατρεία της, ἀφοῦ προσεύχεται, ὄχι μόνο γιά τόν ἄνθρωπο, ἀλλά καί γιά ὅσα βρίσκονται καί ὑπάρχουν γύρω ἀπό αὐτόν, δηλ. τόν περιβάλλοντα χῶρο, τίς ἀνθρώπινες ἐνασχολήσεις καί ὁλόκληρο τό φυσικό καί ζωϊκό βασίλειο (Οἰκονόμου, 1994: 276-277). Προσλαμβάνει καί μεταποιεῖ τόν κόσμο ἀπό τό χῶρο τῆς φθορᾶς στήν κατάσταση τῆς ἀναφορᾶς καί τῆς εὐχαριστίας πρός τό Θεό (Καραϊσαρίδης, 2007: 243). Οἱ εὐχές αὐτές, ἐπίκαιρες σήμερα ὅσο ποτέ ἄλλοτε, ἐξυπηρετοῦν διδακτικούς σκοπούς, ἀφοῦ ἀποτελοῦν ἕνα εἶδος εὐχολογικοῦ κηρύγματος. Ὁδηγοῦν σέ λειτουργική μόρφωση καί φιλοπεριβαλλοντική ἀγωγή τῶν πιστῶν (Τζέρπος, 2007: 173).

Τό «Εὐχολόγιο» τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, ὡς ἕνα «ἀνοιχτό βιβλίο», προτείνει μέ τό δικό του τρόπο τή σύζευξη: Ὀρθοδοξίας, Περιβαλλοντικῆς Ἐκπαίδευσης καί Ἀειφορίας. Ἡ ἔννοια τῆς ἀειφορίας (σεβασμός τῆς ἰσορροπίας τοῦ ὑλικοῦ κόσμου) συμπίπτει ἐξ ὁλοκλήρου μέ τήν Ὀρθόδοξη θεολογική θεώρηση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τήν Ὀρθόδοξη Κτισιολογία. Αὐτό ἀπορρέει ἀπό τήν καθολική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, τή ζωή τῶν ἁγίων καί τήν μακραίωνη Παράδοσή της.

Στό «Εὐχολόγιο» τῆς Ἐκκλησίας φαίνεται καθαρά τό ἐνδιαφέρον (μέχρι στοργῆς) τῆς Ἐκκλησίας γιά τήν ὑλική δημιουργία (ἄψυχη καί ἔμψυχη), ὡς δῶρο Θεοῦ στόν ἄνθρωπο. Περιλαμβάνει εὐχές πού ἐπικαλοῦνται τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ γιά χάρη φυτῶν, ζώων, καιρικῶν συνθηκῶν, μηχανημάτων, μέσων μεταφορᾶς καί γενικά ὅλων τῶν ἀναγκαίων γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Φαίνεται ὅμως ἐκεῖ καί ἡ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου γιά τήν κακοπάθεια τῆς κτίσης. Ἔτσι, ὁ σκοπός τῶν εὐχῶν αὐτῶν –ἀλλά καί ὅλης τῆς προσευχῆς καί τῶν ἱερῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας– εἶναι νά ἐπανεντάξει τόν ἄνθρωπο καί τήν κτίση στήν θεραπευτική ἐπενέργεια τῆς Θείας Ἐνέργειας (Θεοδώρου, 1986: 202-203· Τζέρπος, 2004: 133-158).

Ἡ ἀειφορία γιά τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία συνδέεται μέ τήν «τελεσφορία», δηλαδή μέ τό σκοπό τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς πού εἶναι ἡ μεταμόρφωση καί ἡ σωτηρία κάθε κτίσματος. Ἄν ὁ κόσμος εἶναι αὐθύπαρκτος τότε ἀναπολογήτως μπορεῖ νά βεβηλωθεῖ. Ἄν τό κτιστό ὅμως ὡς «αὐταξία», ὀφείλει

τήν ὕπαρξή του στό Ἄκτιστο, τότε ὀφείλει τήν προσομοίωσή του πρός Αὐτό. Αὐτή τήν ἐλπίδα, τήν κατανόηση καί τήν Παιδαγωγία (μᾶλλον μυσταγωγία), ὡς ὕψιστη μορφή οἰκολογίας, τήν προσφέρει τό «Εὐχολόγιο» τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ἡ ἐμπνευσμένη ἀξιοποίηση τοῦ «Εὐχολογίου» μέσα ἀπό περιβαλλοντική 'κατήχηση'-βασισμένη καί στίς ἐπιστῆμες τῆς ἀγωγῆς-στά χέρια ἔμπειρων καί 'χαριτωμένων' ἐκπαιδευτικῶν πολλά ἔχει νά προσφέρει στόν τομέα αὐτό.

Α΄. Γεωργική ζωή

«Θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί· Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ οἰκοδομή ἐστε» (Α΄Κορ. γ΄, 9)

Ἑρμηνευτική προσέγγιση τῶν εὐχῶν

Στήν Ἐκκλησία ὁ πιστός προσβλέποντας στή παντοδυναμία, στήν πανσοφία καί στήν ἄκρα ἀγαθότητα τοῦ Δημιουργοῦ ξεκινᾶ τίς γεωργικές του ἐργασίες φέρνοντας τούς σπόρους τοῦ σιταριοῦ νά εὐλογηθοῦν στό ναό. Προκαλοῦν θαυμασμό καί κατάπληξη τά λόγια τῆς εὐχῆς *«ἐπί εὐλογήσει σπόρου»* πώς δέν ὑπῆρξε ἡ σκέψη οὔτε μιά στιγμή νά φυτευτοῦν οἱ σπόροι στή γῆ ἀπό τό γεωργό χωρίς τήν εὐλογία Ἐκείνου πού τούς δημιούργησε καί τούς σκόρπισε ἁπλόχερα στή φύση:

*(**«...οὐ γὰρ ἐθαῤῥήσαμεν τοῖς ἀψύχοις τῆς γῆς κόλποις ἐγκαθεῖρξαι ταῦτα,** εἰμὴ **ἀφορῶμεν εἰς τὸ πρόσταγμα τῆς σῆς μεγαλειότητος,** τὸ κελεῦσαν ἐκτεκεῖν καὶ βλαστῆσαι τὴν γῆν, καὶ δοῦναι σπέρμα τῷ σπείροντι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν...»).*

[«Εὐχή ἐπί εὐλογήσει σπόρου»]

Οἱ θεσμοί τοῦ Σαββατικοῦ καί τοῦ Ἰωβηλαίου ἔτους, ἡ κοινοκτημοσύνη τῶν πρώτων χριστιανῶν καί ἡ παύλειος διδασκαλία, καταδεικνύουν ἐνδεικτικά τό αἴτημα γιά ἰσότητα καί ἰσοκατανομή τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἀειφορία δέν μπορεῖ νά προχωρήσει χωρίς τήν ἄρση τῶν ἀνισοτήτων ἀνάμεσα στίς χῶρες τοῦ Βορρᾶ καί στίς φτωχές χῶρες τοῦ Τρίτου Κόσμου. Τά ἀνωτέρω ὑποδηλώνουν μιά οἰκονομία τῆς ἐπάρκειας πού ὁδηγεῖ στήν ἀειφόρο ἀνάπτυξη καί ὄχι στό κέρδος καί στήν πλεονεξία:

(«Καὶ νῦν δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν δεομένων σου, καὶ ἄνοιξον ἡμῖν τὸν θησαυρόν σου τὸν μέγαν, καὶ ἀγαθόν, καὶ οὐράνιον, καὶ ἔκχεον τὴν εὐλογίαν σου...»)

[«Εὐχή ἐπί εὐλογήσει σπόρου»]

Ἡ καρποφορία τοῦ σπόρου ἐξαρτᾶται τόσο ἀπό τή γόνιμη γῆ ὅσο καί ἀπό τήν ποιότητά του. Στό ἑπόμενο ἐδάφιο τῆς εὐχῆς ἡ Ἐκκλησία αἰτεῖται τήν ἀπομάκρυνση τῶν ζιζανίων πού κατατρῶνε τούς καρπούς. Τό κείμενο μιλᾶ ὅμως καί γιά 'ἁμαρτίες' πού διέπραξε καί συνεχίζει νά διαπράττει ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ἀλλαγή πορείας εἶναι ἐπιβεβλημένη. Ἡ καλλιέργεια περιβαλλοντικῆς συνείδησης καθίσταται ὑψίστης σημασίας. Ἡ περιβαλλοντική αὐτή συνείδηση μπορεῖ νά καλλιεργηθεῖ ὡς γνώση καί σιγά-σιγά νά παγιωθεῖ ὡς τρόπος ζωῆς. Ἡ καταστροφή τῆς Δημιουργίας εἶναι «ἁμαρτία» (=ἀ-στοχία) καί τήν ἁμαρτία συνήθως διαδέχεται ἡ μετά-νοια (=ἀλλαγή πορείας). Χρειαζόμαστε, λοιπόν, ἀσκητικό πνεῦμα ἑκούσιας αὐτοσυγκράτησης (Οἰκονόμου, 1989: 37-40)· Βαρθολομαῖος, 2002: 239).

Συμπέρασμα λοιπόν, ὅλων τῶν παραπάνω εἶναι πώς τό οἰκολογικό πρόβλημα, μά καί τό πρόβλημα τῆς πείνας, πού μαστίζει σήμερα πολλές χῶρες τοῦ λεγόμενου «Τρίτου κόσμου» θά ξεπεραστεῖ μόνο ἄν σταματήσει ἡ ἀλλοτρίωση τοῦ ἀνθρώπου μέσα ἀπό τόν ἄκρατο καταναλωτισμό, τή λατρεία τοῦ κέρδους, τόν ὑλιστικό τρόπο ζωῆς καί τήν σφοδρή ἐπιθυμία γιά ἐξουσία (Νικολαΐδης, 1990: 57-58). Ἀξίζει νά παρατεθοῦν ἐδῶ τά λόγια τοῦ μακαριστοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, πάπα Ἰωάννη Παύλου Β΄: *«Πολλαπλασιάστε τό ψωμί καί μή ζητᾶτε νά ἐλαττωθεῖ ὁ ἀριθμός τῶν προσκεκλημένων στό τραπέζι τῆς ζωῆς»* (Στύλιος, 2003: 57-59).

Β΄. Ἀμπελουργία-Τρύγος-Κρασί

«Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστι» (Ἰωάν. 15, 1)

Ἑρμηνευτική προσέγγιση τῶν εὐχῶν

Ὁ Χριστός ὀνομάζει τόν ἑαυτό του «ἄμπελον ἀληθινήν», τόν Πατέρα Του «γεωργόν» καί τούς μαθητές Του «κλήματα», γιά νά τονιστεῖ μέ αὐτόν τόν ἐξαίσιο τρόπο ἡ ἑνότητα καί ἡ πνευματική καρποφορία τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας (Ἰωαν. 15, 1-8). Τό πρῶτο θαῦμα στήν Κανᾶ, ὡς γνωστόν, ἔχει ὡς ἀντικείμενο τό κρασί (Ἰωαν. 2, 11). Ὁ οἶνος συμβολίζει τό πνεῦμα. Εἶναι ἡ αἰώνια πνευματοδότηση, πού «ναρκώνει» τό σῶμα γιά νά δοθεῖ προβάδισμα στό πνεῦμα. Μέ τό κρασί ὁ Χριστός συμβόλισε τό δικό Του αἷμα, τή δική Του θεϊκή ὑπόσταση: *«τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν·»* (Ἰωάν. 6, 63).

Ἡ Ἐκκλησία μέ τίς ὑπέροχες προσευχές της γιά τήν ἀμπελουργία, τόν τρύγο καί τήν παραγωγή

ποιοτικοῦ κρασιοῦ ἔρχεται ἀρωγός στό ἔργο τοῦ ἀμπελουργοῦ, ἀφοῦ ἄλλωστε καί ἡ ἴδια ἀποκαλεῖται «ἄμπελος ἀγαπητή» (Ἡσαΐας 5, 1-7· 27, 2-6). Προσεύχεται στό Δημιουργό τοῦ σύμπαντος νά «νοιαστεῖ» γιά τόν ἀμπελώνα, νά «πιάσει», νά ριζώσει βαθιά στή γῆ καί νά κάνει γλυκούς καρπούς:

(«ἐπιφοίτησον ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα τοῦτον, ***φύτευσον, ῥίζωσον, βάθυνον*** *τὸ ἔλεός σου ἐπ' αὐτόν»).*

[«Εὐχή εἰς φύτεμα ἀμπελῶνος»]

Ἡ Ἐκκλησία προσεύχεται καί γιά εὐνοϊκές καιρικές συνθῆκες, πού ἄν δέν ὑπάρξουν, τό ἀμπέλι δέν θά μεγαλώσει, δέν θά καρπίσει, ὅπως θά ἀνέμενε ὁ ἀμπελουργός. Ἀπεύχεται καταιγίδες, χιόνι, σφοδρή χαλαζόπτωση, ὑπερβολικό ψύχος, καύσωνες καί γενικά ὅ,τι ἄλλο θά μποροῦσε νά διακινδυνεύσει τό μεγάλωμα καί ἡ προκοπή του:

(«λύτρωσαι αὐτὸν καὶ πᾶσαν τὴν περιοχὴν αὐτοῦ, ἀπὸ πάσης ***χαλάζης****, ἀπὸ* ***χιόνος*** *καὶ* ***κρυστάλλου*** *φερομένου βιαίως, ἀπὸ φρικτῶν κρυμῶν, καὶ πνευμάτων* ***καύσωνος·*** *ἀπὸ* ***καταιγίδος*** *καὶ πάσης ἅπαξ ἁπλῶς ἐφόδου ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν»).*

[«Εὐχή εἰς φύτεμα ἀμπελῶνος»]

Πολύ ὅμορφα καί συγκινητικά ἀντηχοῦν καί τά λόγια τῆς εὐχῆς πώς τό ἀμπέλι τοῦ ἀμπελουργοῦ δέν τό φύτεψε ἄνθρωπος ἀλλά τό ἴδιο τό χέρι τοῦ Θεοῦ! Μέρος τοῦ ἁγιασμένου αὐτοῦ προϊόντος συμβολικά, ὡς «λογικήν λατρείαν», θά προσφερθεῖ στή Θ. Λειτουργία. Εἶναι τό εὐλογημένο κρασί τῆς Θ. Κοινωνίας πού πρόκειται νά μεταποιηθεῖ σέ αἷμα Χριστοῦ:

(«Ἔπιδε καὶ ***ἐπίσκεψαι*** *τὴν ἄμπελον ταύτην, ἣν* ***ἐφύτευσεν*** *ἡ δεξιά σου· ἵνα ἀποδῷ ἐν καιρῷ τοὺς καρποὺς αὐτῆς, καὶ καταξιωθῶμεν τρυγῆσαι καὶ* ***προσκομίσαι*** *σοι ἐξ αὐτῆς, εἰς τὸ* ***μεταποιηθῆναι*** *εἰς αἷμα σοῦ τοῦ Χριστοῦ»).*

[«Εὐχή εἰς φύτεμα ἀμπελῶνος»]

Τά ἴδια περίπου λόγια ἀναφέρονται καί στήν *«εὐχή ἐπί τρυγῆς ἀμπέλου»*, ἡ ὁποία δίνει μιά οὐράνια καί εὐλογημένη διάσταση στό ἀμπέλι λέγοντας πώς ὁ ἴδιος ὁ Δημιουργός καί Συντηρητής τοῦ σύμπαντος παραλληλίζει τό μονογενῆ Του Υἱόν, τόν Ἰησοῦ Χριστό, ὡς «ἄμπελον». Τό ἀμπέλι ὑποδεικνύει καί τό μοντέλο τῆς συνύπαρξης τῶν ἀνθρώπων, τήν ἀγαπητική τους σχέση.

(«ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ εὐδοκήσας ἄμπελον ***κληθῆναι*** *τὸν μονογενῆ σου Υἱόν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς* ***ἀθανασίας πρόξενον*** *ἀναδείξας… αὐτὸς καὶ νῦν, Δέσποτα, καὶ τοῦτον τῆς ἀμπέλου τὸν καρπὸν εὐλόγησον· καὶ δὸς πᾶσι τοῖς μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ τὸν* ***ἁγιασμόν****, καὶ τὴν τῆς* ***ψυχῆς*** *προκοπήν»).*

[«Εὐχή ἐπί τρυγῆς ἀμπέλου»]

Τήν παλιά ἐποχή 'περιστασιακές' εὐχές διαβάζονταν σέ κάθε σπίτι, χωράφι, ἀμπέλι, ὅπως καί σέ κάθε ἄλλη περίσταση τοῦ ἀνθρώπινου βίου μέ τή συμμετοχή ὅλης τῆς κοινότητας.

(«τὸν δὲ ***συγκαλέσαντα*** *ἡμᾶς τῆς ἀληθινῆς σου ἀμπέλου* ***μέτοχον ποίησον ἀνεπηρέαστον τὴν ζωὴν αὐτοῦ διαφύλαξον,*** *εἰρήνην αὐτῷ διὰ παντὸς χαριζόμενος, καὶ ταῖς αἰωνίοις σου καὶ ἀναφαιρέτοις δωρεαῖς αὐτὸν κατακοσμῶν»).*

[«Εὐχή ἐπί τρυγῆς ἀμπέλου»]

Ἡ χριστιανική Ἐκκλησία –κατά παλαιά συνήθεια– πάντα εὐλογοῦσε τόν τρύγο καί τά σταφύλια, ὅπως ἀκριβῶς ἔκανε καί μέ τίς ἄλλες «ἀπαρχές» καί τά πρωτογεννήματα. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει τά πάντα στό περιβάλλον, ἀφοῦ καί ὁ ἴδιος ἀποτελεῖ μέρος του (Ματζαρίδης, 1996: 8-10· Καριότογλου καί σύν., 1999: 60-91-92):

*(****«Εὐλόγησον, Κύριε, τὸν καρπὸν τοῦτον τῆς ἀμπέλου τὸν νέον,*** *ὃν διὰ τῆς τοῦ ἀέρος εὐκρασίας, καὶ τῶν σταγόνων τῆς βροχῆς, καὶ τῆς τῶν καιρῶν γαλήνης εἰς ταύτην τὴν ὡριμοτάτην στάσιν ἐλθεῖν εὐδόκησας, ἵνα ᾖ ἐν ἡμῖν τοῖς ἐξ αὐτοῦ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου μεταλαμβάνουσιν,* ***εἰς εὐφροσύνην,*** *καὶ … εἰς* ***ἐξιλασμὸν ἁμαρτιῶν,*** *διὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἁγίου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου..»).*

[«Εὐχή εἰς μετάληψιν σταφυλῆς
τήν Στ΄ Αὐγούστου»]

Γ΄. Κτηνοτροφική ζωή

(«Εὐλόγησον καὶ τὴν ποίμνην τῶν κτηνῶν τούτων… καὶ πλήθυνον καὶ ἐνδυνάμωσον αὐτήν, καὶ ποίησον αὐτὴν εἰς χιλιάδας…»)

[«Εὐχή εἰς τό εὐλογῆσαι ποίμνην»]

Ἑρμηνευτική προσέγγιση τῶν εὐχῶν

Στήν ἀρχαία Ἑλλάδα τά ζῶα θεωροῦνταν ἱερά. Στήν Π. Διαθήκη ἡ σειρά τῆς δημιουργίας τῶν ζώων μετά τά φυτά καί πρίν ἀπό τόν ἄνθρωπο φανερώνει τήν ἀνωτερότητα τῶν ζώων ἔναντι τῶν φυτῶν ἀλλά τήν κατωτερότητά τους ἔναντι τοῦ ἀνθρώπου *«καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν… ἐπὶ τῆς γῆς»* (Γέν. 1, 28).

Ὁ Χριστός τό βράδυ τῆς Γέννησής Του δέχεται

τή στοργή τῶν ἀλόγων ζώων (Λουκ. 2, 7) καί κατά τήν παραμονή Του στήν ἔρημο «*ἦν μετὰ τῶν θηρίων, καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ*» (Μάρκ. 1, 13). Ὁ ἅγιος Παχώμιος χρησιμοποιεῖ τούς κροκοδείλους ὡς μεταφορικό μέσο γιά νά περάσει στήν ἀπέναντι ὄχθη τοῦ ποταμοῦ: «*μέγας ἦν ἐν τῇ πίστει, ὡς πολλάκις πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἀβλαβῆ διαμένειν. Καὶ κροκοδείλοις δὲ ἐν ποταμοῖς συνεχῶς πρὸς τὸ περᾶν ἐχρῆτο, μετὰ πάσης αὐτὸν διαπορθεμεύουσι τῆς ὀξύτητος*».Ὁ ἅγιος συνυπάρχει μέ τή φύση, τά ζῶα καί τά φυτά, ὅπως ὁ Ἀδάμ στήν προπτωτική κατάσταση (Ἀλεβιζόπουλος, 1991: 119· Νέλλας, 2000: 55-56).

Ἡ ζωή τῶν ἁγίων εἶναι ἡ σύγχρονη ἀπάντηση στή οἰκολογική κρίση, στόν ἄκρατο καταναλωτισμό καί εὐδαιμονισμό τῆς ἐποχῆς μας. Δέχονται ὅλη τήν κτίση εὐχαριστιακά καί δοξολογικά, ὡς δῶρο Θεοῦ, καί τήν ἀντιπροσφέρουν μέ τήν ἀδιάλειπτη προσευχή τους. Εἶναι οἱ ἀληθινοί οἰκολόγοι (Βαρθολομαῖος, 2002: 36· Ware, 2008: 10: 72· Μπαλατσούκας, 2009: 17: 196).

Ἡ Ἐκκλησία μέ τίς κατάλληλες 'περιστατικές' εὐχές της: «εὐχή εἰς τό εὐλογῆσαι ποίμνη», «εὐχή εἰς νόσον βοῶν», τίς δυό εὐχές τοῦ ἁγίου Μόδεστου (Ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων), ὅπως καί τοῦ ἁγίου Μάμαντος γιά τά ζῶα, εὐλογεῖ καί ἐξαγιάζει τόν τομέα τῆς γεωργικῆς ζωῆς καί προσεύχεται, ὥστε τό κοπάδι τοῦ κτηνοτρόφου νά εἶναι ὑγιές, νά πληθαίνει καί νά ἀποδίδει ἄφθονα τά πολύτιμα προϊόντα του.

Τό κείμενο τῆς εὐχῆς «*εἰς τό εὐλογῆσαι ποίμνην*» συνδυάζει τήν πίστη τοῦ Πατριάρχη Ἰακώβ μέ τήν ἀπόκτηση γεωργικοῦ καί κτηνοτροφικοῦ πλούτου (Γέν. 28, 10-15).

> *(«Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν…. ὡς ηὐλόγησας καὶ ἐπλήθυνας τὰ ποίμνια τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ,* ***οὕτως εὐλόγησον καὶ τὴν Ποίμνην τῶν κτηνῶν τούτων…*** *καὶ* ***πλήθυνον****, καὶ* ***ἐνδυνάμωσον αὐτήν, καὶ ποίησον αὐτὴν εἰς χιλιάδας…»****).*
>
> [«Εὐχή εἰς τό εὐλογῆσαι ποίμνην»]

Πρός ἐπίρρωση τῶν παραπάνω δέν ἔχει κανείς παρά νά προσέξει τά παρακάτω λόγια τῆς «εὐχῆς εἰς νόσον βοῶν»:

> *(«Σοῦ δεόμεθα…ὡς ηὐλόγησας καὶ ἐπλήθυνας τὰ ποίμνια τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ,* ***εὐλόγησον καὶ τὰ ζῶα ταῦτα,*** *ἅπερ εἰς χρῆσιν καὶ* ***δουλείαν*** *ἡμῖν τοῖς* ***δούλοις*** *σου δέδωκας…»).*
>
> [«Εὐχή εἰς νόσον βοῶν»]

Τό παραπάνω κείμενο δέεται γιά αὔξηση καί καρποφορία τῶν ποιμνίων, ὥστε αὐτά νά φτάσουν τόν ἀριθμό τῶν προβάτων τοῦ Ἰακώβ. Πρέπει ὅμως, νά προσεχθοῦν τά λόγια τῆς εὐχῆς: («ὅπερ εἰς χρῆσιν καὶ δουλείαν ἡμῖν τοῖς δούλοις σου δέδωκας...»). Ἡ ὑλικοπνευματική ὀντότητα τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐπιτρέπει νά «βασιλεύει» πάνω στόν ὑλικό κόσμο ἀλλά ταυτόχρονα νά ἐξουσιάζεται καί ὁ ἴδιος ἀπό τό Θεό! Ὁ ἄνθρωπος δίνει λόγο γιά τίς ἐνέργειές του, δέν ἐνεργεῖ αὐθαίρετα! Εἶναι ὁ «οἰκονόμος» (διαχειριστής) τοῦ φυσικοῦ κόσμου (Βαρθολομαῖος, 2002).

Τό φυσικό περιβάλλον, θεολογικά, μόνο φυσικό πιά δέ μπορεῖ νά εἶναι, ἀφοῦ δέν βρίσκεται στήν ἀρχική τοῦ τροχιά, ἀλλά σέ παρα-φύση κατάσταση, σέ μεταπτωτική ἀλλοίωση (Νέλλας, 1985: 13· Κεσελόπουλος, 1986: 29). Μόνο κάτω ἀπό τό θεολογικό αὐτό πρίσμα μπορεῖ νά ἑρμηνευτεῖ τό κείμενο:

> *(«ἀπόστησον ἐπ' αὐτῶν, πολυέλεε Κύριε, πᾶσαν ἀσθένειαν, καὶ τὸν ἐπικίνδυνον τοῦτον θάνατον,* ***ὃν αὐτοῖς ἐπέθηκας διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν,*** *καὶ ποίησον αὐτὰ ὑγιῆ καὶ εὔρωστα…»).*
>
> [«Εὐχή εἰς νόσον βοῶν»]
>
> *(«καὶ ῥῦσαι ταύτην ἐκ* ***τῆς καταδυναστείας τοῦ Διαβόλου,*** *καὶ τῶν ἀλλοφύλων, καὶ πάσης ἐπιβουλῆς ἐχθρῶν, καὶ αὖρας θανατικῆς, καὶ λοιμικῆς νόσου»)*
>
> [«Εὐχή εἰς τό εὐλογῆσαι ποίμνην»]

Προκαλεῖ ὄντως, μεγάλη ἐντύπωση ἡ κατακλεῖδα τῆς εὐχῆς «εἰς νόσον βοῶν»: («*περιφρούρησον αὐτά [τά ζῶα] Κύριε, δι' ἁγίων ἀγγέλων σου*»). Κανείς δέν θά περίμενε ἀπό τό συντάκτη τῆς εὐχῆς νά ζητᾶ ἀπό τό Θεό-γιά ἄλογα πλάσματα κατώτερα τοῦ ἀνθρώπου-νά περιφρουρηθοῦν ἀπό... ἀγγελικά τάγματα! Ἡ ἀρχή τῆς ἀειφόρου ἀνάπτυξης μέ τό πολύπλευρο ἐννοιολογικό της περιεχόμενο (μέτρο ἰσορροπίας καί ὁδοδείκτης σωτηρίας) συμπίπτει ἐξ ὁλοκλήρου μέ τήν ὀρθόδοξη θεολογική θεώρηση γιά τό φυσικό περιβάλλον καί γιά αὐτό τό λόγο ἀποβαίνει «οἰκο-θεολογία». Ἡ ἀκολουθία τῆς ἀρτοκλασίας π.χ. ἐκφράζει τό ὅραμα καί τήν προοπτική τῆς Ἐκκλησίας γιά μιά 'ἀειφορική' παγκόσμια συμμετοχή στά προϊόντα καί ἀγαθά τῆς γῆς (Τσάγκας, 2007: 26).

Τό παρακάτω ἀπόσπασμα συμπυκνώνει ὅλες τίς ἀρχές τῆς ἀειφορίας στόν τομέα τῆς παραδοσιακῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς μέ τούς δυό ἐπιμέρους κλάδους του, τή γεωργία καί τήν κτηνοτροφία. Δηλαδή: καλλιέργεια τῆς γῆς, ἱκανή παραγωγή

καρπῶν (τῶν ἀναγκῶν ὄχι τῶν ὑπερβολῶν), εὐρωστία τῶν ζώων στό σύνολό τους, αὐτάρκεια καί περίσσευμα «εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν» (φιλανθρωπία) μέ σεβασμό στό περιβάλλον. Ὑποδεικνύει ἔτσι ἕναν κύκλο περιβαλλοντικά ὑγιοῦς δραστηριότητας σέ ὅλο τό φάσμα τοῦ παραγωγικοῦ καί διατροφικοῦ συστήματος, χωρίς περιβαλλοντικές ἐπιπτώσεις:

(«…Ἵνα διὰ τῆς εὐεξίας καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν βοῶν καὶ λοιπῶν τετραπόδων ζώων, ***καλλιεργῆται μὲν ἡ γῆ, αὐξάνωσι δὲ οἱ καρποί,*** *καὶ* ***ἀφθόνως****…οἱ ἐπικεκλημένοι τὸ ὄνομά σου ἀπολαύσωσι τῶν ἰδίων γεωργιῶν· ἐκ τούτων δὲ πᾶσαν* ***αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύωσιν*** *εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν»).*

[«Εὐχή εἰς κτήνη»,
Μοδέστου Ἐπισκ. Ἱεροσολύμων»]

Τήν ἐποχή πού γράφτηκαν οἱ εὐχές τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρχε πλήρης ἰσορροπία μεταξύ παραγωγῆς καί κατανάλωσης. Τό αἴσθημα εὐθύνης γιά τό περιβάλλον ἦταν διάχυτο. Στίς σύγχρονες κοινωνίες, ὅμως, ἡ προστασία τοῦ περιβάλλοντος ἀποτελεῖ μέριμνα πλέον τῶν θεσμικῶν ὀργάνων. Στήν ὀρθόδοξη παράδοση ἡ διάσωση αὐτή εἶναι αὐτονόητη, ἐφόσον δεσπόζει ἡ ἱερότητα τῆς φύσης πού εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μέ τήν ἄσκηση, τήν ἐγκράτεια καί τόν ἀγώνα γιά ἁγιότητα (Σωτηράκου, 2007: 121-122)

Δ΄. Ἀπειλητικά φυσικά φαινόμενα καί καταστροφές

«ἤλθοσαν ἐπὶ τὰ φρέατα καὶ οὐχ εὕροσαν ὕδωρ καὶ τὰ ἀγγεῖα αὐτῶν κενά. Καὶ τὰ ἔργα τῆς γῆς ἐξέλιπεν» (Ἱερεμ. 14, 3)

Ἑρμηνευτική προσέγγιση τῶν εὐχῶν

Οἱ μεγάλες φυσικές καταστροφές ὀνομάζονται θεομηνίες. Θεομηνία εἶναι ἡ καταστροφή τῆς ἰσορροπίας. Βασική αἰτία αὐτῶν τῶν φαινομένων - σύμφωνα μέ τήν Α. Γραφή - εἶναι ἡ ἁμαρτία.

Ἡ θεομηνία δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ προσωπική τιμωρία, γιατί ἐπεκτείνεται σέ ὅλη τήν κτίση. Φανερώνει ὅμως τό βαθμό πού ἡ ἁμαρτία ἔχει εἰσχωρήσει καί ἐνεργεῖ μέσα στήν ἱστορία. Γιά αὐτό τό λόγο πολλές φορές ἐκλαμβάνεται καί ὡς παιδαγωγία (Ἀποκ. 6, 8, 6-11, 19).). Ὁ κόσμος κατευθύνεται πρός τόν τελικό του σκοπό πού εἶναι ἡ ἀνακαίνιση καί ἡ ἀφθαρτοποίησή του, χωρίς τή μεταβολή τῆς οὐσιαστικῆς του ὑπόστασης: *«Καὶ εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινήν· ὁ γὰρ πρῶτος οὐρανὸς καὶ ἡ πρώτη γῆ ἀπῆλθον»* (Ἀποκ. 21, 1. Πρβλ. Ματθ. 19, 28· Β΄ Πέτρ. 3, 13).

Σέ ὅλες σχεδόν τίς εὐχές γιά τά ἀπειλητικά φυσικά φαινόμενα, πού ἐξετάζονται στήν ἑνότητα αὐτή, ὑποδηλώνεται σαφῶς πώς ὁ Θεός δέν εἶναι μόνο Δημιουργός ἀλλά καί κυβερνήτης, συντηρητής καί μέγας ἐξουσιαστής τοῦ σύμπαντος. Στή εὐχή γιά ἀπειλή σεισμοῦ διαβάζουμε:

(«Ὁ Θεός, ὁ μέγας, καὶ φοβερός… ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων. Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν. Ὁ ἁπτόμενος τῶν ὀρέων καὶ καπνίζονται. Ὁ σείων τὴν ὑπ' οὐρανῶν ἐκ θεμελίων…Ὃν πάντα φρίσσει καὶ τρέμει ἀπὸ προσώπου τῆς δυνάμεώς σου»).

[«Εὐχή ἐπί ἀπειλῇ σεισμοῦ»]

(«…ὁ τὴν ὀρωμένην ταύτην κτίσιν, δημιουργική σου προστάξει, ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγών…»).

[«Εὐχή λεγομένη ἐν καιρῷ λοιμοῦ καί λιμοῦ»]

(«…ὁ σπιθαμῇ μετρήσας οὐρανόν, καὶ δρακὶ συνέχων τὴν γῆν· ***ὁ μέτρα καὶ κανόνας καὶ ὅρους, ἁρμονίας τε καὶ τάξεις, τῇ ὁρωμένῃ καὶ αἰσθητῇ κτίσει…****»).*

[«Εὐχή ἐπί δυσκρασίας ἀνέμων &
κλύδωνα θαλάσσης»]

(«…ὁ τὴν κτίσιν ***μόνῳ τῷ λόγῳ δημιουργήσας,*** *καὶ ἐξ αὐτῆς τὸν ἄνθρωπον* ***πλαστουργήσας****»).*

[«Εὐχή ἐπί ἀνομβρίας & ἐξαλλαγῆς ἀνέμων»]

Εἶναι ἐνδεικτικό καί ἄξιο ὑπογράμμισης πώς ἡ Π. Διαθήκη δέν ἀναφέρει πώς ὁ κόσμος δημιουργήθηκε «ἄριστα» ἀλλά «καλά λίαν» (Γέν. 1, 31). Χρησιμοποιεῖται δηλ. συγκριτικός καί ὄχι ὑπερθετικός βαθμός! Σύμφωνα μέ τόν καθηγητή Η. Οἰκονόμου (1967) αὐτό γίνεται γιά νά ὑπενθυμίζονται διαρκῶς τά περιθώρια πού ἀφέθηκαν στόν ἄνθρωπο γιά τή βελτίωση τοῦ κόσμου (Οἰκονόμου, 1967). Τό παράδοξο καί ἀντιφατικό σέ ὅλα αὐτά εἶναι πώς ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς φύσης, παρακαλεῖ τό Θεό μέσα ἀπό τά κείμενα τῆς λατρείας της νά προστατεύσει τή Δημιουργία Του ἀπό τόν ἴδιο τόν… ἄνθρωπο καί τίς θηριώδεις πράξεις του, γιά τίς ὁποῖες ὁ ἴδιος εἶναι ὑπεύθυνος! (Βαρθολομαῖος, 2002: 318· Μελισσάρης, 2011: 102). Τά κείμενα εἶναι σαφῆ ἐπικαλούμενα τήν προστασία τῆς γῆς ἀπό ἐπικείμενη ἀπειλή καταστροφικῶν συνεπειῶν ἀπό ἰσχυρές σεισμικές δονήσεις:

(«Στήριξον τὴν κτίσιν, στερέωσον τὴν γῆν, παῦ-

σον τὸν κλόνον αὐτῆς, ἔδρασον τὴν δονηθεῖσαν οἰκουμένην, καὶ μὴ συναπολέσῃς ἡμᾶς ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν, μηδὲ καταδικάσῃς ἡμᾶς ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς»).

[«Εὐχή ἐπί ἀπειλῇ σεισμοῦ»]

*(**«ἐπανάγαγέ** σου τὴν κτίσιν **πρὸς τὴν φυσικὴν ἁρμονίαν** καὶ τάξιν… **Δεῖξον ἡμῖν τὴν συνήθη τοῦ μεγάλου τούτου πελάγους γαλήνην,** καὶ τὸν ἐπικείμενον κλύδωνα καὶ τὴν ταραχὴν τοῦ ἀέρος διακόψας, **ἐντειλαι τοῖς ἀνέμοις καίριον καὶ κατάλληλον πνοὴν δοῦναι…**»*

[«Εὐχή ἐπί δυσκρασίας ἀνέμων & κλύδωνα θαλάσσης»]

(«χορήγησον τὰ πρὸς τροφὴν καὶ ἀνάπαυσιν ἡμετέραν, καὶ τῶν ἀνιαρῶν πάντων ἀπαλλαγὴν ἡμῖν δώρησαι, τοῦ λοιμοῦ, καὶ λιμοῦ, καὶ τῆς προσδοκωμένης ἀνάγκης καὶ βίας ἐλευθερώσας ἡμᾶς…»).

[«Α΄ Εὐχή λεγομένη ἐν καιρῷ λοιμοῦ & λιμοῦ»]

Ἀξίζει νά ἀναφερθεῖ πώς ἡ μεγαλοσύνη τοῦ ἀνθρώπου δέν βρίσκεται μόνο στό ὅτι εἶναι ἡ ἀνώτατη βιολογική ὕπαρξη, δηλ. ζῶο λογικό ἤ πολιτικό ἀλλά στό ὅτι εἶναι κάτι πιό μεγαλειῶδες: «ζῶον … θεούμενον»! Πολλές φορές τά ἀπειλητικά φαινόμενα πού κατά καιρούς πλήττουν τόν ἄνθρωπο ἀποσκοποῦν σέ παιδαγωγία καί ὄχι σέ ἀπώλεια. Λειτουργοῦν ὡς συναγερμός κινδύνου: *«Πάλιν σου, Κύριε, τοῦ φιλανθρώπου Δεσπότου μνήμη παιδείας»*. Σκοπός εἶναι ἡ μετάνοια (=ἀλλαγή πορείας), καθώς ὁ Θεός: *«πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν»* (Α΄ Τιμ. 2,4), γιατί: *«ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν»* (Ἐπιστ. Ἰωαν. 4, 16 & Κορινθ. 13, 8).

Οἱ εὐχές τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἀφορμή νά ἐπαναπροσδιορίσει ὁ ἄνθρωπος τή σχέση του μέ τή φύση καί νά ἐπανατοποθετηθεῖ μέσα σ' αὐτή. Ὁ πόνος (τῶν φυσικῶν καταστροφῶν) σμιλεύει καί τελειοποιεῖ τόν ἀταπείνωτο καί ἀπείθαρχο ἄνθρωπο πού ἔτσι ἀποκτᾶ αὐτογνωσία, διάκριση καί φιλότιμο γιά μετάνοια. Ὁ πόνος γεννᾶ τά δάκρυα καί τά δάκρυα τήν κάθαρση (Μωϋσῆς, Ἁγιορείτης, 2008).

Σύμφωνα μέ τήν εὐχή «εἰς πληγήν θανατικοῦ» ὅλα αὐτά εἶναι ἀνθρώπινα σφάλματα, τά ὁποῖα καί εἰσπράττουμε, γιατί κατά τή ρήση τῆς Ἁγ. Γραφῆς: *«τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος»* (Ρωμ. 6, 23).

(«Ταῦτα τῆς κακίας ἡμῶν τὰ ἐπίχειρα· τοῦτο τῶν πονηρῶν καὶ ἀκαθάρτων ἡμῶν πράξεων τὸ κατάλληλον ἀποτέλεσμα· ταῦτα τῆς ἀσελγείας καὶ ἀδικίας καὶ ἐπιορκίας ἡμῶν τὰ δεινὰ κατορθώματα… διὰ ταῦτα ἔρχεται, φησίν, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας…»)

[«Εὐχή εἰς πληγήν θανατικοῦ»]

Τά λόγια τῶν εὐχῶν εἶναι ἐκδηλωτικά τῆς ψυχικῆς συντριβῆς πού αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος, ἐξαιτίας τῶν τρομερῶν ἐπιπτώσεων τῶν περιβαλλοντικῶν συμφορῶν τόσο στό φυσικό ὅσο καί στό ἀνθρωπογενές περιβάλλον μέ πολλές ἀπώλειες κάθε φορά:

(«Ἐξηρήμωνται πόλεις, ἠφανίσθησαν ἀγοραί, ἱεραὶ πανηγύρεις, καὶ τελεταί, καὶ θείων ὕμνων συστήματα, τῷ πλείονι μέρει, κατεσιγάσθησαν. Φόβος καὶ τρόμος ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ σκότος ζοφερὸς τοῦ φοβεροῦ τούτου θανάτου πάντας ἐκάλυψεν…»)

[«Εὐχή εἰς πληγήν θανατικοῦ»]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀλεβιζόπουλος, Α. (1991). *Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία: πίστη-λατρεία-ζωή*, Πρέβεζα, Ι. Μ. Νικοπόλεως Πρεβέζης.

Βαρθολομαίου (Οἰκουμ. Πατριάρχου) (2002). *Μηνύματα καί ὁμιλίαι διά τό περιβάλλον*. Ἀθήνα: Ἐκδόσεις Φανάριον.

Θεοδώρου, Ε. (1986). *Μαθήματα Κατηχητικῆς ἤ Χριστιανικῆς Παιδαγωγικῆς (2η ἔκδ.)*. Ἐν Ἀθήναις: Ἐκδόσεις Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Καραϊσαρίδη, Κ. (2007). *Ὁ Χριστιανικός Ναός*. Ἀθήνα: Ἄθως.

Καριότογλου, Α., Πορτελάνος, Σ., Πασσάκος, Δ. (1999). *Βήματα Πίστης καί Ζωῆς. Τεχνικά ἐπαγγελματικά ἐκπαιδευτήρια*, Α΄ Τάξη 1ου Κύκλου. Ἀθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Κεσελόπουλος, Α. (1986). *Πάθη καί ἀρετές στή διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ* (2η ἔκδοση). Ἀθήνα: Δόμος

Μαντζαρίδης, Γ. (1996). *Ἡ ἐμπειρική θεολογία στήν οἰκολογία καί τήν πολιτική*: Θεσσαλονίκη: Πουρναράς.

Μελισσάρης, Α. (2011). *Τό φυσικό περιβάλλον στήν ἀκολουθία τοῦ νυχθημέρου: μελέτη ποιμαντικῆς ψυχολογίας*. Στό Π. Φώκιαλη, Ν. Ἀνδρεαδάκης & Γ. Ξανθάκου (ἐπιμ.). Διεργασίες σκέψης στό σχολεῖο καί τήν κοινωνία (τόμ. Α΄) (σσ.101-129). Ἀθήνα: Πεδίο.

Μπαλατσούκας, Σ. (2009). *Οἱ ἅγιοι καί τό φυσικό περιβάλλον* (2η ἔκδοση). Θεσσαλονίκη: «Μυγδονία».

Μωϋσέως (Μοναχοῦ, Ἁγιορείτου) (2008). *Τό ἀληθινό νόημα τοῦ πόνου στή ζωή μας*. Θεσσαλονίκη: Ὀρθόδοξος Κυψέλη.

Νέλλας, Π. (1985). *Οἱ Χριστιανοί μέσα στόν κόσμο*. Σύναξη, 13, 13-17.

Νέλλας, Π. (2000). *Ζῶον Θεούμενον: προοπτικές γιά μιά ὀρθόδοξη κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου* (4η ἔκδοση). Ἀθήνα: Ἁρμός.

Νικολαΐδης, Α. (1990). *Ἡ κοσμολογία τῆς ἄσκησης καί τῆς παραίτησης*. Κατερίνη: Τέρτιος.

Οἰκονόμου, Ἠ. (1967). *Τωβ Μεώδ. Ἀξιολογική ἑρμηνεία τοῦ Α΄ κεφ. τῆς Γενέσεως*. Ἀθήνα: Πανεπ/μιο Ἀθηνῶν.

Οἰκονόμου, Ἠ. (1989). *Ὀρθοδοξία καί Οἰκολογία*. Ἐκκλησία, 66, 325-332.

Οἰκονόμου, Ἡ. (1994). *Θεολογική Οἰκολογία: θεωρία & πράξη.* Ἀθήνα: Δέσποινα Μαυρομάτη

Στύλιος, Ε. (Μητροπ. Ἀχελώου) (2003). *Ἄνθρωπος & Φυσικό Περιβάλλον* (2η ἔκδοση). Ἀθήνα: Γρηγόρης

Σωτηράκου, Μ. (2007). *Ἐκπαιδευτικές δράσεις γιά τό μετασχηματισμό τῆς περιβαλλοντικῆς ἀγωγῆς σέ ἐκπ/ση γιά τήν ἀειφόρο ἀνάπτυξη.* Στό Ἰ. Ζαμπέλης (Ἐπιμ.). *Ὀρθοδοξία καί Παιδεία στό Δρόμο τῆς Ἐκπαίδευσης γιά τήν Ἀειφορία.* Πρακτικά Συνεδρίου (σσ. 121-131). Σιβιτανίδειος Σχολή Τεχνῶν & Ἐπαγγελμάτων 28-29 Ἰανουαρίου 2006. Ἀθήνα: Γραφεῖο- Ἱδρύματος Νεότητος Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

Τζέρπος, Δ. (2004, Ἰανουάριος-Ἰούνιος). *Τά ἁγιογραφικά ἀναγνώσματα τῶν σπουδαιότερων λειτουργικῶν ἀκολουθιῶν τοῦ μικροῦ Εὐχολογίου.* Θεολογία, 75(1), 133-158.

Τζέρπος, Δ. (2004). *Ἡ ὀρθόδοξη λατρεία στά ἤθη καί τά ἔθιμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.* Κείμενο ἀπό τό ΣΤ΄ Πανελλήνιο λειτουργικό Συμπόσιο. Ἀθῆναι, 20-23 Σεπτεμβρίου 2004. Γενικό Θέμα: «Χριστιανική λατρεία καί εἰδωλολατρία» Τῆνος. Ἀνακτημένο ἀπό τό δικτυακό τόπο http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/commitees/liturgical/latreia_ethima.html74_top.

Τσάγκας, Ι. (2007). *Χαιρετισμός ἐπί τῇ ἐνάρξει τοῦ Συνεδρίου.* Στό Ι. Ζαμπέλης (Ἐπιμ.). *Ὀρθοδοξία καί Παιδεία στό Δρόμο τῆς Ἐκπαίδευσης γιά τήν Ἀειφορία.* Πρακτικά Συνεδρίου (σσ. 25-26). Σιβιτανίδειος Σχολή Τεχνῶν & Ἐπαγγελμάτων 28-29 Ἰανουαρίου 2006. Ἀθήνα: Γραφεῖο- Ἱδρύματος Νεότητος Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

Ware, K. (2008). *Οἰκολογική Κρίση καί Ἐλπίδα* (Π. Τσαλίκη, Ε. Τσαγκρῆ, Ν. Χριστοδούλου, Μετφρ.). Ἀθήνα: Ἀκρίτας.

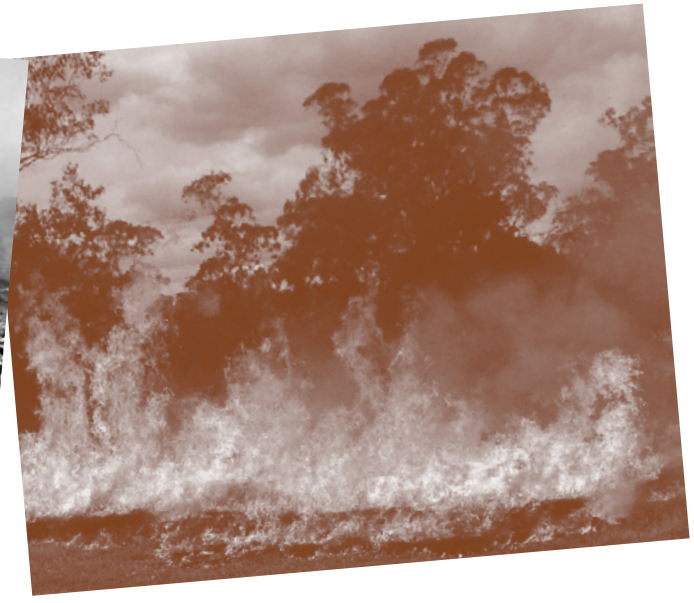

Ἡ εὐχή τῆς Ἐκκλησίας ὑπέρ μελισσῶνος καί τό βαθύτερο νόημά της

«Υἱέ, πορεύθητι πρός τήν μέλισσαν καί μάθε ὡς ἐργάτις ἐστί τήν τε ἐργασίαν ὡς σεμνήν ποιεῖται» (Παρ. στ΄, 8α).

Ἀριστοφάνη Δ. Ζαμπακίδη, Καθηγητῆ Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Θεσσαλονίκης

Εἰσαγωγικά

Πολλές φορές οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τήν ἐντύπωση ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐνδιαφέρεται μόνον γιά τά οὐράνια καί αἰώνια καί ὄχι γιά τίς ἐπίγειες καθημερινές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο μπορεῖ νά προέρχεται ἀπό ἄγνοια ἤ ἐκούσια διαστρέβλωση τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς δράσης της μέσα στόν κόσμο. Ἀποτελεῖ αἵρεση ἡ τοποθέτηση αὐτή, ἐφόσον προέρχεται ἀπό ἐκείνους πού θεωροῦνται χριστιανοί ἤ ἀνήκουν στόν κόσμο τῆς διανόησης.

Ἡ προσδοκία τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ συνδέεται ἄμεσα μέ τόν καθημερινό ἀγώνα τοῦ πιστοῦ καί τήν ἐργασία του. Ἡ ἀμέλεια, ἡ ὀκνηρία, ἡ ἀδιαφορία γιά τήν ἀπασχόλησή του καί ἡ δῆθεν «πνευματική» του ἐνασχόληση μέ τά μέλλοντα καυτηριάστηκε στήν πρωτοχριστιανική ἐποχή ἰδιαίτερα ἀπό τόν Ἀπόστολο Παῦλο[1]. Ὁ πόθος γιά τήν αἰωνιότητα καί ὁ θεῖος ἔρωτας, σύμφωνα μέ τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, δέν δικαιολογεῖ παθητική ἀναμονή τοῦ τέλους τῆς ζωῆς μας ἤ ἀδιαφορία γιά τήν καθημερινή μας ζωή. Ἀπαιτεῖται μόνον νήψη καί ἐγρήγορση, κατά τόν Ἀπόστολο τοῦ Χριστοῦ[2], καί σέ καμία περίπτωση ἀδιαφορία γιά τήν τροφή, τήν ἔνδυση καί τίς ὑπόλοιπες ἀνάγκες τῆς ζωῆς μας. Ἐξάλλου, ἡ ἐντολή τῆς ἐργασίας δόθηκε στόν ἄνθρωπο κατά τήν παραδείσια ζωή του καί συνδέθηκε μέ τόν πόνο γιά τήν πνευματική του ὠφέλεια καί τόν σωφρονισμό του[3].

Βέβαια, ἡ ἐπικοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό διά τῆς προσευχῆς εἶναι προνόμιο, τό ὁποῖο ἔχει μόνον ὁ ἄνθρωπος ἀπό ὅλα τά ἐπίγεια κτίσματα. Οὔτε τά ζῶα οὔτε τά φυτά προσεύχονται. Ἡ ψυχή μέ τήν προσευχή ἐξαίρεται στόν οὐράνιο κόσμο. Ἀλλά καί ἡ Ἐκκλησία διά τῶν λειτουργῶν της ἐπικαλεῖται τή χάρη τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Διά τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τελοῦνται ὅλα τά μυστήρια καί μέσα ἀπό τίς ἁγιαστικές εὐχές καί δεήσεις της ἡ Ἐκκλησία εὐλογεῖ καί ἁγιάζει τά ἔργα τοῦ ἀνθρώπου. Εὔχεται λ.χ. γιά τήν εἰρήνη τοῦ κόσμου, γιά τήν εὐφορία τῶν καρπῶν, ἐπικαλεῖται τόν φωτισμό τοῦ Θεοῦ κατά τήν ἔναρξη τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ἐγκαινιάζει ἐπιχειρήσεις, καταστήματα, ἁγιάζει τό σπίτι καί τούς διαμένοντες σ' αὐτό. Εὔχεται γιά τήν εὐόδωση τῶν προσπαθειῶν καί ὅλων τῶν ἐκφάνσεων τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Μία, ἄγνωστη σέ πολλούς, εὐχή τῆς Ἐκκλησίας μας ἔρχεται νά ἀποκαταστήσει τήν ἐσφαλμένη ἄποψη ὅτι ὁ Χριστιανισμός ἀσχολεῖται μόνον μέ τά ἐπέκεινα καί ὄχι μέ τίς καθημερινές ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι ἡ εὐχή «Ἐπί ἐγκαινίοις μελισσῶνος», ὅταν δηλαδή καλεῖται ὁ λειτουργός τοῦ Θεοῦ νά ἐγκαινιάσει ἕναν μελισσώνα, μία ἐπιχείρηση μέ μέλισσες.

Ποιός εἶναι, λοιπόν, ὁ σκοπός γιά τόν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία ἀναπέμπει τή συγκεκριμένη εὐχή, ὅταν ἐγκαινιάζει ἕναν μελισσώνα, καί ποιά τά βαθύτερα νοήματά της; Στά ἐρωτήματα αὐτά θά ἀπαντήσουμε ἀντλώντας στοιχεῖα ἀπό τή σοφία τοῦ Θεοῦ, πού βρίσκεται στά θεόπνευστα βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀλλά καί ἀπό τήν ἁγιοπατερική σοφία καί τήν πεῖρα τῆς ζωῆς.

Α. Ἡ «Εὐχή ἐπί ἐγκαινίοις μελισσῶνος»

«Ἰησοῦ Γλυκύτατε, ὁ γλυκασμός καί ἡ χαρμονή τῶν Ἀγγέλων, ἡ θυμηδία καί τό ἀγαλλίαμα τῶν εἰς Σέ πιστευόντων, ὁ τά πικρά ὕδατα Μερρᾶς διά τοῦ ἐ-

ροφάντου Μωϋσέως εἰς γλυκύτητα μεταποιήσας, ὁ τόν θεῖον Πρόδρομον δι' ἀγρίου μέλιτος ἐν τῇ ἐρήμῳ διαθρέψας, μετά δέ τήν ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασιν, ἰχθύος ὀπτοῦ μέρους καί ἀπό μελισσίου κηρίου γευσάμενος ἐνώπιον τῶν ἁγίων Μαθητῶν Σου.

Αὐτός καί τήν παροῦσαν συναγωγήν μελισσῶν εὐλόγησον, ἀποσοβῶν ἀπ' αὐτῆς πᾶσαν βλάβην καί ὀφθαλμῶν βασκανίαν, τά δέ τῶν κυψελῶν προϊόντα ἁγίασον.

Πλήθυνον ἐν ἀγαθοῖς τήν ζωήν τῶν μελισσοκόμων, καί δίδαξον πάντας τήν φιλοπονίαν τῆς μελίσσης μιμεῖσθαι, τῆς ἐκ ποικίλων ἀνθέων μέλι τό γλυκύτατον συλλεγούσης, ὅπως, τάς ἀρετάς τρυγῶντες, τήν ἐργασίαν ἀγαπήσωμεν, φύγωμεν δέ τήν τῶν κηφήνων ὀκνηρίαν καί μή ἀλλήλους δάκνωμεν καί κατεσθίωμεν.

Χάρισαι δέ ἡμῖν γλῶσσαν ἡδεῖαν ὑπέρ αὐλόν καί ψαλτήριον, εἰς τό ὑμνεῖν τήν Σήν ἀνεκδιήγητον ἀγαθωσύνην καί πλήρωσον χαρᾶς τάς καρδίας ἡμῶν, καταξίωσον δέ ἡμᾶς τῆς ἀτελευτήτου Σου εὐφροσύνης ἐν οὐρανοῖς, ὁ τό μέλι εἰς βρῶσιν δούς καί τό κηρίον εἰς φωτισμόν καί ἔκφρασιν ἀμιάντου καί καθαρᾶς πνευματικῆς λατρείας.

Ῥῦσαι ἡμᾶς, Κύριε, ἀπό πάντων τῶν κυκλούντων ἡμᾶς ἀνιαρῶν, ὡσεί μέλισσαι κηρίον, ἵνα ὑμνῶμεν Σέ, τήν αἰώνιον εὐφροσύνην καί ἀγαλλίασιν τῶν ἀγαπώντων Σε, Χριστέ ὁ Θεός ἡμῶν, σύν τῷ Πατρί καί τῷ Πνεύματι, εἰς τούς αἰῶνας. Ἀμήν.»

Β. Ἡ ἁγιογραφική προτροπή γιά μίμηση τῆς μέλισσας

Τό βιβλίο τῶν Παροιμιῶν καταριθμεῖται στήν Ἑβραϊκή Βίβλο στά λεγόμενα «ἁγιόγραφα [Κεθουβείμ]». Οἱ ἑβδομήκοντα (Ο΄) ἑλληνιστές, οἱ ὁποῖοι μετέφρασαν τήν Παλαιά Διαθήκη ἀπό τήν ἑβραϊκή στήν ἑλληνική γλώσσα, τό ἀποκαλοῦν *«Παροιμίες Σολομῶντος»*. Τό βιβλίο αὐτό, κατά τό κύριο μέρος του, δέν ἀποτελεῖ συλλογή μερικῶν γνωμικῶν, πού βγῆκαν ἀπό τήν ἀνθρώπινη πείρα καί τή φωτισμένη σκέψη κάποιων διανοουμένων, ἀλλά ἀπό τή θεία σοφία καί ἔμπνευση[4]. Στά ἐννέα πρῶτα κεφάλαια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ παρουσιάζεται ἡ Σοφία νά ὁμιλεῖ καί νά προτρέπει ὡσάν νά εἶναι ζωντανό πρόσωπο. Μάλιστα τό πρόσωπο αὐτό προσφωνεῖ τόν ἄνθρωπο μέ τή λέξη «Υἱέ». Ὅπως ὁ πατέρας ἤ ἡ μητέρα συμβουλεύουν μέ στοργή καί ἀγάπη τά παιδιά τους, ἔτσι καί ὁ στοργικός Πατέρας, ὁ Κύριός μας, ἐπιδιώκει μέ παραδείγματα ἀπό τήν καθημερινή ζωή νά σωφρονίσει καί καθοδηγήσει τά δημιουργήματά του καί μάλιστα ἐκεῖνα, πού ἀμελοῦν τά καθημερινά τους καθήκοντα, τά ἔργα καί τίς ὑποχρεώσεις τους. Εἰδικότερα, στό ἕκτο κεφάλαιο καί στούς στίχους 6-11 τοῦ ἐν λόγω βιβλίου, ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ ἀπευθύνεται στόν ὀκνηρό ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος ἀγαπᾶ τή ραστώνη, ζῆ σέ κατάσταση ὑπνηλίας, δέν ἐνδιαφέρεται γιά τίποτε καί ἀφήνει τό χρόνο νά περνᾶ ἀνεκμετάλλευτος. Ἡ στάση αὐτή τοῦ ἀνθρώπου μέ μαθηματική ἀκρίβεια ὁδηγεῖ στή φτώχεια καί τήν καταστροφή. Ὁ Θεός ὅμως, ἀφοῦ δημιούργησε τά πάντα «καλά λίαν», κάλεσε τόν ἄνθρωπο σέ ἐργασία καί φροντίδα, γιά τήν ἐκπλήρωση τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς δημιουργίας του[5].

> *«Πήγαινε νά κοιτάξεις (νά παρατηρήσεις) τή μέλισσα καί νά μάθεις πόσο ἐργατική εἶναι καί μέ πόση προσοχή καί τάξη ἐκτελεῖ τήν ἐργασία της».*

Στό βιβλίο τῶν *Παροιμιῶν* ὁ Θεός Πατέρας, προκειμένου νά συνετίσει τόν ὀκνηρό, χρησιμοποιεῖ διάφορα παραδείγματα ἀπό τόν φυτικό καί ζωϊκό κόσμο. Μεταξύ ἄλλων, προτρέπει τόν ἀμελῆ καί ὀκνηρό ἄνθρωπο νά παρατηρήσει προσεκτικά τούς τρόπους τῆς ζωῆς τοῦ μυρμηγκιοῦ, νά τούς ζηλέψει καί νά τούς μιμηθεῖ, ἀλλά καί νά γίνει περισσότερο μυαλωμένος καί ἐργατικός ἀπό τό μυρμήγκι. Ἕνα ἄλλο παράδειγμα, στό ὁποῖο θά ἐπιχειρήσουμε νά ἐμβαθύνουμε ἐδῶ, εἶναι ἀπό τόν θαυμαστό ζωϊκό κόσμο, ἀπό τή ζωή, τήν ἐργατικότητα καί τά χρήσιμα προϊόντα τῆς μέλισσας.

Ὁ Θεός ἀπευθυνόμενος στόν ὀκνηρό ἄνθρωπο τοῦ λέγει: Ἐάν δέν σέ ἱκανοποιεῖ, ἄνθρωπε, τό παράδειγμα τοῦ μυρμηγκιοῦ, *«πήγαινε νά κοιτάξεις (νά παρατηρήσεις) τή μέλισσα καί νά μάθεις πόσο ἐργατική εἶναι καί μέ πόση προσοχή καί τάξη ἐκτελεῖ τήν ἐργασία της»*[6]. Συμπληρώνει ὅμως καί κάτι ἀκόμη: *«Αὐτῆς τῆς μέλισσας τούς κόπους, τό μέλι δηλαδή, τό γεύονται βασιλεῖς καί ἰδιῶτες καί αὐτό τό μέλι ἐξυπηρετεῖ τήν ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου, διότι γίνεται τροφή ἀλλά καί φάρμακο σέ ὁρισμένες ἀσθένειες»*[7].

Γ. Ἡ ἐργατικότητα τῆς μέλισσας καί τά εὐεργετικά της προϊόντα

Ὅσοι ἐργάζονται σέ μελισσώνα ἤ ἔχουν δική τους ἐπιχείρηση μελισσῶν, ἀσφαλῶς θά ἔχουν πα-

ρατηρήσει τήν ἐργατικότητά της. Ἔχει μείνει στή λαϊκή σοφία ἡ φράση ὅτι κάποιοι ἄνθρωποι «ἐργάζονται ὡσάν τίς μέλισσες». Ἡ μέλισσα χαρακτηρίζεται σοφή καί ἐργατική. Εἶναι φιλόπονη καί φιλόκαλη. Μέ ἁπλῆ καί μόνον παρατήρηση μιᾶς κυψέλης διαπιστώνουμε ὅτι οἱ μέλισσες ἐργάζονται σκληρά, γιά νά κατασκευάσουν τήν κηρήθρα γιά τό μέλι. Τήν κατασκευάζουν, σύμφωνα μέ παρατηρήσεις φυσιοδιφῶν, κατά τέτοιον τρόπο, ὥστε νά χωράει περισσότερο μέλι καί νά ἀπαιτοῦνται λιγότερα ὑλικά καί λιγότερη ἐργασία. Τό ἑξαγωνικό σχῆμα, φτιαγμένο ἀπό τρεῖς πλάκες σέ σχῆμα ρόμβου, ἀνταποκρίνεται καλύτερα στίς ἀπαιτήσεις αὐτές. Οἱ διαστάσεις τίς ὁποῖες πρέπει νά ἔχουν οἱ γωνίες τῶν πλακῶν, πού χρησιμεύουν γιά κάλυμα, εἶναι οἱ μέν ἀμβλεῖες 109° 28′ καί οἱ ὀξεῖες 70° 32′. Κατά τήν ἔρευνά του ἕνας φυσιοδίφης ὑποστήριξε ὅτι τοῦτο ἦταν λανθασμένο. Μετά ὅμως ἀπό ἐνδελεχεῖς παρατηρήσεις καί μελέτες διαπίστωσε ὅτι ἡ κατασκευή τῶν πλακῶν ἀπό τίς μέλισσες ἦταν ἄριστη καί μέ ἀριστοτεχνικό τρόπο. Μέσα σ' αὐτό εἶδε τή σοφία τοῦ Θεοῦ.

Μελετώντας ἕνας θεοφόρος πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Μέγας Βασίλειος, τά θαυμαστά ἔργα τῆς μέλισσας, προτρέπει τόν ἄνθρωπο: «*Μιμήσου τήν ἰδιορρυθμία τῆς μέλισσας, ἡ ὁποία χωρίς νά βλάπτει κανένα καί χωρίς νά καταστρέφει ξένο καρπό, κατασκευάζει τίς κηρῆθρες. Καί τό μέν κερί συλλέγει ἀπό τά ἄνθη φανερά, τό δέ μέλι, ἀφοῦ ἀποσπάσει μέ τό στόμα της ὑγρό πού ἐνυπάρχει στά ἄνθη ὡς δρόσος, τό χύνει στίς κοιλότητες τῶν κηρηθρῶν. Γι' αὐτό καί στήν ἀρχή εἶναι πολύ ρευστό. Ἔπειτα ὡριμάζει μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου καί ἐπανέρχεται στήν δική του πυκνότητα καί γλυκύτητα... Ἡ μέλισσα*», γράφει στή συνέχεια ὁ Μ. Βασίλειος, «*φιλοτεχνεῖ τίς ἀποθῆκες τοῦ μέλιτος μέ τέτοια σοφία, διότι πλάθει καί τανύζει τό κερί σέ λεπτό ὑμένα, καί οἰκοδομεῖ τίς κοιλότητες πυκνές καί κολλητές, ὥστε ἡ πυκνή δέση τῶν πολύ μικρῶν αὐτῶν ἀποθηκῶν μεταξύ τους νά γίνονται στήριγμα ὅλης τῆς κηρήθρας*». Συνεχίζει δέ τήν περιγραφή τῆς κηρήθρας ὁ ἴδιος, γράφοντας καί τοῦτο: «*Τό κάθε πηγαδάκι εἶναι κολλημένο μέ τό ἄλλο, καί χωρίζεται καί συνάμα συνδέεται πρός αὐτό μέ λεπτό διάφραγμα. Ἔπειτα οἱ σύριγγες αὐτές (ἔτσι λέγονται οἱ ὀπές τῆς φυσαρμόνικας) οἰκοδομοῦνται ἡ μία ἐπάνω στήν ἄλλη διώροφοι καί τριώροφοι. Ἀποφεύγει νά κάνει τήν κοιλότητα μία πέρα ὥς πέρα, γιά νά μή χύνεται τό ὑγρό ἔξω λόγω τοῦ βάρους*»[8].

Ἀπό τή φιλοπονία τῆς μέλισσας λαμβάνει ἀφορμή ὁ ἱερός Χρυσόστομος καί γράφει σέ ἕνα Λόγο του: «*Καί γάρ ἡ μέλιττα οὐχ ἑαυτῇ μᾶλλον ἤ ἡμῖν πονεῖ καί ταλαιπωρεῖται καθ' ἑκάστην ἡμέραν· ὅ μάλιστα ἴδιον τοῦ Χριστιανοῦ, τό μή τά ἑαυτοῦ ζητεῖν, ἀλλά τά τῶν ἑτέρων*»[9]. Ἡ φιλάλληλος μέλισσα γίνεται παράδειγμα πρός μίμηση καί εὐεργετική πρός ὅλους. Γίνεται ὑπόδειγμα ἐργατικότητας καί ἀγάπης καί ὁ καλός χριστιανός καλεῖται νά μιμηθεῖ τήν ἀνιδιοτελῆ ἀγάπη, νά μήν ἐπιζητεῖ δηλαδή τά «ἑαυτοῦ», ἀλλά τά τῶν ἄλλων πρωτίστως.

Ἀλλά καί τά προϊόντα τῆς μέλισσας (μέλι, βασιλικός πολτός, πρόπολη κ.λπ.) εἶναι εὐεργετικά καί σέ πολλές περιπτώσεις θεραπευτικά στόν ἄνθρωπο.

Σέ ἄλλο σημεῖο τοῦ βιβλίου τῶν *Παροιμιῶν* ὁ σοφός Σολομών προτρέπει: «*Φάγε μέλι, υἱέ, ἀγαθόν γάρ κηρίον, ἵνα γλυκανθῇ σου ὁ φάρυγξ*». «*Φάγε μέλι, παιδί μου, διότι ἡ κηρήθρα εἶναι ὡραία, καλή καί ὠφέλιμη, φάγε γιά νά γλυκανθεῖ ὁ φάρυγγάς σου*»[10]. Ἐδῶ, βέβαια, τό μέλι ἔχει ἀλληγορική ἔννοια, στήν ὁποία θά ἐπανέλθουμε κατακλείοντας τό κείμενο αὐτό.

Ἡ μέλισσα ἐργάζεται ἀόκνως καί τό μέλι της γίνεται τροφή τῶν ἀνθρώπων. Τό κερί χρησιμεύει στίς λατρευτικές συνάξεις τῆς Ἐκκλησίας καί ἔχει

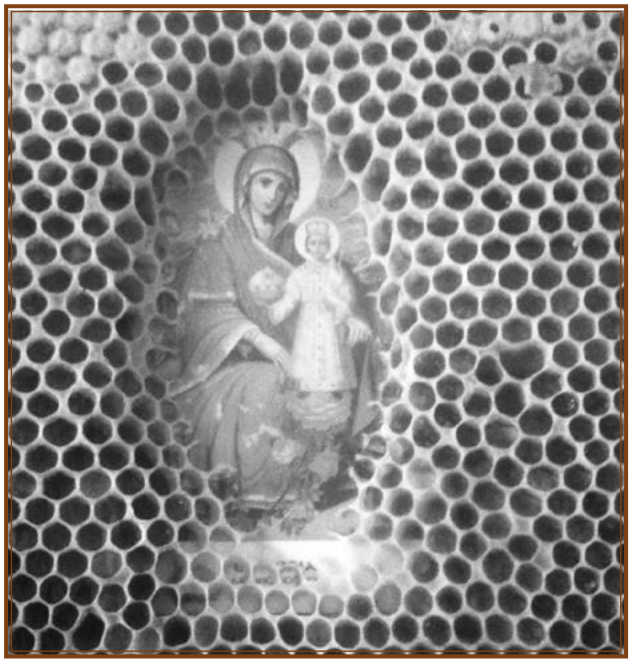

συμβολικό χαρακτήρα. Ἔχει δημοσιευτεῖ τό ἑξῆς χαριτωμένο καί θαυμαστό συνάμα γεγονός: Στήν περιοχή τοῦ Καπανδριτίου, κοντά στήν Ἀθήνα, ἕνας πιστός μελισσοκόμος σκέφτηκε νά τοποθετήσει σέ μία κυψέλη τήν εἰκόνα τῆς Σταύρωσης τοῦ Χριστοῦ. Λίγο ἀργότερα, ὅταν ἄνοιξε τήν κυψέλη, βρέθηκε μπροστά σέ μία ἔκπληξη. Οἱ μέλισσες ἔδειξαν σεβασμό καί εὐλάβεια στήν εἰκόνα τῆς Σταύρωσης, ἔχοντάς την περιβάλλει μέ κερί, ἀφήνοντας ἀκάλυπτο τό πρόσωπο καί τό σῶμα τοῦ Ἐσταυρωμένου. Ἀπό τότε καί κάθε ἄνοιξη ὁ πιστός μελισσοκόμος τοποθετεῖ στίς κυψέλες τῶν μελισσῶν τίς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καί ἁγίων μέ τήν ἴδια πάντα ἐντυπωσιακή κατάληξη[11].

Ἡ χρήση ὅμως τοῦ μέλιτος δέν πρέπει νά εἶναι ὑπερβολική, διότι βλάπτει τόν ἀνθρώπινο ὀργανισμό[12]. Γι' αὐτό καί πάλι θά τονίσει ὁ θεόπνευστος συγγραφέας τῶν *Παροιμιῶν*: *«Μέλι εὑρών φάγε τό ἱκανόν, μήποτε πλησθείς ἐξεμέσῃς»*. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν πρέπει νά κάνει ὑπερβολική χρήση τοῦ μέλιτος, διότι θά ὁδηγηθεῖ σέ δυσάρεστα ἀποτελέσματα. Ἡ συγκεκριμένη προτροπή ἔχει βαθύτερη - πνευματική - σημασία γιά τόν ἄνθρωπο. Ὁ νεότερος ἐμβριθής θεολόγος σχολιαστής σημειώνει ἐπάνω σ' αὐτό: *«Τό μέλι εἶναι εὐχάριστο στή γεύση καί θρεπτικό, ἐφόσον λαμβάνεται μέ μέτρο. Ἐνῶ τό πολύ μπορεῖ νά προξενήσει ἐμετό καί ἀπό τόν κορεσμό δημιουργεῖ ἀηδία καί γίνεται ἀφορμή στομαχικῶν διαταραχῶν. Ἔτσι, συμπληρώνει, καί ἡ ἀλόγιστη ἱκανοποίηση τῶν ἐπιθυμιῶν μας δημιουργεῖ ψυχική ταραχή καί ζάλη, θολώνει τόν νοῦ καί κάνει τήν ψυχή ἀσθενική... Ἡ σώφρων καί μετρημένη ζωή καθιστᾶ τήν ψυχή ρωμαλέα καί ἀγωνιστική, ἱκανή νά ἀντέξει σέ κάθε δοκιμασία καί νά ἀντιμετωπίσει νικηφόρα κάθε πειρασμό»*[13].

Καί σέ ἄλλα βιβλία τῆς Π. Διαθήκης γίνεται λόγος γιά τίς μέλισσες καί τό μέλι. Ἀναφέρεται, ἐπίσης, γιά τή γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, τή Χαναάν, στήν ὁποία ρέει μέλι καί γάλα[14]. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής τρεφόταν λ.χ. ἀπό ἀκρίδες καί μέλι ἄγριο. Εἶναι τό μέλι τό ὁποῖο συναντοῦσαν ἀνάμεσα σέ πέτρες ἤ σέ κορμούς δένδρων, ἐκεῖ ὅπου τό εἶχαν ἐναποθέσει οἱ μέλισσες[15].

Ἡ λέξη «μέλι» ἔχει καί μεταφορική σημασία. Εἶναι αὐτό πού συχνά λέμε ὅτι ἡ γλώσσα του στάζει μέλι, δηλ. εἶναι εὐχάριστος, τερπνός καί χαριτωμένος ὁ λόγος κάποιου ἀνθρώπου, διότι εὐφραίνει τά ὦτα μας καί γλυκαίνει τίς καρδιές μας.

Δ. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ γλυκύτερος ἀπό τό μέλι τῶν μελισσῶν

Ἡ σύγκριση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ μέ τό φυσικό μέλι καί τήν κηρήθρα καταδεικνύει τήν ὑπεροχή τοῦ θείου λόγου ἔναντι τῆς γλυκύτητας τοῦ μέλιτος. Σέ ἄλλο βιβλίο τῆς Π.Δ. ὁ θεόπνευστος συγγραφέας γράφει ὅτι τά λόγια τοῦ Κυρίου εἶναι *«γλυκύτερα ὑπέρ μέλι καί κηρίον»*[16]. Ἔτσι διατυπώνονται εὔλογα τά ἐρωτήματα: Ποιό ἄλλο βιβλίο εἶναι τόσο παλαιό ἀλλά καί τόσο νέο ἐπάνω στή γῆ; Ποιό βιβλίο μπορεῖ νά ρίξει βάλσαμο καί τόση πλούσια τροφή στήν ἀνθρώπινη ψυχή ἐκτός ἀπό τόν θεῖο λόγο; Εἶναι οὐράνιος θησαυρός ὁ νόμος καί ὁ λόγος του Θεοῦ, τόν ὁποῖο ὁ Θεάνθρωπος Κύριος μᾶς ἀποκάλυψε καί τόν χάρισε στήν Ἐκκλησία Του. Αὐτός ὁ λόγος Του εἶναι αἰώνιος καί σωτήριος γιά τόν ἄνθρωπο. Αὐθεντικός βέβαια ἑρμηνευτής τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καί τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία κρατᾶ ἀνόθευτη τήν ἀποστολική διδαχή καί διαδοχή, ὅπως τήν παρέλαβαν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι ἀπό τόν ἴδιο τόν Κύριο καί Θεό μας καί τήν παρέδωσαν ὡς ἱερά παρακαταθήκη στήν Μία, Ἁγία, Ἀποστολική καί Καθολική Ἐκκλησία.

Ἡ γλυκύτητα τοῦ μέλιτος εἶναι γνωστή σέ ἐκείνους πού τό γεύονται ἤ τό χρησιμοποιοῦν γιά τίς θεραπευτικές του ἰδιότητες. Ὅμως μέ τήν παραπάνω σύγκριση ὁ προφητάναξ Δαβίδ θέλει νά φανερώσει στόν ἄνθρωπο ὅτι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ καί ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλήθειά Του εἶναι οὐράνιος θησαυρός. Ἡ ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ εἶναι γλυκύτατη, παρηγορεῖ, οἰκοδομεῖ, φωτίζει, μᾶς φέρει σέ συναίσθηση ὅταν ἁμαρτάνουμε, μᾶς παρέχει σοφία καί

σύνεση κατά τήν ἐπιτέλεση τῶν διαφόρων ἔργων καί μᾶς ἀσφαλίζει κατά τήν πορεία τῆς ζωῆς μας. Αὐτή τήν ἔννοια ἔχει ἡ σύγκριση τοῦ μέλιτος μέ τόν λόγο τοῦ Θεοῦ.

Συμπερασματικά

Ἡ εὐχή πού ἀναπέμπει ἡ Ἐκκλησία κατά τά ἐγκαίνια μιᾶς μονάδας μελισσῶν ἐμπεριέχει πολλές λέξεις πού ἔχουν σχέση μέ τή μέλισσα, τό μέλι καί τήν ἡδύτητα τήν ὁποία ἀπολαμβάνει ὁ ἄνθρωπος, ὅταν γεύεται τά προϊόντα τῶν μελισσῶν. Ὁ Κύριος χαρακτηρίζεται στή συγκεκριμένη εὐχή «Γλυκύτατος» καί «γλυκασμός τῶν ἀγγέλων». Μιμνήσκεται τό ἄγριο μέλι πού ἔτρωγε ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος στήν ἔρημο, ἀλλά καί τό γεγονός τῆς ἐμφάνισης τοῦ Χριστοῦ στούς μαθητές Του μετά τήν Ἀνάστασή Του, ὅπου γεύθηκε μέλι σέ κηρήθρα.

Στήν ἴδια εὐχή ἡ Ἐκκλησία δέεται ὅπως ὁ Κύριος εὐλογήσει τή συναγωγή τῶν μελισσῶν, ἀπομακρύνει κάθε βλαβερή ἐπίδραση καί βασκανία τῶν μελισσῶν, καί ἁγιάσει τά προϊόντα τους. Προσεύχεται ὅπως ὁ Γλυκύτατος Ἰησοῦς πληθύνει τή ζωή τῶν μελισσοκόμων καί ὅλοι νά διδαχθοῦμε ἀπό τή φιλοπονία καί τήν ἐργατικότητα τῶν μελισσῶν. Νά ἀγαπήσουμε τήν ἐργασία μας, νά τρυγήσουμε καί ἐμεῖς τίς χριστιανικές ἀρετές, ἐφόσον ἀποφύγουμε τήν ὀκνηρία τῶν κηφήνων καί ἐργαστοῦμε τά ἔργα τῆς ἀγάπης.

Στήν ἴδια εὐχή τῶν ἐγκαινίων μελισσῶν, ἡ Ἐκκλησία ἀναπέμπει εὐχαριστίες στόν Κύριο, διότι μέ τή σοφία Του μᾶς χάρισε τό μέλι καί τό ἀγνό κερί τους. Αὐτό, ὅταν τό ἀνάβουμε, ἐνθυμούμεθα τή ζέση τῆς πίστης, τήν ὁποία πρέπει νά ἔχει ἡ καρδιά μας, ἀλλά καί τόν φωτισμό πού λαμβάνει ἡ ψυχή μας κατά τήν λατρευτική σύναξη. Ὅλα αὐτά ἔχουν ὡς τελικό στόχο τήν ἀπαλλαγή μας ἀπό τούς πειρασμούς καί τήν ἀναφορά μας πρός τόν Οὐράνιο Τριαδικό Θεό, πού εἶναι ἡ εὐφροσύνη καί ἡ ἀγαλλίαση τῶν ἀγαπώντων Αὐτόν.

Ἡ ἐργατικότητα καί ἡ φιλοπονία τῆς μέλισσας, καθώς καί ἡ προσφορά τοῦ μέλιτος σέ ἐμᾶς εἶναι στοιχεῖα, τά ὁποῖα ὁ χριστιανός πρέπει νά ἐκτιμήσει καί νά ἀνταποκριθεῖ μέ τόν καθημερινό του ἀγώνα. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι, ἡ ἐργασία δέν εἶναι μόνον μέσον αὐτοσυντήρησης, ἀλλά ἔχει κοινωνικό σκοπό. Ὑπάρχει, μᾶς λέγει μέσα ἀπό τό παράδειγμα τῆς μέλισσας, ἀκόμα πιό ὑψηλός σκοπός στήν ἐργασία μας. Ὅπως ἡ μέλισσα προσφέρει μετά ἀπό πολύ κόπο τό μέλι της γιά τροφή καί ἴαση τῶν ἀνθρώπων, ἔτσι καί ἡ χριστιανική, ἡ ἀνιδιοτελής ἀγάπη κορυφώνεται στή θυσία γιά τόν πλησίον. Κατ' ἀναλογία καί ἡ ἐργασία βρίσκει τόν ὕψιστο σκοπό της στήν ἐξυπηρέτηση τοῦ συνανθρώπου μας μέ πλήρη αὐταπάρνηση. Αὐτό εἶναι τό βαθύτερο νόημα καί αὐτά εἶναι μερικά ἀπό τά μηνύματα, τά ὁποῖα ὁ θεϊκός λόγος ἐκπέμπει μέσα ἀπό τόν θαυμαστό κόσμο τῶν μελισσῶν καί ὅσα αὐτές προσφέρουν στόν ἄνθρωπο.

Ἡ Ἐκκλησία ἔρχεται μέ τήν πιό πάνω εὐχή νά εὐλογήσει τά ἔργα τοῦ ἀνθρώπου καί τίς ὁμορφες προσπάθειές του. Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ χρησιμοποιεῖ τό παράδειγμα τῆς μέλισσας γιά νά φανερώσει στόν ἄνθρωπο ὅτι ὅλα τά δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ ἐξυπηρετοῦν τελικά τήν κορωνίδα τῆς δημιουργίας, τόν ἄνθρωπο. Ὅλα κατατείνουν στήν εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου κατά τήν ἐπίγεια ζωή του, στήν ψυχοσωματική του ὁλοκλήρωση καί τήν αἰώνια σωτηρία του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ὁ Ἀπ. Παῦλος ἔγραψε αὐστηρά στούς χριστιανούς τῆς Θεσσαλονίκης τό γνωστό λόγιο: *«...εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδέ ἐσθιέτω»* (Β΄ Θεσ. 3, 10).
2. Βλ. Α΄ Θεσ. ε΄, 6.
3. Βλ. Γέν. γ΄, 19.
4. Βλ. Ἡρ. Παπαδημητρίου καί Ν. Βασιλειάδη (συνεργασία) καί Π. Τρεμπέλα (ἐπιστασία), *Ὑπόμνημα εἰς τάς Παροιμίας*, Β΄ ἔκδοσις ἐπηυξημένη καί βελτιωμένη, ἔκδοσις Ἀδελφότητος Θεολόγων "Ὁ Σωτήρ", Ἀθῆναι 1969, σσ. 1 κ.ἑ. (Εἰσαγωγή).
5. Βλ. Γέν. β΄, 15.
6. Παρ. στ΄, 8α.
7. Παρ. στ΄, 8β. Οἱ θεραπευτικές ἰδιότητες τοῦ μελιοῦ ἔχουν καταγραφεῖ ἀπό τήν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερα καί μάλιστα σέ ἐπιστημονικές ἔρευνες.
8. Μεγάλου Βασιλείου, *Ὁμιλία Η΄ εἰς τήν Ἑξαήμερον*, 20-21, ἐκδ. Ε.Π.Ε., σσ. 314-317.
9. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Ὁμιλία ΙΒ΄ εἰς ἀνδριάντας 2*, PG 49,45.
10. Παρ. κδ΄, 13.
11. Σέ ἕναν νεοελληνικό θρύλο, τόν ὁποῖο ἐδιηγοῦντο στή Βιζύη τῆς Θράκης τόν 19ο αἰώνα, ἐκεῖ τόν ἔμαθε ἀπό μικρό παιδί ὁ ποιητής Γεώργιος Βιζυηνός, περιέγραψε τόν θρύλο τοῦ σχεδίου τῆς Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως ἔμμετρα τό 1884 στό ποίημά του «Ἡ Ἁγιά Σοφιά». Σύμφωνα μέ τόν θρύλο αὐτό, τό σχέδιο τῆς Ἁγια-Σοφιᾶς μέ θαυμαστό τρόπο τό παρουσίασε ὁ Θεός στόν Πρωτομάστορα μέσα ἀπό μία κυψέλη, στήν ὁποία οἱ μέλισσες εἶχαν «κατασκευάσει» τό σχέδιο τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ (βλ. www.geaolympou.gr).
12. Γιά τό λόγο αὐτό ὁ θεόπνευστος συγγραφέας ὑπογραμμίζει: *«Μέλι εὑρών φάγε τό ἱκανόν, μήποτε πλησθείς ἐξεμέσῃς»* (Παρ. κε΄, 16).
13. Ἡρ. Παπαδημητρίου καί Ν. Βασιλειάδη, *Ὅ.π.*, σελ. 242, σχόλιο στό Παρ. κε΄, 27.
14. Ἐνδεικτικά βλ. Λευϊτ. κ΄, 24. Περισσότερα βλ. Γ. Κωνσταντίνου, *Λεξικόν τῶν Ἁγίων Γραφῶν*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1999, σσ. 608-609.
15. Βλ. Λευϊτ. λβ΄, 13, Ψαλμ. πα΄, 16 καί ἀλλοῦ.
16. Ψαλμ. ΙΗ΄ (ΙΘ΄), 11.

Τὸ ὕδωρ στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο

Πρωτοπρεσβ. Ἰωάννου Γ. Σκιαδαρέση, Ὁμ. Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

α) Γενικὴ παρατήρηση

Ἡ Κ. Διαθήκη καὶ ἰδιαιτέρως τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο ἔχει κατ' ἐξοχὴν λειτουργικὲς ρίζες καὶ λειτουργικὸ χαρακτήρα. Αὐτὸ θὰ πεῖ ὅτι ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ γενικῶς στὸ Εὐαγγέλιο αὐτὸ ἀναπτύσσεται καὶ ξετυλίγεται κατ' ἐξοχὴν μὲ βάση καὶ ἐπίκεντρο τὴ λειτουργικὴ ζωὴ ἀφ' ἑνὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Ὁ Ἰωάννης, μὲ ἄλλα λόγια, προβάλλει κατ' ἀρχὴν τὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίου συνήθως μὲ ἀφορμὴ διάφορες ἑορτὲς τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ μὲ τὸ Εὐαγγέλιό του μυσταγωγεῖ ἀκολούθως τὰ πιστὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας κυρίως γύρω ἀπὸ δύο μυστήρια, τὸ μυστήριο τοῦ βαπτίσματος καὶ τὸ μυστήριο τῆς εὐχαριστίας[1]. Αὐτὰ δὲ πάλι τὰ μυστήρια δὲν εἶναι θεωρητικὸς λόγος παρὰ τρόποι σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ζυμωμένοι ὅμως καὶ συνδεδεμένοι μὲ βασικὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς τους. Καὶ ἐννοῶ τὰ στοιχεῖα: ὕδωρ, ἄρτος, οἶνος, ἔλαιον, φῶς, ἅλας κ.ἄ., ποὺ ἦταν βασικὰ καὶ ἀναγκαῖα στοιχεῖα στὴ ζωὴ τῶν παλαιότερων ἀνθρώπων.

Στὶς λίγες γραμμὲς τοῦ παρόντος ἄρθρου μας θὰ παρακολουθήσουμε αὐτὸ ποὺ σὲ γενικὲς γραμμὲς εἴπαμε παραπάνω, ὄχι φυσικὰ μὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ ἐνδεικτικὰ μὲ ἕνα μόνο στοιχεῖο, τὸ στοιχεῖο τοῦ ὕδατος. Θὰ ἀρχίσουμε μὲ λίγες σκέψεις γιὰ τὴ θέση τοῦ στοιχείου αὐτοῦ στὸν ἀρχαῖο κόσμο.

β) Τὸ στοιχεῖο τοῦ ὕδατος

i) Λίγα γενικὰ γιὰ τὸ ὕδωρ στὸν ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ κόσμο καὶ στὴν Π. Διαθήκη.

Τὸ στοιχεῖο τοῦ ὕδατος στὸν ἀρχαῖο κόσμο ἀνῆκε στὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο πρωταρχικὰ στὸν κόσμο, ἡ πρώτη ὕλη, ὅπως καλύτερα θὰ λέγαμε, ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθε ὁ κόσμος. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι τέσσερα: τὸ πύρ, τὸ ὕδωρ, ὁ ἀήρ, καὶ τὸ χῶμα καὶ ἀργότερα προστέθηκε καὶ ὁ αἰθέρας, ἡ λεγόμενη πεμπτουσία (πέμπτη οὐσία). Στὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἔδινε, μὲ ἄλλα λόγια, ὁ ἀρχαῖος κόσμος (οἱ καλούμενοι ὑλοζωϊστὲς κυρίως) θεῖες ἰδιότητες. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἔπαιρναν κεντρικὴ λειτουργία στὴ ζωή. Ὁ κόσμος τὰ θεωροῦσε ὡς τὰ στοιχεῖα ποὺ κυριαρχοῦν, διαπερνοῦν τὴν κτίση ὁλόκληρη καὶ τὴν καθιστοῦν ἕνα πάνθεο. Σ' αὐτὸ τὸ πάνθεο ὅλα εἶναι θεϊκά. Ὅλα εἶναι ἡ θεότης ἢ οἱ θεότητες.

Στὴν Π. Διαθήκη, τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι καὶ πάλι, θὰ λέγαμε, πρωταρχικὰ στὴ δημιουργία, ἀλλὰ δὲν ἀποτελοῦν σὲ καμιὰ περίπτωση θεῖα ὄντα. Εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Τὸ βιβλίο τῆς Γένεσης παρουσιάζει τὰ στοιχεῖα αὐτὰ στὰ πρῶτα της κεφάλαια, πρῶτα δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, βάθρο τῆς δημιουργίας καὶ πρώτη ὕλη της. Ὄχι αὐτοδημιούργητη.

Τὸ στοιχεῖο τοῦ ὕδατος, ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐν προκειμένῳ, προβάλλεται σὲ ὅλη τὴν Π. Διαθήκη πηγὴ καὶ δύναμη τῆς ζωῆς. Στενὰ συνδεδεμένο μὲ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κτίσης ὁλόκληρης. Κατὰ κόρον μιλάει ἡ Π. Διαθήκη, ἀπὸ τὰ πρῶτα της ἤδη κεφάλαια, στὴν πρὶν ἀπὸ τὴν πτώση δηλαδὴ κατάσταση, γιὰ τὴν πρωταρχικὴ σημασία του. Τὸ στοιχεῖο αὐτό, μετὰ τὴν πτώση, εἶναι πάλι πρωταρχικὸ καὶ ἀναγκαῖο στὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν κτίση, γίνεται ὅμως καὶ ὑγρὸς τάφος (βλ. κατακλυσμὸ) ποὺ πνίγει τὴν ἁμαρτία, ὅπως κι ἂν αὐτὴ ἐκδηλώνεται. Παράλληλα τὸ στοιχεῖο τοῦ νεροῦ στὴν Π. Διαθήκη λειτουργεῖ ὡς καθαρτικὸ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία (βλ. τοὺς ποικίλους καθημερινοὺς καθαρμοὺς στὴ ζωὴ τῶν Ἑβραίων καὶ ὄχι μόνο[2]).

ii) Τὸ ὕδωρ στὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο

Ἡ Κ. Διαθήκη κληρονομεῖ ὅλες τὶς ἐκτιμήσεις τῆς Παλαιᾶς γιὰ τὸ νερό. Ὁλόκληρη παρέχει γιὰ τὸ νερὸ σφαιρικὴ εἰκόνα. Σὲ ὅλη της τὴν ἔκταση. Στὰ βιβλία της δίνει σπουδαῖες πληροφορίες γιὰ τὴ ζωτικὴ λειτουργία του, ποὺ δὲν μποροῦμε τώρα νὰ ἀνα-

πτύξουμε. Ἐμεῖς ἰδιαίτερα θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ ποιὰ εἰκόνα παρέχει γιὰ τὸ νερὸ τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγέλιο. Αὐτοῦ τοῦ Εὐαγγελίου ἄλλωστε τὸ ὑπόβαθρο δὲν εἶναι Γνωστικὸ ἢ Ἑλληνικό, ἀλλὰ κυρίως ἰουδαϊκὸ καὶ παλαιοδιαθηκικό[3]. Ἑπομένως ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ἰωάννεια σκέψη ἔμμεσα γνωρίζουμε, λίγο πολύ, καὶ τὶς παλαιοδιαθηκικές της ρίζες.

Κατ' ἀρχὴν τὸ νερὸ τὸ συναντᾶμε, στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη, στὸ ἐν Κανᾶ σημεῖο ὡς στοιχεῖο τῆς ἰουδαϊκῆς λατρείας, τοῦ ὁποίου παύει ἡ ἰσχύς, καθὼς μεταβάλλεται σὲ εὐχαριστιακὸ οἶνο. Τὸ συναντᾶμε, στὴ συζήτηση τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸν Νικόδημο, ὡς στοιχεῖο ποὺ ὑποσημαίνει τὴν ἔναρξη τῆς ἀναγέννησης, τὸ ξεκίνημα τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Τὸ συναντᾶμε στὸ διάλογο τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν Σαμαρείτιδα ὡς στοιχεῖο ἐντελῶς ἀπαραίτητο στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ὑπόλοιπης δημιουργίας, ποὺ ἀνάγει ὅμως στὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, ποὺ εἶναι ὁ Χριστός. Τὸ συναντᾶμε ὡς δίαυλο σωστικῶν ἐνεργειῶν. Τὸ συναντᾶμε στὴν ἀνεπανάληπτη μορφὴ τῶν *ἐγώ εἰμὶ* λόγων τοῦ Κυρίου. Τὸ συναντᾶμε στὶς ὧρες τοῦ πάθους, τῆς νίψεως τῶν ποδῶν. Τὸ συναντᾶμε ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, στὸ κέντημα τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου μὲ τὴ λόγχη. Τὸ συναντᾶμε ὡς ἐσχατολογικὸ ἀγαθό, στὴν Ἀποκάλυψη κ.λ.π. Πληθωρική, λοιπόν, ἡ παρουσία τοῦ ὕδατος στὴν ἰωάννεια γραμματεία.

> *Τὸ μεταβληθὲν σὲ κρασὶ ὕδωρ στὸ ἐν Κανᾶ σημεῖον ἑτοιμάζει καὶ παραπέμπει στὸ αἷμα τοῦ Κυρίου τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.*

Κάπως ἀναλυτικότερα: Τὸ νερὸ εἶναι τὸ στοιχεῖο ποὺ συναντᾶμε στὶς περισσότερες ἑνότητες τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου. Στὸ πρῶτο κεφάλαιο, στὴ βάπτιση τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὸν Ἰωάννη στὸν Ἰορδάνη ποταμό- τὴν ὁποία ὁ εὐαγγελιστὴς δὲν διηγεῖται ἀλλὰ θεωρεῖ ὡς γνωστὴ ἀπὸ τοὺς συνοπτικούς- τὸ ὕδωρ συμβολίζει τὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν δικῶν του πιστῶν. Ὁ Χριστὸς κατέρχεται στὸ νερό, βυθίζεται δηλαδὴ στὸν ὑγρό τάφο, θάπτεται καὶ ἀνέρχεται-ἀνίσταται. Μαζί του βυθίζεται καὶ συνθάπτεται ὁ κάθε μελλοντικὸς πιστός, ποὺ θὰ βαπτίζεται μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸ καὶ θὰ συνανίσταται μαζὶ του στὴν ὄντως ζωή[4]. Ἐκεῖ, λοιπόν, τὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ Ἰορδάνη παραπέμπει στὸ βάπτισμα.

Στὸ δεύτερο κεφάλαιο τοῦ Εὐαγγελίου, στὸ ἐν Κανᾶ σημεῖον δηλαδή, πάλι συναντᾶμε τὸ στοιχείο τοῦ νεροῦ. Ἔξ ὑδριῶν νερὸ[5] μεταβάλλεται μυστικὰ καὶ ἀθόρυβα, μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Χριστοῦ, σὲ καλῆς ποιότητας κρασί[6]. Κάνει ἐντύπωση κατ' ἀρχὴν ὅτι πάνω σὲ στοιχεῖο τῆς πρώτης δημιουργίας γίνεται τὸ πρῶτο σημεῖο τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι σὲ νέο στοιχεῖο, ποὺ δημιουργεῖται τώρα. Ἔπειτα τὸ βασικὸ εἶναι ὅτι, τὸ ἄριστης ποιότητας κρασὶ, στὸ ὁποῖο μεταβλήθηκε τὸ νερὸ, εἶναι προμήνυμα τοῦ εὐχαριστιακοῦ οἴνου τῆς Ἐκκλησίας μας. Γι' αὐτὸ, ἄλλωστε, καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης δὲν μνημονεύει, τὰ γνωστὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστὲς, εὐχαριστιακὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ στὸ Μυστικὸ Δεῖπνο (*«πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες»*). Τὸ μεταβληθὲν σὲ κρασὶ ὕδωρ στὸ ἐν Κανᾶ σημεῖον ἑτοιμάζει καὶ παραπέμπει στὸ αἷμα τοῦ Κυρίου τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.

Στὸ τρίτο κεφάλαιο ὁ εὐαγγελιστὴς παρουσιάζει τὴν ἐπίσκεψη καὶ τὴ συνομιλία τοῦ Νικόδημου μὲ τὸν Χριστό. Πάλι ἐδῶ τὸ ὕδωρ παίζει βασικὸ ρόλο. Γιὰ νὰ μπεῖ κανεὶς στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπιβάλλεται πρῶτα νὰ γεννηθεῖ *«ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος[7]»*. Πιὸ ξεκάθαρα ἀπ' ὅτι στὸ πρώτο κεφάλαιο ὁ εὐαγγελιστὴς μιλάει ἐδῶ γιὰ τὸ βάπτισμα. Ἐκεῖ μίλησε γιὰ τὸ βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ ἐδῶ γιὰ τὸ βάπτισμα τῶν πιστῶν, σὰν ἀπαρχὴ ἀναγέννησής τους. Τὸ Πνεῦμα χορηγεῖται ἀπὸ τὸν Θεό, *«ἄνωθεν[8]»*. Τὸ ὕδωρ ἐξυψώνεται σὲ δεύτερη μήτρα. Γίνεται Θεοτόκος. Γίνεται Ἐκκλησία. Εἶναι τὸ ὁρατὸ στοιχεῖο τοῦ βαπτίσματος. Εἶναι ἡ ἐξυψωθεῖσα μήτρα ἀναγέννησης τοῦ ἀνθρώπου. Σίγουρα ὅλη ἡ συζήτηση μὲ τὸν Νικόδημο ἔγινε τμῆμα μιᾶς πρώιμης κατήχησης τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸ βάπτισμα. Τὸ νερὸ, λοιπὸν ἐδῶ, ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸ Πνεῦμα, ξαναθυμίζει τὸ βάπτισμα καὶ τὸ εἰκονίζει. Εἶναι αὐτὸ ποὺ μᾶς εἰσάγει σὲ ἀδιάκοπη κοινωνία μὲ τὸ Χριστό.

Στὸ ἴδιο κεφάλαιο ὁ Ἰωάννης Βαπτιστὴς καὶ οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ βαπτίζουν[9], ἀποδεικνύοντας στὴν πράξη ὅ, τι προηγήθηκε. Ξαναλέμε ὅ,τι εἴπαμε σὲ ἄλλο σημεῖο αὐτοῦ τοῦ ἀρθριδίου: Ὅλο τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, τὸ διαπερνᾶ ὁ συμβολισμὸς τοῦ νεροῦ.

Στὸ τέταρτο κεφάλαιο πάλι τὸ νερὸ ἔχει τὴν πρώτη θέση. Ὁ Χριστὸς συναντάει τὴ Σαμαρείτιδα στὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ. Τῆς ζητάει νερὸ. Ἐκείνη ἔχει ἀντιρρήσεις. Τελικὰ δὲν τοῦ δίνει. Καὶ πιάνουν κουβέντα, τὸ νόημα τῆς ὁποίας εἶναι : Τὸ νερὸ, ὡς φυσικὸ ἀγαθό ἀνήκει στὴ σαρκικὴ φύση καὶ στὴ θνητότητά της. Εἶναι ὅμως ἐντελῶς ἀναγκαῖο στὴ ζωή. Δὲν εἶναι, βεβαίως, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψη

τῶν προσωκρατικῶν ὑλοζωϊστῶν φιλοσόφων, ὅπως εἴπαμε, θεῖο στοιχεῖο. Δὲν μπορεῖ νὰ προσφέρει στὸν ἄνθρωπο τὴν ἀληθινὴ ζωή. Μένει, ὅμως, ὡς στοιχεῖο ἀναγκαῖο γιὰ τὴ φυσικὴ ζωή.

Ἡ δίψα ἐπίσης εἶναι μιὰ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ δὲν παρέρχεται ποτέ. Εἶναι πάθος ἀδιάβλητο. Σὲ ὑποβάλλει, προκειμένου νὰ τὴν ἱκανοποιήσεις, σὲ κόπο. Ὁ Χριστὸς ὑπόσχεται στὴ Σαμαρείτιδα ὕδωρ, τὸ ὁποῖο, ἂν τὸ πιεῖ, δὲν θὰ διψήσει στὸν αἰῶνα. Καὶ ἐπὶ πλέον θὰ γίνει αὐτὸ τὸ νερὸ *«πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον*[10]*»*. Ἡ γυναίκα, μὲ τὸ νερὸ ποὺ τῆς ὑπόσχεται ὁ Χριστός, καταλαβαίνει κάποια ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν καθημερινὸ κόπο μὲ τρόπο μαγικό. Ὁ Χριστός, ὅμως, ὑποσχόμενος παροχὴ νεροῦ, ποὺ σταματᾶ τὴ δίψα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει στὸ νοῦ του μιὰ παθητικὴ νιρβάνα, ἡ ὁποία θὰ ἀπαλλάξει καὶ θὰ ἐλευθερώσει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὶς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας. Μιλάει γιὰ μιὰ ἀπελευθέρωση θετικὴ καὶ ἐνεργό, ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνη-πίστη στὸ πρόσωπό του. Μιλάει γιὰ μιὰ δίψα πρὸς τὴν ἀλήθειά του καὶ τὴ δικαιοσύνη του. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἔχουμε ἐδῶ μιὰ ἄλλη διατύπωση τοῦ τέταρτου μακαρισμοῦ (*«μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνη ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται»*[11]. Κοντὰ στὸν Χριστὸ ὑπάρχει ὄχι ἁπλὰ ἀνάπαυση καὶ ξεδίψασμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴ δίψα του γιὰ δικαιοσύνη καὶ κάθε ἀγαθὸ ἀλλά, κατὰ τὴν ἰωάννεια θεολογία, «περισσόν»[12].

Πληρότητα τῶν παραδείσειων παροχῶν τοῦ Κυρίου: κοινωνία μαζί του καὶ μετοχὴ στὴ θεϊκὴ ζωή, ἡ ὁποία εἶναι πηγὴ αἰώνιας ζωῆς, ποὺ δὲν ὑπόκειται οὔτε στὸν θάνατο οὔτε στὴ φθορά.

Στὸ πέμπο κεφάλαιο ἐπανέρχεται πάλι τὸ νερό. Στὴ γιορτή, κατὰ πᾶσα πιθανότητα τῶν Πουρὶμ, ὁ Χριστὸς θεραπεύει, μέσω τοῦ ὕδατος, τὸν ἀσθενῆ, ποὺ ἐπὶ 38 ἔτη κατέκειτο χωρὶς νὰ ἔχει ἄνθρωπο νὰ τὸν τοποθετήσει στὴν ταρασσόμενη ἀπὸ τὸν ἄγγελο κολυμβήθρα[13]. Πάλι ὁ Ἰωάννης, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἴδια γιορτὴ θὰ βρεῖ τὴν εὐκαιρία νὰ παραπέμψει, χωρὶς ἰδιαίτερη βέβαια ἀναφορά, στὴν λυτρωτική, κατόπιν δικῆς του ἐπεμβάσεως, δύναμη τοῦ νεροῦ. Ὁ ἔμμεσος συσχετισμὸς τοῦ νεροῦ μὲ τὴν παρεχόμενη ἐκ μέρους τοῦ Χριστοῦ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἀσθένεια εἶναι προφανής.

Τὸ ἕκτο κεφάλαιο ξαναφέρνει στὸ προσκήνιο τὸ νερό (τῆς θάλασσας) καὶ τὸ συμβολισμό του. Ὁ Ἰωάννης παρουσιάζει τὸν Χριστὸ νὰ περιπατεῖ ἐπὶ τῶν ὑδάτων[14]. Στὸ ἴδιο κεφάλαιο ὁ Χριστὸς στὸ θαῦμα τῆς διατροφῆς τῶν πεντακισχιλίων[15] κυριάρχησε σὲ ἐπίπεδο βιωτικῶν ἀναγκῶν, τοῦ ἄρτου βασικά, ποὺ εἶναι ἡ κυρίαρχη διατροφὴ τοῦ ἀνθρώπου. Στὸ παρὸν θαῦμα κυριαρχεῖ ἐπὶ τοῦ στοιχείου τῆς θάλασσας. Εἶναι ὁ Μείζων τοῦ Μωϋσῆ Μεσσίας, ὁ ὁποῖος δὲν διαπερνᾶ ἁπλὰ τὴν Ἐρυθρά, ἀλλὰ περιπατεῖ ἐπὶ τῶν κυμάτων της καὶ διαφεντεύει ἐπάνω της. Εἶναι ὁ Μεσσίας, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ βάπτισμα, ποὺ παρέχει στοὺς πιστοὺς, εἰκονίζει τὸ μυστήριο τοῦ θανάτου (βλ «ὑγρὸ τάφο» τοῦ βαπτίσματος) καὶ τῆς συνανάστασής τους μαζί του.

Στὸ κεφάλαιο ἑπτὰ συναντᾶμε τὸν Ἰησοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα στὴ μεγάλη γιορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας. Στὸ τυπικὸ αὐτῆς τῆς γιορτῆς προβλεπόταν σπονδὴ ὕδατος ἀπὸ τὴν κολυμβήθρα τοῦ Σιλωάμ. Ἀνακαλοῦσε τὴν ἄντληση ὕδατος ἀπὸ τὴν πέτρα, κατὰ τὴν πορεία τῶν Ἰουδαίων στὴν ἔρημο[16]. Σαφῶς παρέπεμπε ἡ μνήμη αὐτὴ στὸν Μεσσία, ὁ ὁποῖος θὰ ἀποδεικνυόταν ἡ πέτρα, ἡ ὁποῖα θὰ ἀνέβλυζε τὸ ζῶν ὕδωρ. Ὁ Χριστός, λέγοντας στὴν ἑορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας *«ἐάν τις διψᾷ ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος*[17]*»* ἀνταποκρίνεται στὴν παράδοση αὐτή. Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ βράχος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πηγάζει τὸ ὕδωρ τὸ ζωντανό. Αὐτὸς εἶναι ποὺ ἱκανοποιεῖ τὴ δίψα τῶν ἀνθρώπων γιὰ ζωὴ *«καὶ περισσόν»* ζωῆς, τὴν ἀφθονία τῶν θεϊκῶν δώρων, τῶν νῦν καὶ τῶν μετά. Τοῦ παραδείσου ποὺ προσδοκοῦμε. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό. Αὐτὸς ποὺ πιστεύει γίνεται ὁ ἴδιος πηγὴ γιὰ τοὺς ἄλλους. Γίνεται ὅαση, ἡ ὁποία ἀναβλύζει καὶ αὐτὴ καθάριο νερό.

Στὸ κεφάλαιο ἐννιὰ παρακολουθοῦμε τὴ θεραπεία τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ. Κατ' ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ ὁ χρισθεὶς ἀπὸ πηλὸ τυφλὸς ἁπλὰ νίβεται στὴν κολυμβήθρα τοῦ Σιλωάμ (ποὺ θὰ πεῖ *«ἀπεσταλμένος»*) καὶ θεραπεύεται. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ φανερώνει τὴν λυτρωτικὴ δύναμη τοῦ νεροῦ, στὴν ὁποία αὐτὸ μεταμορφώνεται στὸ βάπτισμά μας ἀπὸ τὸν ἀπεσταλμένο Ἰησοῦ. Καὶ ἐδῶ, λοιπόν, ξανασυναντᾶμε, κατὰ τὴν τακτικὴ τοῦ Ἰωάννη στὸ συμβολισμὸ τοῦ νεροῦ τὸ μυστήριο τοῦ βαπτίσματος.

Δύο ἀκόμη ἀναφορὲς σὲ ὕδωρ ἀπομένουν νὰ ἐξετάσουμε στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη. Ἡ μία εἶναι ἡ νίψη μὲ νερὸ τῶν ποδῶν τῶν μαθητῶν κατὰ τὸν Μυστικὸ Δεῖπνο καὶ ἡ ἄλλη εἶναι ἡ ἐπί τοῦ σταυροῦ ἐκροὴ αἵματος καὶ ὕδατος κατὰ τὴ νύξη, ἀπὸ ἕνα στρατιώτη, τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου.

Στὸ πρῶτο γεγονὸς, στὴ νίψη τῶν ποδῶν[18], ἡ χρήση τοῦ ὕδατος εἶναι μεστὴ συμβολισμῶν καὶ θεολογικοῦ περιεχομένου. Ὁ Ἰωάννης δὲν λέγει τίποτε γιὰ τὸν ἄρτο ἢ γιὰ τὸ ποτήριο ποὺ ἀναφέ-

ρουν ὅλοι οἱ συνοπτικοί. Ἀπὸ τὰ συμβάντα καὶ λεχθέντα τὸ βράδυ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου διηγεῖται μόνον τὴ νίψη τῶν ποδῶν, γιὰ τὴν ὁποία δὲν λένε τίποτε οἱ συνοπτικοί. Ὅμως ὁ Ἰωάννης ἔχει πεῖ ἤδη μὲ ἄλλο τρόπο καὶ σὲ ἄλλη θέση τὰ σχετικὰ μὲ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Ἤδη μὲ τὸ ἐν Κανᾶ σημεῖον ἔκανε ἔμμεση ἀναφορὰ στὸν εὐχαριστιακὸ οἶνο καὶ στὸ ἕκτο κεφάλαιο, μετὰ τὴ διατροφὴ τῶν 5.000 ἀνθρώπων, εἶπε πολλὰ γιὰ τὴν ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νὰ τρώει τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς ἄρτος[19]. Τώρα ἀπομένει νὰ κάνει, μὲ ὅσα περὶ ἀνάγκης νίψεως τῶν ποδῶν λέει καὶ κάνει, μιὰ ἐσωτερικότερη θέαση τοῦ γεγονότος τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Νὰ κάνει χειροπιαστὴ καὶ ἀνάγλυφη τὴν κένωσή του, τὴν τέλεια ταπείνωσή του, τὴν ἄνευ ὅρων προσφορά του στὸν κόσμο, γιὰ νὰ ἔχει ὁ κόσμος *«ζωὴν καὶ περισσόν»*.

Ἡ πράξη του εἶναι καθαρμὸς καὶ ἐξαγνισμὸς ἐν ὄψει τοῦ καινοῦ πάσχα, στὸ ὁποῖο διαβιβάζει ὁ Χριστὸς τὸν κόσμο. Τὴν πράξη αὐτὴ τῆς νίψης τῶν ποδῶν ἔπρεπε νὰ κάνει τὸ βράδυ ἐκεῖνο μόνον εἰδωλολάτρης δοῦλος. (Ὁ Χριστὸς ἦταν ὁ μόνος *«ἀλλότριος καὶ ξένος»* τοῦ παρόντος κόσμου τὸ βράδυ ἐκείνο!). Μὲ τὴν πράξη του αὐτὴ δὲν ἀποδεικνύεται ἁπλὰ ἕνας ἀξιοπρεπὴς, στοργικὸς φίλος, πρόθυμος νὰ ἐξυπηρετεῖ σὲ ἀνθρώπινο ἐπίπεδο. Ἡ πράξη του δὲν ἀποτελεῖ ἔκφραση μιᾶς ἐσωτερικῆς ἀβεβαιότητας ὡς πρὸς τὸ ποιὸς εἶναι. Οὔτε ἁπλὰ ἐξευτελισμὸ τοῦ ἑαυτοῦ του, πάλι σὲ ἀνθρώπινο ἐπίπεδο. Ἦταν πράξη ἑνὸς, ποὺ εἶχε ἐξουσία. Ποὺ ἐνεργοῦσε πηγαία. Ἔκανε ὅ,τι ἦταν ἡ ἐνανθρώπηση καθ' ἑαυτή. Ἦταν μιὰ πράξη ἐνταγμένη στὸ μυστήριο τῆς ἑκούσιας κένωσης.

Παράλληλα τὸ γεγονὸς τῆς νίψης καὶ ἡ συζήτηση Χριστοῦ καὶ Πέτρου δὲν μπορεῖ νὰ μὴ παραπέμπει στὸ μυστήριο τοῦ βαπτίσματος, τὸ ὁποῖο καθαρίζει καὶ ἐνσωματώνει τὸν πιστὸ στὸ Χριστό.

Ἡ πράξη συνεπῶς τῆς νίψης καὶ τὸ ὕδωρ στὸ γεγονὸς τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἔχει πολύπλευρη σημασία καὶ σπουδαῖο συμβολισμὸ: κένωση-θάνατο, καθαρμὸ καὶ βάπτισμα, συμμετοχὴ στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Στὸ δεύτερο συμβάν, στὴν ἐκροὴ αἵματος καὶ ὕδατος ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου[20], οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ ἑρμηνευτὲς θεολόγοι βλέπουν τὰ δυὸ μυστήρια, τὴν εὐχαριστία καὶ τὸ βάπτισμα, περὶ τὰ ὁποῖα, ὅπως κατ' ἐπανάληψη εἴπαμε, στρέφεται τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη. Εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία πηγάζει ἀπὸ τὴν πλευρά του. Ὅπως ἀπὸ τὴν πλευρά τοῦ Ἀδὰμ προῆλθε ἡ Εὔα.

Πέρα ἀπὸ τὸ νόημα ποὺ ἔχει αὐτὴ ἡ λεπτομέρεια, λεπτομέρεια ποὺ ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι σῶμα Χριστοῦ, μὲ σάρκα καὶ αἷμα, ἡ παρουσία τοῦ ὕδατος στὸ ἱστορικὸ τέλος τοῦ Ἰησοῦ ὑπογραμμίζει τὴν ἀφθονία του στὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὴ συμβολικὴ καὶ πραγματιστικὴ του σημασία. Πρᾶγμα ποὺ παραπέμπει ταυτόχρονα στὴν ἐσχατολογικὴ του ἀποστολὴ καὶ λειτουργία, ὅπως μᾶς διαβεβαιώνει ἡ ὑπόλοιπη ἰωάννεια γραμματεία[21].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Δ. Μαυρόπουλος, *Σχόλια στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο*, Ἀθήνα 2017, 17-19.
2. Ἐσσαίων, προσηλύτων, Θεραπευτῶν, Πυθαγορίων κ.λ.π.
3. π. Ἱ. Σκιαδαρέσης, *Ἰωάννεια Γραμματεία*, Θεσσαλονίκη, 215.216.
4. Βλ. π. χ. Ρωμ. 6, 2-11 κ. ἀ.
5. Ἰω. 2, 6.
6. Ἰω. 2, 10.
7. Ἰω. 3, 5.
8. Ἰω. 3, 3.
9. Ἰω. 3, 22.
10. Ἰω. 4, 14.
11. Μθ. 5, 6.
12. Ἰω. 10, 10.
13. Ἰω. 5, 7.
14. Ἰω. 6, 19.
15. Ἰω. 6, 1-15.
16. Ἀρ. 20, 1-13.
17. Ἰω. 7, 37 κ.ἑ.
18. Ἰω. 13, 1 κ. ἑ.
19. Ἰω. 6, 48. 50. 51 κ.ἀ.
20. Ἰω. 19, 34.
21. Ἀποκ 7, 16. 17 κ.ἄ.

Ἡ μεταμόρφωση τοῦ χρόνου

Πρωτ. Βασιλείου Καλλιακμάνη, Καθηγητοῦ Θεολογίας Α. Π. Θ.

α) Σέ κάθε ἐποχή ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ νά μετρήσει, νά ἐλέγξει καί νά προσδιορίσει τήν ἀξία τοῦ χρόνου ἀλλά καί νά ὑπερβεῖ, ἐάν εἶναι δυνατόν, τά ὅριά του. Αὐτό φαίνεται ἀπό τά μνημεῖα τοῦ παγκόσμιου πολιτισμοῦ, καθώς καί ἀπό διάφορες ἀντιλήψεις, πού διατυπώθηκαν γι' αὐτόν. Στούς ἐξωβιβλικούς λαούς καί τίς κοσμικές θρησκεῖες ἀναπτύχθηκαν μυθολογικές ἀπόψεις γιά τήν ἱερότητα καί τήν ἀνακύκληση τοῦ χρόνου. Ἔτσι προέκυψε ἡ ἀντίληψη, ὅτι ὁ χρόνος ἀνακυκλώνεται. Ἡ θέση αὐτή εἶχε ἐπικρατήσει καί στήν ἀρχαιοελληνική σκέψη.

β) Κατά τήν προχριστιανική περίοδο δημιουργήθηκαν διάφοροι ἑορταστικοί κύκλοι. Ἡ πρώτη ἑκάστου μηνός, ἡ πρώτη τοῦ ἔτους, οἱ ἰσημερίες, τά ἡλιοστάσια ἤ διάφορα σημαντικά γεγονότα γίνονταν ἀφορμή ἑορτασμῶν. Στήν Παλαιά Διαθήκη λ. χ. τό Σάββατο συνδέθηκε μέ τήν ἕβδομη ἡμέρα τῆς δημιουργίας καί ὡς ἡμέρα καταπαύσεως τοῦ Θεοῦ *«ἀπό πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ»* προσέλαβε βαθύ ἑορταστικό συμβολισμό. Ὁ ἀριθμός ἑπτά θεωρούμενος ἐντός τοῦ ἑβδομαδιαίου κύκλου, συμβολίζει τήν πληρότητα τῆς δημιουργίας καί συγχρόνως τόν κοσμικό χρόνο τῆς ἑβδομάδος.

γ) Ὅμως, ἡ θρησκευτική τυποποίηση τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου καθώς καί τῶν ἄλλων ἑορτῶν τίς ἀπομάκρυνε ἀπό τό ἀνθρωπιστικό τους περιεχόμενο. Ἔτσι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ διά τοῦ προφήτου γίνεται ἐπιτιμητικός: *«Τάς νουμηνίας καί τά Σάββατα ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου… Μάθετε τό καλό νά κάνετε, τή δικαιοσύνη ἐπιδιῶξτε, τόν καταπιεσμένο βοηθῆστε»* (Ἡσ. 1, 13 κ. ἑ.). Ἡ Ἐκκλησία, μεταθέτοντας τό κέντρο βάρους ἀπό τό Σάββατο στήν Κυριακή, ἡ ὁποία εἶναι ταυτόχρονα ἡ πρώτη καί ὄγδοη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος, διανοίγει τό χῶρο τῆς χάριτος καί τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ Κυριακή ὡς κατεξοχήν ἀναστάσιμη ἡμέρα γίνεται τό ἑβδομαδιαῖο Πάσχα.

δ) Γιά τούς χριστιανούς οἱ μῆνες, οἱ χρόνοι, οἱ αἰῶνες καί οἱ χιλιετίες βρίσκονται στά χέρια τοῦ Κυρίου Παντοκράτορος. Ἐκεῖνος ἐξουσιάζει τό χρόνο καί ἀνάγει στήν αἰωνιότητα, ἀφοῦ εἶναι ἄναρχος καί αἰώνιος. *«Κατ' ἀρχάς σύ, Κύριε τήν γῆν ἐθεμελίωσας καί ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσίν οἱ οὐρανοί»*, διδάσκει ἡ Γραφή καί συνεχίζει: *«Αὐτοί θά ἐξαφανιστοῦν, ἐνῶ ἐσύ θά παραμένεις. Τά πάντα θά παλιώσουν σάν ροῦχο… Ἐσύ ὅμως παραμένεις ὁ ἴδιος, τά χρόνια σου ποτέ δέν θά τελειώσουν»* (Ἑβρ. 1, 10-12).

ε) Στό ἑορτολόγιο τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν καλλιέργεια τῆς μνήμης προβάλλονται ὡς παρόντα ὅλα ἐκεῖνα τά σωστικά γεγονότα, πού ὁ Θεός μετέρχεται ἐντός τῆς ἱστορίας γιά τή λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου. Γέννηση τοῦ Χριστοῦ, Περιτομή, Ὑπαπαντή, Βάπτιση, Μεταμόρφωση, Σταύρωση, Ἀνάσταση καί Ἀνάληψη βιώνονται ὡς γεγονότα τοῦ παρόντος. Ἑορτάζεται ἀκόμη ἡ μνήμη τῶν φίλων τοῦ Θεοῦ, τῶν ἁγίων, τῶν δικαίων, τῶν προφητῶν, τῶν ἀποστόλων, τῶν μαρτύρων, τῶν ἱεραρχῶν, τῶν ὁμολογητῶν, τῶν ὁσίων, ἀλλά καί τῶν νεομαρτύρων πού εὐαρέστησαν τό Θεό καί ἀγάπησαν τόν συνάνθρωπο σέ καιρούς χαλεπούς.

στ) Στήν Ἐκκλησία φανερώνεται, τί ἔκαμε ὁ Θεός γιά τό πλάσμα του, ἀλλά καί τί μπορεῖ νά ἐπιτύχει ὁ ἄνθρωπος, ὅταν φωτίζεται ἀπό τό Ἅγιο Πνεύμα καί ἐμπνέεται ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Οἱ χριστιανοί ἄν καί εὔχονται τά ἔτη νά εἶναι πολλά, καλά καί εἰρηνικά, δέν θεωροῦν τό χρόνο ὡς ὑπέρτατο ἀγαθό. Τόν θεωροῦν ὡς καιρό ἀγῶνος καί ἀσκήσεως πνευματικῆς, ἀφοῦ προσεύχονται *«τόν ὑπόλοιπον χρονόν τῆς ζωῆς τους νά διέρχονται ἐν εἰρήνῃ καί μετανοίᾳ»*.

ζ) Στόν παρόντα χρόνο προετοιμάζεται μέ τή συνεργία τοῦ Παρακλήτου ἡ συμμετοχή στόν Παράδεισο τῆς θείας ἀγάπης. Ὅποιος καταθέτει τή ζωή του στά χέρια τοῦ Θεοῦ καί τηρεῖ τίς ἐντολές του, δέν φοβᾶται τό μέλλον. Ἐμπνέεται ἀπό τήν πίστη τῶν προφητῶν, τῶν ἀποστόλων καί τῶν ἁγίων τοῦ παρελθόντος, ἀγωνίζεται γιά τή βίωση τῆς ἀγάπης στό παρόν καί διατηρεῖ ζωντανή τήν ἐλπίδα μετοχῆς στή μέλλουσα βασιλεία καί δόξα. Τότε μπορεῖ νά ἀπευθύνεται σέ Ἐκεῖνον πού εἶναι *«τό Α καί τό Ω, ὁ πρῶτος καί ὁ ἔσχατος, ἡ ἀρχή καί τό τέλος»* (Ἀποκ. 22, 13), καί νά τοῦ λέγει: *«Ναί ἔρχου, Κύριε Ἰησοῦ»* (Ἀποκ. 22, 20). ■

Παναγία, «ἡ ἐκκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος» (Ἅσ. Ἀσμ. 6.10)

Πρωτ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη

Μέσα στίς πάμπολλες προεικονίσεις τῆς Παναγίας μας, πού ἀναφέρονται τυπολογικῶς στά βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, εἶναι καί ὁ ὄρθρος. Ἡ Παναγία χαρακτηρίζεται ὡς ὄρθρος, στό βιβλίο Ἆσμα Ἀσμάτων. Εἶναι ἡ γυναίκα γιά τήν ὁποία ὁμιλεῖ ὁ Σολομών: *«Τίς αὕτη ἡ ἐκκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος, καλὴ ὡς σελήνη, ἐκλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος, θάμβος ὡς τεταγμέναι;»*. Ποιά εἶναι Ἐκείνη πού ἔρχεται καί εἶναι σάν τό χάραγμα τῆς αὐγῆς, ὄμορφη σάν τή σελήνη, ἐκλεκτή σάν τόν ἥλιο καί ἐκθαμβωτική σάν μία δέσμη ἀπό ὁλόφωτες ἀκτίνες;

Ὁ ποιητής μέ προφητικό στοχασμό ἐνορᾶται μέσα στή νύχτα πού κυριαρχεῖ Ἐκείνη πού ἔρχεται νά φέρει τό φῶς. Ἡ ἀσέληνη νύχτα ἦρθε κάποτε μέσα στόν παράδεισο μέ τήν παρακοή, τήν ἀνταρσία, τήν ἄρνηση μετοχῆς στήν ἀγάπη τοῦ Δημιουργοῦ Θεοῦ κι ἔφερε τόν ἐφιαλτικό κόσμο τοῦ σκότους, τῆς φθορᾶς καί τοῦ θανάτου. Τώρα τό σκοτάδι ἔχει προχωρήσει πολύ καί οἱ φυσικοί νόμοι μᾶς καθορίζουν πώς λίγο πρίν ξημερώσει τό σκοτάδι γίνεται πυκνότερο. Κι αὐτή τήν κρίσιμη ὥρα ὁ ποιητής στέκεται ἐκστατικός, βλέποντας μέ τό προφητικό του μάτι, τόν οὐρανό νά αὐγάζει. Ἡ πρώτη Εὔα μέ τό δικό της ἀσέληνο σκοτάδι ἔφερε, μέσα στοῦ παραδείσου τή φεγγοβολιά, τή σκοτοδίνη καί τήν ἀηδία, τή φρίκη καί τά φοβερά ἀδιέξοδα, τά καρκινογόνα κύτταρα, πού ἀντιμάχονται τό φῶς καί φέρνουν τό σκοτάδι. Ἔκτοτε ὁ ἄνθρωπος ζαλισμένος καί ἔντρομος ἔχασε τόν βηματισμό του καί σκουντουφλᾶ μέσα στά σοκάκια τοῦ χρόνου, ραγισμένος, τραυματισμένος ἐσωτερικά ἀπό τά πάθη του καί τήν τραγική ἀναζήτηση τοῦ ἀπολεσθέντος φωτός.

Ὁ ποιητής μέσα σ' αὐτή τήν ὁμίχλη, πού κυριαρχοῦν τά πάθη καί ἡ φρικαλεότητα τοῦ τρόμου καί τοῦ θανάτου, βλέπει τήν Νέα Εὔα, πού ἔρχεται, σάν ὄρθρος, νά διώξει τό πνιγηρό σκοτάδι καί ν' ἀφανίσει τ' ἀποτυπώματα τῆς Ἀδαμικῆς παρακοῆς - νά φέρει τό νέο παραδεισένιο φῶς τῆς παναγιακῆς ὁμορφιᾶς. Αὐτή εἶναι ἡ Παναγία, *«Ἡ ἐκκύπτουσα ὡσεί ὄρθρος»*. Τό τρισχαριτωμένο πλάσμα τοῦ Θεοῦ, πού γίνεται τό ὄργανο, τό πνευματικό ὄχημα γιά νά ἔρθει τό φῶς ξανά στή ζωή, δημιουργώντας τόν νέον Παράδεισο, τήν Ἐκκλησία. Καί τό φῶς αὐτό δέν εἶναι ὑλικό, οὔτε ἔχει σχέση μέ κάποια πνευματική ὑπόσταση, ἀλλά εἶναι ἕνα πρόσωπο, τό πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ, ὅπως προσδιόρισε ὁ Ἴδιος τόν ἑαυτόν Του: *«Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου»* (Ἰωάν. 8, 12).

Στήν ἀρχαία πατερική καί ἁγιογραφική θεολογία εἶναι προσφιλής ἡ ἀναλογική εἰκόνα τοῦ φωτός γιά νά εἰκονίσει τό μέγα μυστήριο τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ καί τῆς ἀχράντου Μητρός Του. Ἂς θυμηθοῦμε τό τροπάριο τοῦ κανόνος τοῦ Ἀκαθίστου: *«Ὄρθρος φαεινός, χαῖρε ἡ μόνη, τὸν ἥλιον τέξασα Χριστόν, φωτὸς κατοικητήριον· χαῖρε τὸ σκότος λύσασα…»*. Χαῖρε φωτεινή αὐγή, πού ἔφερες τόν ἥλιο στόν κόσμο καί ἀναδείχθηκες κατοικητήριο τοῦ νοητοῦ φωτός. Χαῖρε σύ πού ἀπόδιωξες τό νοητό σκοτάδι… Στή θεϋπόστατη σάρκα τῆς Παναγίας ἐρόδισε ἡ αὐγή τοῦ μεγάλου μυστηρίου καί διαγράφηκε τό προμήνυμα τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ὁ Μέγας τῆς δικαιοσύνης Ἥλιος ἦλθε σάν φῶς, ντυμένος τή φωτεινή σάρκα τῆς θεοχώρητης Νύμφης καί Μητέρας Του. Στό μυστήριο τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὅλα φωτοφάνεια καί φωταύγεια. Ὅλα εἶναι φῶς, γιατί φῶς εἶναι ἡ θεότητα καί ἡ δόξα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ.

Ἡ Θεοτόκος, στήν ὁποία κατοίκησε πνευματικά τό φῶς, ἔλυσε τά σκοτάδια τῆς ἀγνωσίας καί τῆς πλάνης *«καὶ οἱ καθήμενοι ἐν σκότει εἶδον φῶς μέγα»* (Ματθ. 4, 16)· εἶδαν τόν Θεό, τό ὅραμα τοῦ Ὁποίου εἶχαν χάσει ἀπό τό ὀπτικό πεδίο τῆς ψυχῆς τους μέ τήν ἐπενέργεια τῶν δυνάμεων τῆς ἀποστασίας. Ἡ Παναγία εἶναι Ἐκείνη, πού ὅταν *«ἦλθεν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου»* (Γαλ. 4, 4) σάν ὀρθρινή ἀνταύγεια καί γλυκοχάραμα ζωῆς, ἔγινε ὁ σηματοδότης τοῦ μεγίστου Φωτός, *«ἡ καλλονή τοῦ Ἰακώβ, ἣν ὁ Δεσπότης ἠγάπησεν καὶ ἡ αὐγὴ ἣ τὸν ἥλιον φέρουσα»*, *«ἡ φεραυγὴς χελιδών, ἡ νοητὴ ἀνατολή, ἐκ λαγόνων τὸν Χριστὸν ἀνατείλασα»*, *«ἡ ἐκ χειμῶνος, νοητὸν ἔαρ φέρουσα…»*, *«ἡ φωταυγὴς νεφέλη καὶ ὑπέρλαμπρος»*, ὅπως μεταξύ τῶν ἄλλων ἐξυμνεῖ τήν Παρθένον Μαρία ὁ εὐσεβής κάλαμος τοῦ ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου.

Στήν πίστη τῆς ἁγίας μας Ἐκκλησίας ἡ Παναγία εἶναι ἡ γέφυρα πού μας ἑνώνει μέ τόν Χριστό καί τήν Ἐκκλησία Του, εἶναι ὁ ὄρθρος τῆς ζωῆς μας, πού μᾶς ἀποκαλύπτει τό φωτοπλημμύριστο πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ καί φλογίζει μέ τίς πρεσβεῖες της τήν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μας. Εἶναι Αὐτή πού ὕστερα ἀπό τήν ἐδῶ διακονία της στό ἔργο τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου τήν κάλεσε κοντά Του ὁ Κύριος μέ αὐτά τά ὅλο τρυφερότητα λόγια Του: *«Ἀνάστα, ἐλθὲ ἡ πλησίον μου, ἡ καλή μου, ἡ περιστερά μου... δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν με τὴν φωνήν σου, ὅτι ἡ φωνή σου ἡδεία, καὶ ἡ ὄψις σου ὡραία»* (β΄ 10-13).

Αὐτή τήν εἴσοδο τῆς Παναγίας εἰς τά οὐράνια σκηνώματα γιορτάσαμε πρότριτα μέ τήν ἁγία Μετάστασή Της. Ἂς τήν παρακαλέσομε νά ἔρχεται πάντοτε ὡς ὄρθρος νά φωτίζει τή σκοτεινιά τῆς ζωῆς μας. ■

Ἡ χρήση τῶν ἀρωματικῶν φυτῶν στήν ὀρθόδοξη λατρεία
(Μέρος β΄)

Παρασκευῆς Μαντικοῦ, δασκάλας

Τά ἀρωματικά φυτά στό Ἅγιο Μύρο

Στούς πρώτους χριστιανικούς χρόνους ἡ μετάδοση τῶν δωρεῶν καί τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, σ' αὐτούς πού βαπτίζονταν, γινόταν ἀπό τούς Ἀποστόλους (Πράξεις 8, 14-17 καί 19, 1-6). Ὅταν ὁ Χριστιανισμός ἐπεκτάθηκε γεωγραφικά, γιά νά μπορεῖ νά τελεῖται τό μυστήριο τοῦ Χρίσματος σέ ἀπομακρυσμένες περιοχές, ὅπου δέν μποροῦσαν νά πᾶνε οἱ Ἀπόστολοι, ἀποφάσισαν νά χρησιμοποιοῦν ἁγιασμένο μύρο.

Ἡ παρασκευή (ἕψηση) τοῦ Ἁγίου Μύρου βασίζεται στήν περιγραφή τοῦ Μωυσῆ στό βιβλίο τῆς Ἐξόδου (Ἔξ. 30, 22-25). Ἡ πιό παλιά μαρτυρία *«περὶ τῆς ὕλης τοῦ μύρου»* καί ὁ ἀρχαιότερος κατάλογος τῶν ὑλικῶν ἀπό τά ὁποία παρασκευάζεται, διασώζεται ὡς σήμερα στόν Βαρβερινό Κώδικα (8ος αἰώνας, ἀρ. 336, Βιβλιοθήκη Βατικανού). Στό Οἰκουμενικό μας Πατριαρχεῖο ὑπάρχει ἐπίσημος *«Κατάλογος τῶν εἰδῶν τῶν ἀρωμάτων ἐξ ὧν συντίθεται τό Ἅγιον Μύρον»*, ὁ ὁποῖος ἀριθμεῖ πενήντα ἑπτά διάφορα εἴδη. Κάθε δέκα χρόνια περίπου, στό Οἰκουμενικό μας Πατριαρχεῖο, ἡ παρασκευή, ἡ ἕψησις καί ὁ καθαγιασμός τοῦ Ἁγ. Μύρου γίνονται μέ μεγαλοπρεπῆ τελετή τήν Μ. Πέμπτη ἀπό τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη, μέ τήν ἁρμονική συνεργασία τῆς Χημικῆς καί Φαρμακευτικῆς Ἐπιστήμης ἀφ' ἑνός καί ἀφ' ἑτέρου τῆς *«σιωπωμένης καὶ μυστικῆς παραδόσεως»* τῆς Ἐκκλησίας[1].

Τά ὑλικά μέ τά ὁποῖα παρασκευάζεται τό Ἅγιο Μύρο εἶναι: ἀρωματικά φυτά, δρόγες καί αἰθέρια ἔλαια. Ἡ δρόγη εἶναι φαρμακευτική ἤ χημική πρώτη ὕλη, πού ἔχει φυσική προέλευση (φυτική, ζωική ἤ καί ὀρυκτή). Μέ αὐτό ὁ ἱερέας χρίει, κατά τό μυστήριο τοῦ Χρίσματος, σταυροειδῶς σέ διάφορα σημεῖα τοῦ σώματος τόν πιστό, πού βαπτίστηκε, ἐκφωνώντας ταυτόχρονα τό: *«Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου. Ἀμήν»*. Τό Ἅγιο Μύρο εἶναι ὁρατό σημεῖο τοῦ μυστηρίου τοῦ Χρίσματος μέ τή βοήθεια τοῦ ὁποίου ἐπέρχονται στόν βαπτισθέντα τά πολυποίκιλα χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ὁ κατάλογος τῶν εἰδῶν τῶν ἀρωμάτων ἀπό τά ὁποία συντίθεται τό Ἅγιο Μύρο περιλαμβάνει τά ἑξῆς ἀρώματα:

1. Ἄκορος ἤ κάλαμος εὐώδης, **2.** Ἄμμωμον,
3. Ἀνθόνερο, **4.** Ἀριστολόχια μακρά,
5. Ἄγρια πιπερόριζα, **6.** Βάκχαρις ἤ Κρόκος,
7. Βάλανος μυριψική, **8.** Ἔλαιον καθαρό,
9. Ἐλένιον, **10.** Ἐχινάνθη, **11.** Ζαρνάβας,
12. Ζιντζιβέρ λευκή ἤ Τζίντζερ, **13.** Ἶρις Φλωρεντιανή,
14. Καρδάμωμον μικρόν, **15.** Καρποβάλσαμο,
16. Κάρυα ἀρωματικά, **17.** Γαρύφαλλο,
18. Κασσία μέλαινα, **19.** Κιννάμωμον,
20. Κόμμι εὐῶδες ἤ Μετζουβί, **21.** Κύπερις ἤ ἔλαιον Κύπερις, **22.** Λάδανος καθαρά, **23.** Λίβανος λευκός,
24. Μάκερος Ὁλλάνδας, **25.** Μαστίχη καθαρή,
26. Μυροβάλανον καθαρόν, **27.** Μυρσινόκοκα,
28. Νάρδος Κελτική, **29.** Ξυλαλόη Μαβέρτης,
30. Ξυλοβάλσαμο, **31.** Ξυλοκασσία ἡ Ἀγγελική Βοημίας,
32. Οἶνος στιφῶν μέλας, **33.** Πεπέρι μακρόν,
34. Πέπερις, **35.** Ρετσίνη λευκή καθαρή,
36. Ροδόνερο, **37.** Σάμψυχος ἤ Μαντζουράνα,
38. Σμύρνα καθαρά, **39.** Στάχυς ἤ Ναρδοστάχυς,
40. Στύραξ ὑγρά, **41.** Τερέβινθος Βενετική,
42. Τύλλις, **43.** Φύλλον Ἰνδικόν.

Μετά τήν Παρασκευή (ἕψηση) τοῦ Ἁγίου Μύρου ἐγχέονται σ' αὐτό τά ὑπόλοιπα ὑλικά: Ἄμπαρι, αἰθέρια ἔλαια Δάφνης, Δεντρολίβανου, Μαντζουράνας, Τριανταφύλλου, Μίνθης ἤ Ἡδύοσμου (Βαλσαμέλαιο), Νάρδου ἤ Λεβάντας, Κίτρου, Καρποβαλσάμου, Καρυοφύλλων, Κινναμώμου Κεϋλάνης, Μάκερις, Μοσχοκαρυέλαιον Ὁλλάνδας καί Μόσχος Ἰνδικός.

Στό προηγούμενο τεῦχος ἔγινε ἀναφορά σέ ὁρισμένα ὑλικά ἀπό τά ὁποῖα παρασκευάζεται τό Ἅγιο Μύρο ὅπως: Ἀλόη (Ξυλαλόη), ἡ Σμύρνα (Μύρρα

καί Μύρον), Νάρδος (Κελτική καί Ναρδοστάχυς), Μαντζουράνα, Ροδόνερο. Τά ἔλαια τῆς Νάρδου ἤ Λεβάντας, τοῦ Δεντρολίβανου, τῆς Μαντζουράνας, τοῦ Τριαντάφυλλου (Ροδέλαιο), ὅπως προαναφέρθηκε, ἀνήκουν στά εἴδη τῶν ἀρωμάτων πού ἐγχέονται στό Ἅγιο Μύρο μετά τήν ἔψηση.

Σέ ἄλλα ὑλικά «ἐξ ὧν συντίθεται τό Ἅγιο Μύρο», τά ὁποία παράγονται ἀπό ἀρωματικά φυτά, δρόγες καί αἰθέρια ἔλαια, θά γίνει ἀναφορά στό παρόν καί στά ἑπόμενα τεύχη.

Μίνθη ἡ πιπερώδης (Μέντα)

Ἡ Μίνθη ἡ πιπερώδης (Μέντα) εἶναι ἕνα ἀπό τά πιό γνωστά βότανα σέ ὅλο τόν κόσμο. Εἶναι κατά τόν Θεόφραστο τό ἴδιο φυτό μέ τόν Δυόσμο τόν ἥμερο (Μίνθη ἡ ἡδύοσμος). Προφανῶς ὁ Δυόσμος ἀνήκει στήν οἰκογένεια τῆς Μίνθης. Πρόκειται γιά ἕνα πολυετές φυτό πού ἀναφέρεται ὡς μαλακτικό τοῦ στομάχου στό ἀρχαιότερο ἰατρικό κείμενο, ὅπου ἀναγράφεται (Πάπυρος Ἔμπερς, Αἴγυπτος). Στό κατά Λουκᾶ Εὐαγγέλιο (11,42) ὁ Χριστός, ἀπευθυνόμενος στούς Φαρισαίους, ἀναφέρει τή Μέντα ὡς Ἡδύοσμο: «Δίδετε δεκάτη ἀπό τό ἡδύοσμο … καί παραβλέπετε τή δικαιοσύνη καί τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ». Οἱ θεραπευτικές ἰδιότητες τῆς Μέντας ὀφείλονται στή μενθόλη, ἕνα ἰσχυρό ἀρωματικό ἔλαιο, πού χαρίζει στή Μέντα ἀντισπασμωδικές ἰδιότητες[2].

Καρυόφυλλο ἤ Γαρύφαλλο ἤ Μοσχοκάρφι (Girofle)

Τό Γαρύφαλλο (γαρίφαλο) εἶναι τό ἀποξηραμένο μπουμπούκι τοῦ φυτοῦ Συζύγιον τό ἀρωματικόν ἤ Εὐγενία ἡ καρυόφυλλος (syzygium aromaticum ἤ Eugenia aromatica). Εἶναι δέντρο ἀειθαλές ἰθαγενές τῶν νησιῶν Μολούκων καί καλλιεργεῖται σέ ὁρισμένες τροπικές περιοχές τῆς ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς, τήν Ἰνδονησία καί τή Μαδαγασκάρη. Εἶναι γνωστό καί ὡς Γαριφαλλόδεντρο. Τό Γαρύφαλλο ἦταν γνωστό στήν Κίνα (226 π. Χ.), στήν ἀρχαία Αἴγυπτο ἀπό ὅπου πέρασε ἡ χρήση του στήν Εὐρώπη πρίν τόν Μεσαίωνα. Τό αἰθέριο ἔλαιο τῶν Καρυοφύλλων ἤ Γαρυφαλλέλαιον ἔχει ἰσχυρή ἀντισηπτική δύναμη καί τοπική ἀναισθητική ἐνέργεια. Σταματᾶ τόν πονόδοντο, τόν ἐμετό καί τόν πόνο ἀπό τά τσιμπήματα τῶν ἐντόμων. Τό ἄρωμα τῶν Γαρύφαλλων ἀρωματίζει τόν χῶρο, ἀπωθεῖ τά κουνούπια καί τόν σκῶρο. Χρησιμοποιεῖται στήν παρασκευή τῶν ἀρωμάτων, στό τυπογραφικό μελάνι, στή μαγειρική καί τή ζαχαροπλαστική. Τό Γαρύφαλλο χάρη στά συστατικά του (Γαριφαλλέλαιο, Εὐγενόλη, Ταννίνη) εἶναι χωνευτικό, ἀφροδισιακό, σπασμολυτικό καί ἀντικαρκινικό[3].

Κιννάμωμον (Cinnamomum zeylanicum)

Τό δέντρο τῆς Κανέλας εἶναι φυτό ἰθαγενές τῆς Κεϋλάνης. Ἀπό τόν φλοιό τοῦ δέντρου προέρχεται ἡ γνωστή κανέλα πού χρησιμοποιεῖται ὡς μπαχαρικό. Ὁ φλοιός καί τά φύλλα τοῦ δέντρου περιέχουν πολύ ἀρωματικό αἰθέριο ἔλαιο. Ἡ Κανέλα εἶναι θερμαντική- τονωτική τοῦ κυκλοφορικοῦ, τοῦ πεπτικοῦ, τοῦ νευρικοῦ καί τοῦ μυϊκοῦ συστήματος. Εἶναι εὐστόμαχη, ἀφροδισιακή, αἱμοστατική,

ἀντισηπτική. Ὡς μπαχαρικό χρησιμοποιεῖται στά ζεστά κρασιά στή μαγειρική καί τή ζαχαροπλαστική[4]. Ἡ Κανέλα Κεϋλάνης καί ἡ Κάσια ἤ Κασσία εἶναι συναφῆ μπαχαρικά προερχόμενα ἀπό τήν ἴδια οἰκογένεια φυτῶν (Lauraceae) ἀλλά καί ἀπό τό ἴδιο γένος (Cinnamomum). Οἱ πολύ καλῆς ποιότητας φλοῦδες τῆς Κανέλας τῆς Κεϋλάνης (ἀληθινή κανέλα) τήν καθιστοῦν ἀρκετά πιό ἀκριβή ἀπό τήν Κάσια γι' αὐτό καί συνήθως γίνεται χρήση τῆς δεύτερης. Ἡ Κανέλα Κεϋλάνης καί ἡ σινική Κανέλα (Cassia) ἔχουν παρόμοιες ἰδιότητες. Μοιράζονται πολλά χαρακτηριστικά ὅπως τή ρύθμιση τοῦ σακχάρου στό αἷμα καί ἄλλες ἰδιότητες (π.χ. ἀντιμικροβιακές).

Μυριστική ἡ εὐώδης (Myristica Fragrans)

Τό φυτό Μυριστική ἡ εὐώδης εἶναι δέντρο ἰθαγενές τῶν νησιῶν τοῦ ἰνδικοῦ ἀρχιπελάγους. Εἶναι ψηλό, ἀειθαλές καί καλλιεργεῖται γιά τά ἀρωματικά σπέρματά του, τά Μοσχοκάρυδα. Τό Μοσχοκάρυδο, τό Κώμακον τοῦ Θεοφράστου, ἔχει ἀρωματική ὀσμή καί γεύση. Περιέχει αἰθέριο ἔλαιο καί μία λιπαρή ἀρωματική οὐσία, τό Μοσχοβούτυρο ἤ Μοσχοκαρυέλαιο. Τό Μοσχοκαρυέλαιο εἶναι συμπαγής κοκκινοκίτρινη οὐσία πού χρησιμοποιεῖται στή

φαρμακευτική, σάν ἄρτυμα, στήν ποτοποιία καί στή σαπωνοποιία[5]. Τό Μοσχοκαρυέλαιον Ὁλλάνδας πηκτόν ἤ Κάρτον ἀνήκει στά ὑλικά πού ἐγχέονται στό Ἅγιο Μύρο μετά τήν ἔψηση. Τό παραπάνω ἔλαιον ὀνομάζεται Ὁλλάνδας γιατί τό ἐμπόριο Μοσχοκάρυδου ἀπό τά μέσα τοῦ 17ου αἰ., διεξάγονταν ἀπό τούς Ὁλλανδούς. Στήν παραδοσιακή ἰατρική, τό Μοσχοκάρυδο καί τό ἔλαιο Μοσχοκάρυδου χρησιμοποιοῦνταν γιά τίς διαταραχές πού σχετίζονται μέ τό νευρικό καί τό πεπτικό σύστημα.

Ἡ Κανέλα, τό Γαρίφαλο καί τό Μοσχοκάρυδο σέ συνταγές τοῦ λαοῦ μας

Ἡ κανέλα καί τό γαρίφαλο εἶναι ἀνάμεσα στά ὑλικά τοῦ Χριστόψωμου, τῶν ἄρτων τῆς ἀρτοκλασίας, τῆς Φανουρόπιτας, τοῦ Ἀσουρέ (κολλυβοζούμι), τῆς Βασιλόπιτας, τῆς Ταχινόπιτας καί τῶν Κολλύβων. Ἀνάμεσα στά ὑλικά γιά τά Κόλλυβα (Κουνιά) εἶναι καί ὁ μυρωδάτος Δυόσμος[6]. Στά Κόλλυβα καί στήν παραδοσιακή ἀνεβατή Φανουρόπιτα πού παρασκευάζεται στή Ρόδο χρησιμοποιοῦν Μοσχοκάρυδο σέ σκόνη (ξυσμένο μέ τόν τρίφτη)[7].

Οἱ λουκουμάδες ἤ λουκουμάες εἶναι ἕνα γλύκισμα πού παρασκευάζεται σέ πολλά χωριά τῆς Ρόδου τήν παραμονή τοῦ ἁγ. Ἀνδρέα. Ἀπό τά ὑλικά παρασκευῆς τους δέ λείπουν ἡ Μαστίχα, ἡ Κανέλα καί τό Ἀνθόνερο (ἀπόσταγμα πού λαμβάνεται ἀπό τά εὔοσμα ἄνθη, κυρίως τῶν ἑσπεριδοειδῶν).

Οἱ νοικοκυρές, πρίν τόν Ἑσπερινό τῆς παραμονῆς, γεμίζουν ἕνα πιάτο λουκουμάδες καί τό παίρνουν στήν Ἐκκλησία γιά νά μνημονεύσουν τούς νεκρούς.

Ὅλα τά πιάτα συγκεντρώνονται μπροστά στήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Σέ κάθε ἕνα ἀπ΄ αὐτά ἀνάβουν οἱ πιστοί ἕνα κερί. Μετά τό τέλος τοῦ Ἑσπερινοῦ, ὁ ἱερέας μνημονεύει, γενικά, ὅλους τους νεκρούς καί οἱ νοικοκυρές μοιράζουν τούς λουκουμάδες στό ἐκκλησίασμα[8].

Τό Μελεκούνι εἶναι τό πλέον παραδοσιακό γλυκό τοῦ γάμου σέ ὅλη τή Ρόδο. Στά ὑλικά παρασκευῆς του συναντᾶμε τήν Κανέλα, τό Μοσχοκάρυδο καί τό Γαρίφαλο. Δέ λείπει τό ἀνθόνερο πού βοηθᾶ στό ἄνοιγμα καί τό κόψιμό του σέ ρόμβους (χωριό Ἔμπωνας Ρόδου). Τά ὑλικά παρασκευῆς διαφέρουν ἀπό χωριό σέ χωριό. Τό σουσάμι συμβολίζει τή γονιμότητα καί τό μέλι τήν ἕνωση τοῦ ζευγαριοῦ. Τό Μελεκούνι προσφέρεται ὡς γλύκισμα στούς γάμους καί τίς βαπτίσεις[9].

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πρ. Θ. Στ. Χριστοδούλου, «Τό Μυστήριον τοῦ Χρίσματος», ἐκδόσεις Ὁμολογία, Ἀθήνα 2007, σελ. 49.
2. Παλιβάνη Κ., Χατζηπαυλῆ Ε., Τζόκα Β., Χατζηπαυλῆ Π., «Φύση και Ὑγεία», ἐκδόσεις Κωσταρᾶ, Ἀθήνα 2009, σελ. 35.
3. Ρούλα Γκόλιου, «200 βότανα καί οἱ θεραπευτικές τους ἰδιότητες», ἐκδόσεις Μαλλιάρης παιδεία, Θεσ/νίκη 2013, σελ. 121, 122.
4. Ρούλα Γκόλιου, ὅ. π. σελ. 206, 207.
5. Ἐγκυκλοπαίδεια Ἐλευθερουδάκη, τ. 18, ἐκδόσεις Ν. Νίκας καί ΣΙΑ Ε.Ε., Ἀθήνα, σελ. 625.
6. Ν. Σαραντοπούλου - Γ. Σαραντόπουλος, «Ἐδεσματολόγιον Ρόδου», ἐκδόσεις Σαββάλας, Ἀθήνα 2012, σελ. 239-275.
7. Προφορική παράδοση-καταγραφή: Παρασκευᾶ Αἰκατερίνη (Ἰαλυσός, Ἰούνιος 2017).
8. Ν. Σαραντοπούλου - Γ. Σαραντόπουλος, ὅ. π. σελ. 121.
9. Γ. Τρουμούχης - Κ. Καψανάκης, «Μακριά Μυρωδιά, Ἡ μαγειρική κληρονομιά τῆς Ρόδου», ἐκδόσεις ΚΑΠΑ ΕΚΔΟΤΙΚΗ, Ἀθήνα 2014, σελ. 134.

Ἑρμηνεία τῶν Ἁγ. Γραφῶν καὶ αἵρεση

Ἀρχιμ. Αὐγουστίνου Μύρου, Δρ Θ.

Ὅπως χαρακτηριστικὰ σημειώνει ὁ μακαριστὸς π. Γεώργιος Φλορόφσκυ, *«Ἡ Ἁγία Γραφὴ ἀνήκει στὴν Ἐκκλησία καὶ ἑρμηνεύεται μέσα στὸ φυσικό της περιβάλλον. Οἱ αἱρετικοί, ποὺ βρίσκονται ἐκτὸς Ἐκκλησίας δὲν μποροῦν νὰ μποῦν στὸν νοῦ τῶν Γραφῶν»*.

Τὴν ἴδια ἀλήθεια τὴν εἶχε διακηρύξει πρὶν ἀπὸ αἰῶνες ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος, ἕνας μεγάλος ἑρμηνευτὴς τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Ἀναφερόμενος στοὺς αἱρετικοὺς τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων γράφει: *«Ὁ Μαρκίων καὶ ὁ Βασιλείδης καὶ οἱ ἄλλοι αἱρετικοὶ δὲν κατέχουν τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Θεοῦ, καθόσον στεροῦνται τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἄνευ τοῦ ὁποίου τὸ διδασκόμενον εὐαγγέλιον καθίσταται ἀνθρώπινο»* (PL 26,386).

Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα συντελεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν στὴν κάθαρση, στὸν φωτισμὸ καὶ στὴν ἀπόκτηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας ἀπὸ τὸν πιστό, ἀφ' ἑτέρου δὲ στὴ ζωοποίηση τοῦ γράμματος τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ στὴ σύνδεση τῶν λέξεων μὲ τὶς θεῖες πραγματικότητες. Μ' αὐτὸ τὸ φρόνημα ὁ ὀρθόδοξος πιστὸς ἀκούει σὲ κάθε Θεία Λειτουργία τὰ Βιβλικὰ ἀναγνώσματα, ὅπως τόσο εὔγλωττα τὸ ἐκφράζει ἡ σχετικὴ λειτουργικὴ εὐχή: *«Ἔλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλάνθρωπε Δέσποτα, τὸ τῆς σῆς θεογνωσίας ἀκήρατον φῶς καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν διάνοιξον ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν. Ἔνθες ἡμῖν καὶ τὸν τῶν μακαρίων σου ἐντολῶν φόβον, ἵνα τὰς σαρικὰς ἐπιθυμίας πάσας καταπατήσαντες, πνευματικὴν πολιτείαν μετέλθωμεν πάντα τὰ πρὸς εὐαρέστησιν τὴν σὴν καὶ φρονοῦντες καὶ πράττοντες»* (Ἁγ. Χρυσοστόμου, *Θεία Λειτουργία*).

> *Ὁ Μ. Ἀθανάσιος θεωροῦσε ὡς ὑπέρτατη ἀρχὴ ἑρμηνείας τῶν Ἁγίων Γραφῶν τὸν «κανόνα τῆς πίστεως» καὶ ἀντιπαρέθετε στὶς προσωπικὲς γνῶμες τῶν αἱρετικῶν τὴν «ἐκκλησιαστικὴν διάνοιαν».*

Οἱ αἱρετικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ μόνος του μπορεῖ νὰ ἑρμηνεύῃ τὴν Ἁγία Γραφή, χωρὶς καμμία βοήθεια ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Τὴ θέση τους αὐτὴ τὴ διακαιολογοῦν μὲ βάση τὴν πίστη τους ὅτι ἡ Ἁγία Γραφὴ σημαίνει ἀκριβῶς ὅ,τι λέγει, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ καθένας μόνος του φωτίζεται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα γιὰ νὰ βρῇ τὴ σωστὴ ἑρμηνεία. Ὅμως μία προσεκτικὴ καὶ φωτισμένη μελέτη τῶν Ἁγίων Γραφῶν ἀποδεικνύει ὅτι οἱ πεποιθήσεις αὐτὲς τῶν αἱρετικῶν ἀκυρώνονται ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Γραφικοὺς λόγους. Ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἐκφράζεται μὲ σαφήνεια γιὰ τὸ θέμα ὅταν γράφει: *«τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι πᾶσα προφητεία γραφῆς ἰδίας ἐπιλύσεως οὐ γίνεται»* (Β΄ Πετρ. 1, 21). Γι' αὐτὸ ὁ Μ. Ἀθανάσιος θεωροῦσε ὡς ὑπέρτατη ἀρχὴ ἑρμηνείας τῶν Ἁγίων Γραφῶν τὸν *«κανόνα τῆς πίστεως»* καὶ ἀντιπαρέθετε στὶς προσωπικὲς γνῶμες τῶν αἱρετικῶν τὴν *«ἐκκλησιαστικὴν διάνοιαν»* (*Κατὰ Ἀρειανῶν* 1, 44).

Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ὅμως μᾶς διαφωτίζουν ἰδιαίτερα τὰ ὅσα διαδραματίστηκαν κατὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Χριστοῦ στοὺς μαθητὲς ποὺ πορεύονταν πρὸς Ἐμμαούς. Ὁ ἀναστημένος Χριστὸς μαρτυρεῖ ἐκεῖ ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ μαθηταί του ἀδυνατοῦσαν ἀπὸ μόνοι τους νὰ ἑρμηνεύσουν τὶς Ἅγιες Γραφὲς καὶ γι' αὐτὸ τοὺς ὀνομάζει *«ἀνοήτους καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται»* (*Λκ.* 24,25). Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἀνέλαβε ὁ ἴδιος νὰ τοὺς ἐξηγήσῃ τὸ ἀληθινὸ νόημα ὅσων ἦταν ἐκεῖ γραμμένα γι' Αὐτόν. *«Καὶ ἀρξάμε-*

νος ἀπὸ Μωϋσέως διερμήνευεν αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ ἑαυτοῦ» (24, 27).

Ἐὰν οἱ Ἅγιες Γραφὲς μποροῦσαν νὰ ἑρμηνευθοῦν ἀπὸ μόνες τους δὲν θὰ ἀναλάμβανε ὁ Χριστὸς νὰ τὶς ἑρμηνεύση. Ἐὰν πάλι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα φώτιζε ὅλους τοὺς αἱρετικούς ξεχωριστά, τότε δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη καμμία διαφωνία σὲ συγκεκριμένα χωρία. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπάρχει τόση ποικιλία ἀντιτιθεμένων ἑρμηνειῶν στὰ ἴδια ἁγιογραφικὰ χωρία ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ποὺ φωτίζει, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης, ποὺ σκοτίζει τὸν νοῦ καὶ τὴν καρδιὰ τῶν αἱρετικῶν.

Τὸ ὅτι εἶναι ἀπαραίτητη ἡ καθοδήγηση γιὰ τὴν ὀρθὴ ἑρμηνεία τῶν Ἁγίων Γραφῶν φαίνεται καθαρὰ στὴν περίπτωση τοῦ εὐνούχου Αἰθίοπος, ὁ ὁποῖος τὴν ὥρα ποὺ μελετοῦσε τὸν προφήτη Ἡσαΐα δέχθηκε τήν ἐπίσκεψη τοῦ διακόνου Φιλίππου καὶ τὴν ἐρώτησή του, *«ἆρά γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις;»* Ἡ ἀπάντησή του εἶναι ἐνδεικτική. *«Πῶς θὰ μποροῦσα νὰ κατανοήσω αὐτὰ ποὺ διαβάζω, ἐὰν κάποιος δὲν μὲ καθοδηγήση;»* Καὶ ἀμέσως παρέδωκε τὸν ἑαυτό του μὲ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὸν Φίλιππο. Ἑπομένως οἱ αἱρετικοί, ποὺ ἀρνοῦνται τοὺς ἁγίους καὶ τὴν κανονικὴ ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας, ἀδυνατοῦν νὰ ἑρμηνεύσουν ὀρθὰ τὶς Ἅγιες Γραφές.

Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ αἱρετικὴ ἑρμηνεία τῶν Ἁγίων Γραφῶν δὲν εἶναι ἁπλῶς μία ἄλλη ἑρμηνεία, ἤ μία ἄλλη ὄψη τῆς ἀλήθειας, ἀλλὰ ἡ διαστρέβλωση τῆς ἀλήθειας. Αὐτὸ μᾶς τὸ ἐξηγεῖ πολὺ καλὰ ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος, ποὺ ἔζησε τὸν τρίτο μ. Χ. αἰώνα. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς αὐτὸς πατήρ χρησιμοποιεῖ μία παραστατικὴ παρομοίωση. Ἕνας ἐπιδέξιος καλλιτέχνης, λέγει, ἐζωγράφισε μία ὑπέροχη εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορος χρησιμοποιώντας ὡς ψηφῖδες πολύτιμους λίθους. Μετὰ ἀπὸ λίγο καιρὸ ἕνας ἄλλος τεχνίτης διέλυσε τὸ μωσαϊκὸ αὐτὸ καὶ μὲ τὶς ἴδιες ψηφῖδες συνέθεσε διαφορετικὸ σχέδιο, ποὺ παρίστανε τὴ μορφὴ ἑνὸς σκύλλου ἤ μιᾶς ἀλεποῦς. Στὴ συνέχεια ἰσχυρίστηκε ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ ἀρχικὴ εἰκόνα τοῦ πρώτου καλλιτέχνη μὲ τὴ δικαολογία ὅτι οἱ ψηφῖδες ἦταν οἱ ἴδιες. Αὐτὸ ἀκριβῶς κάνουν καὶ οἱ διάφοροι αἱρετικοί, ὅταν ἑρμηνεύουν τὶς Ἅγιες Γραφές. Χρησιμοποιοῦν τὶς ἴδιες λέξεις καὶ φράσεις ποὺ χρησιμοποίησαν οἱ θεῖοι συγγραφεῖς τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἀλλ' ἐπειδὴ στεροῦνται τῆς ἀδιάκοπης ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας, οἱ εἰκόνες τὶς ὁποῖες κατασκευάζουν εἶναι αὐθαίρετες καὶ ἄσχετες μὲ ἐκεῖνες ποὺ κατέγραψαν οἱ θεόπνευστοι συγγραφεῖς. Ἀκόμη δὲ χειρότερα, εἶναι κακοποιημένες καὶ φρικτὰ διαστρεβλωμένες, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι ἡ αὐτοαλήθεια καὶ ἡ πηγὴ τῆς ἀληθείας (*Κατὰ αἱρέσεων* 1,8,1).

> *«Χρειάζεται πολὺ νὰ ἀγρυπνήσουμε, πολὺ δὲ περισσότερο νὰ δεχθοῦμε τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴν μείνουμε στὸ ἀπογυμνωμένο γράμμα (τῶν Γραφῶν). Ἔτσι ἀκριβῶς πλανῶνται καὶ οἱ αἱρετικοί...»*

Αὐτὸ καὶ μόνον εἶναι ἀρκετὸ νὰ δείξη τὸ ἀπύθμενο βάθος τῆς βλάβης ποὺ προκαλεῖ ἡ αἵρεση, κάθε φορά, ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ ἑρμηνεύση τὶς Ἅγιες Γραφὲς αὐτόνομα, ἔξω ἀπὸ τὸν ζωτικό τους χῶρο, ποὺ εἶναι ἡ μία Ἐκκλησία. Γι' αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὴ ἡ ἐπισήμανση τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου. *«Χρειάζεται πολὺ νὰ ἀγρυπνήσουμε, πολὺ δὲ περισσότερο νὰ δεχθοῦμε τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴν μείνουμε στὸ ἀπογυμνωμένο γράμμα (τῶν Γραφῶν). Ἔτσι ἀκριβῶς πλανῶνται καὶ οἱ αἱρετικοί...»* (*Εἰς Ἰωάννην* 40,1). ■

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ

ΧΡΟΝΙΚΑ - ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ὁ Πατριάρχης εἰς τήν Ἰωνίαν

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὁ Πατριάρχης, ἐπί τῇ ἱ. μνήμῃ τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου καί Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, μετέβη τό ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς, 7ης Μαΐου, εἰς Σμύρνην. Ἐκεῖθεν ὁ Παναγιώτατος μετέβη εἰς τό χωρίον Κιρκιντζέ (Şirince) καί ἐχοροστάτησε κατά τόν τελεσθέντα ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Ἑσπερινόν.

Τήν Δευτέραν, 8 Μαΐου, ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὁ Πατριάρχης προέστη τῆς τελεσθείσης ἐν τῇ ἐν Ἐφέσῳ παλαιᾷ Βασιλικῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Θείας Λειτουργίας, ἔνθα καί ὁ τάφος τοῦ Ἁγίου, συλλειτουργούντων Αὐτῷ τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Ρόδου κ. Κυρίλλου καί Σμύρνης κ. Βαρθολομαίου καί συμπροσευχομένων τῶν Σεβ. Μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως κ. Ἀμφιλοχίου, Θεοφιλ. Ἐπισκόπου Ἐρυθρῶν κ. Κυρίλλου.

Κατά τήν Θείαν Λειτουργίαν ὁ Πατριάρχης ἡμῶν ἐχειροτόνησεν εἰς Διάκονον τόν Ἑλλογ. κ. Ἐλευθέριον Χρυσοχόον, Θεολόγον, Γραμματέα τοῦ ἐν Ἀθήναις Γραφείου Ἐκπροσωπήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τό ἀπόγευμα, ὁ Παναγιώτατος ἐχοροστάτησε κατά τόν τελεσθέντα Ἑσπερινόν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς ἀρχαίας Βασιλικῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν Ἐφέσῳ, ἔνθα συνεκλήθη τό 431 ἡ Ἁγία Γ΄ Οἰκουμενική Σύνοδος, ὁμιλήσας ἐπικαίρως. Ἀκολούθως παρηκολούθησε τήν καταληκτήριον συνεδρίαν τοῦ διοργανωθέντος ὑπό τῆς Κοινότητος Σμύρνης ὑπό τήν αἰγίδα Αὐτοῦ Γ΄ Διεθνοῦς Ἁγιολογικοῦ Συνεδρίου ἐν πλησιοχώρῳ ξενοδοχείῳ.

Τήν Τρίτην, 9ην Μαΐου, ὁ Πατριάρχης ἐχοροστάτησε κατά τήν τελεσθεῖσαν ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης Μενεμένης Θείαν Λειτουργίαν.

Ἡ ἑορτή τῶν Ἁγίων Ἀρχιεπισκόπων καί Πατριαρχῶν ΚΠόλεως

Ἐπί τῇ ἱ. μνήμῃ τῶν ἐν Ἁγίοις Ἀρχιεπισκόπων καί Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. κ. Βαρθολομαῖος, ἐχοροστάτησεν ἐν τῷ Π. Πατριαρχικῷ Ναῷ κατά τόν Μ. Ἑσπερινόν τοῦ Σαββάτου, 13ης Μαΐου, καί, τήν ἐπομένην, Κυριακήν τῆς Σαμαρείτιδος, προέστη τῆς ἐν αὐτῷ τελεσθείσης Συνοδικῆς Θείας Λειτουργίας. Τόν πανηγυρικόν λόγον τῆς ἑορτῆς ἐξεφώνησεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Πέτρας καί Χερρονήσου κ. Γεράσιμος. Ἐν τῷ τέλει τῆς Θείας Λειτουργίας ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὁ Πατριάρχης, ἐχειροθέτησεν εἰς τό ὀφφίκιον τοῦ Ἄρχοντος Ἐξάρχου τόν Ἐντιμολ. κ. Ἀθανάσιον Μαρτίνον, Ἐπιχειρηματίαν, ἐξ Ἀθηνῶν, ἀνταλλαγεισῶν ἐπί τούτῳ ὁμιλιῶν.

Ὁ Πατριάρχης εἰς Ἴμβρον

Μεταπασχαλινήν προσκυνηματικήν ἐπίσκεψιν ἐπραγματοποίησεν ἡ Α. Θ. Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. κ. Βαρθολομαῖος εἰς τήν γενέτειραν Αὐτοῦ Ἴμβρον ἐξ ἀφορμῆς τῶν θυρανοιξίων τοῦ Ἱ. Ναοῦ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν τοῦ ποτε Κουτλουμουσιανοῦ Μετοχίου καί τῶν ἐγκαινίων τῶν νέων ἀθλητικῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ Γυμνασίου-Λυκείου τῆς νήσου.

Τήν πρωΐαν τῆς Δευτέρας, 15ης Μαΐου, ἡ Α. Θ. Παναγιότης, ὁ Πατριάρχης, ἔφθασεν εἰς τόν λιμένα τοῦ Ἁγίου Κηρύκου καί τήν ἐπομένην, Τρίτην, 16ην Μαΐου, ἡ Α. Θ. Παναγιότης ἐπεσκέφθη τόν Ἔπαρχον Ἐντιμ. κ. Muhittin Gürel καί τόν Δήμαρχον Ἐντιμ. κ. Ünal Çetin καί κατόπιν ἐτέλεσε τήν Ἀκολουθίαν τοῦ ἁγιασμοῦ εἰς τάς νέας ἀθλητικάς ἐγκαταστάσεις τοῦ Γυμνασίου-Λυκείου ἐν Ἀγριδίοις. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης παρέστη εἰς

τά ὑπό τοῦ Θεοφιλ. Ἐπισκόπου Χριστουπόλεως κ. Μακαρίου τελεσθέντα θυρανοίξια τοῦ πρότριτα ἐκ βάθρων ἀνακαινισθέντος Ἱεροῦ Μετοχιακοῦ Ναοῦ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν, ἐν Γλυκεῖ, ἔνθα καί τό πρῶτον ἑλληνικόν Σχολεῖον τῆς νήσου συσταθέν ὑπό τοῦ Ἱερομονάχου Βαρθολομαίου τοῦ Κουτλουμουσιανοῦ καί τοῦ αὐταδέλφου του Κυρίλλου, μονασάντων ἐν αὐτῷ κατά διαστήματα. Ἀκολούθως ὁ Παναγιώτατος ἐχοροστάτησεν εἰς τόν Μ. Ἑσπερινόν, ἐν τῷ τέλει τοῦ ὁποίου ἐχειροθέτησεν εἰς τό ὀφφίκιον τοῦ Ἄρχοντος Πρωτονοταρίου τόν ἀνοικοδομήσαντα τόν ἐρειπωθέντα Μετοχιακόν τοῦτον Ναόν Ἐντιμολ. κ. Ἀθανάσιον Κωνσταντόπουλον, Ἐπιχειρηματίαν ἐν Ἑλλάδι. Τήν πρωΐαν τῆς Τετάρτης, 17ης Μαΐου, ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικός Πατριάρχης, παρέστη καί ὡμίλησεν εἰς τά ἐπίσημα ἐγκαίνια τῶν νέων ἀθλητικῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ Γυμνασίου-Λυκείου τῶν Ἀγριδίων, αἱ ὁποῖαι κατεσκευάσθησαν δαπάναις καί εὐγενεῖ χορηγίᾳ τῆς ἐν Τουρκίᾳ ἑταιρείας κινητῆς τηλεφωνίας «Turkcell». Τήν πρωΐαν τῆς Πέμπτης, 18ης Μαΐου, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος ἐπεσκέφθη τό Δημοτικόν Σχολεῖον τῆς νήσου, ἐν Ἁγίοις Θεοδώροις, καί ἐχάρη μέ τήν δυναμικήν παρουσίαν τῶν σημερινῶν μαθητῶν, καθημένων εἰς τά ἴδια, ὡς καί Αὐτός, θρανία. Τό ἑσπέρας παρηκολούθησε καί ὡμίλησε κατά τήν ὑπό τῆς διεθνοῦς φήμης σολίστ Μουσικολ. κ. Σόνιας Θεοδωρίδου, ἐν συνεργασίᾳ μετά τοῦ Μουσικοῦ Σχολείου Καβάλας, πραγματοποιηθεῖσαν, πρός τιμήν Αὐτοῦ, συναυλίαν, ἐν Ἁγίοις Θεοδώροις, ὑπό τόν τίτλον «Καλησπερίζοντας τόν κύριο Μάνο στήν Ἴμβρο». Τέλος, τήν Παρασκευήν, 19ην Μαΐου, ἡ Α. Θ. Παναγιότης μετά τῶν συνοδῶν Αὐτῆς, ἐπέστρεψεν εἰς τήν Πόλιν.

Τά ὀνομαστήρια τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου

Ἐπί τῇ ἱ. μνήμῃ τῶν Ἁγίων ἐνδόξων Ἀποστόλων Βαρθολομαίου καί Βαρνάβα, ἡμέρᾳ τῶν σεπτῶν Πατριαρχικῶν Ὀνομαστηρίων, ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὁ Πατριάρχης, ἐχοροστάτησε κατά τόν Μ. Ἑσπερινόν τῆς ἑορτῆς, τό Σάββατον, 10ην Ἰουνίου, ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Ζωοδόχου Πηγῆς Βαλουκλῆ. Τήν ἐπομένην, Κυριακήν τῶν Ἁγίων Πάντων, 11ην ἰδίου, ὁ Πατριάρχης ἐχοροστάτησεν ἐν τῷ Π. Πατριαρχικῷ Ναῷ κατά τήν Θείαν Λειτουργίαν, συγχοροστατούντων Αὐτῷ τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Γέροντος Νικαίας κ. Κωνσταντίνου, Γέροντος Χαλκηδόνος κ. Ἀθανασίου, Γέροντος Δέρκων κ. Ἀποστόλου, Ἑλβετίας κ. Ἱερεμίου, Τρανουπόλεως κ. Γερμανοῦ, Δωδώνης κ. Χρυσοστόμου, Μαντινείας καί Κυνουρίας κ. Ἀλεξάνδρου, Ἴμβρου καί Τενέδου κ. Κυρίλλου, Πριγκηποννήσων κ. Ἰακώβου, Προικοννήσου κ. Ἰωσήφ, Φιλαδελφείας κ. Μελίτωνος, Σεβαστείας κ. Δημητρίου, Μυριοφύτου καί Περιστάσεως κ. Εἰρηναίου, Μύρων κ. Χρυσοστόμου, Συνάδων κ. Διονυσίου, Σασίμων κ. Γενναδίου, Ἰκονίου κ. Θεολήπτου, Πιττσβούργου κ. Σάββα, Βελγίου κ. Ἀθηναγόρου, Ρόδου κ. Κυρίλλου, Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου κ. Εὐγενίου, Κυδωνίας καί Ἀποκορώνου κ. Δαμασκηνοῦ, Ἱσπανίας καί Πορτογαλίας κ. Πολυκάρπου, Κώου καί Νισύρου κ. Ναθαναήλ, Λαγκαδᾶ, Λητῆς καί Ρεντίνης κ. Ἰωάννου, Καλλιουπόλεως καί Μαδύτου κ. Στεφάνου, Προύσης κ. Ἐλπιδοφόρου, Κυδωνιῶν κ. Ἀθηναγόρου, Σουηδίας καί πάσης Σκανδιναυΐας κ. Κλεόπα, Σηλυβρίας κ. Μαξίμου, Πέτρας καί Χερρονήσου κ. Γερασίμου, Σμύρνης κ. Βαρθολομαίου καί Ἱεραπύτνης καί Σητείας κ. Κυρίλλου, καί τοῦ Πανιερ. Ἀρχιεπισκόπου Τελμησσοῦ κ. Ἰώβ. Ἐν τῷ τέλει, τήν Α. Θ. Παναγιότητα προσεφώνησε κατά τό ἔθος ἐκ μέρους τῆς σεβασμίας Ἱεραρχίας τοῦ Θρόνου ὁ α΄ τῇ τάξει αὐτῆς Μητροπολίτης Γέρων Νικαίας κ. Κωνσταντῖνος, ἐν συνεχείᾳ ὁ Θεοφιλ. Ἐπίσκοπος Bogorodskiy κ. Ἀντώνιος ἀνέγνωσε συγχαρητήριον Μήνυμα τοῦ Μακ. Πατριάρχου Μόσχας καί πάσης Ρωσσίας κ. Κυρίλλου, καί ἐν τέλει ὡμίλησεν ὁ Πατριάρχης.

Τό Πατριαρχικόν προσκύνημα εἰς τήν Καππαδοκίαν

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. κ. Βαρθολομαῖος ἐπραγματοποίησε τό καθιερωμένον ἐτήσιον προσκύνημα εἰς τήν ἁγιοτόκον Καππαδοκίαν, μεταξύ 17-19 Ἰουνίου, εἰς τό ὁποῖον συμμετέσχον κατόπιν προσκλήσεώς Του, ἡ Α. Θ. Μ. ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων κ. κ. Θεόφιλος Γ΄, μετά τῆς συνοδείας αὐτοῦ, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κωνσταντίας-Ἀμμοχώστου κ. Βασίλειος, ἐκ Κύπρου, καί οἱ Σεβ. ΡΚαθολικοί Ἀρχιεπίσκοποι Lecce κ. Domenico Umberto D' Ambrosio καί Bari κ. Francesco Cacucci μετά τοῦ Πανοσιολ. κ. Andrea Palmieri.

Ἡ ἱεραποδημία τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου εἰς Τένεδον

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης, μετέβη κατά τό διάστημα μεταξύ 24ης ἕως 27ης Ἰουλίου εἰς τήν νῆσον Τένε-

δον, προσκληθείς ὑπό τοῦ οἰκείου Ποιμενάρχου καί τῶν ἐν Ἑλλάδι Σωματείων τῶν Τενεδίων, ἵνα προστῇ τῶν λατρευτικῶν ἐκδηλώσεων ἐπί τῇ μνήμῃ τῆς προστάτιδος τῆς νήσου Ὁσιοπαρθενομάρτυρος Παρασκευῆς.

Κατά τό προσκύνημα αὐτό ὁ Πατριάρχης ἡμῶν ἐχοροστάτησεν εἰς τόν Μέγαν Ἑσπερινόν τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς εἰς τόν Ναόν Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Τενέδου, ἐν τῷ τέλει τοῦ ὁποίου τόν Ὑψηλόν Ἐπισκέπτην προσεφώνησεν ἡ Εὐγεν. κ. Πελαγία Πισιριτζῆ, Πρόεδρος τῆς Κοινότητος Τενέδου, καί ἀντεφώνησεν Οὗτος καταλλήλως. Τήν κυρίαν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ὁ Πατριάρχης ἐχοροστάτησε κατά τήν Θείαν Λειτουργίαν εἰς τό φερώνυμον ἐξωκκλήσιον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς παρουσίᾳ τῶν ὡς ἄνω συμπροσευχηθέντων, μετά τό πέρας τῆς ὁποίας ὡμίλησεν Οὗτος καθώς καί οἱ Ἐξοχ. κ. κ. Τέρενς-Νικόλαος Κουΐκ καί Κωνσταντῖνος Χατζηδάκης, ὡς καί ὁ Ἐντιμ. κ. Χρῆστος Κάλφας.

Τό ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. κ. Βαρθολομαῖος ἐχοροστάτησεν εἰς τό προσφάτως ἀνακαινισθέν ἐξωκκλήσιον τῶν Ἁγίων Θεοδώρων κατά τόν Ἑσπερινόν τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Παντελεήμονος, ἐνῷ κατά τήν κυρίαν ἡμέραν τῆς μνήμης αὐτοῦ εἰς τήν τελεσθεῖσαν Θείαν Λειτουργίαν ἐν τῷ Ἱ. ἐνοριακῷ Ναῷ τῆς Κοιμήσεως, μετά τό τέλος τῆς ὁποίας ὁμιλήσας ἀπεχαιρέτισε τούς κατοίκους τῆς νήσου.

Ἡ ἑορτή τῆς Παναγίας μέ τόν Πατριάρχην εἰς τήν Ἴμβρον

Ἐν τῇ πολλῇ ἀγάπῃ Του πρός τήν γενέτειραν Ἴμβρον, ἡ Α. Θ. Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. κ. Βαρθολομαῖος ἐπεσκέφθη καί πάλιν αὐτήν, τήν φοράν ταύτην ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἑορτῶν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἀπό 11ης ἕως 16ης Αὐγούστου 2017.

Κατά τήν παραμονήν Του ἐν τῇ νήσῳ ὁ Πατριάρχης ἐχοροστάτησε καί ὡμίλησεν εἰς Παρακλήσεις, Ἑσπερινούς καί Λειτουργίας εἰς ὅλα τά χωρία καί προεξῆρχε τῆς Θ. Λειτουργίας τήν ἡμέραν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν συλλειτουργίᾳ μετά τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Καπιτωλιάδος κ. Ἡσυχίου καί τοῦ οἰκείου Ποιμενάρχου Σεβ. Μητροπολίτου Ἴμβρου καί Τενέδου κ. Κυρίλλου, εἰς τά Ἀγρίδια, ὅπου γίνεται κατ' ἔτος πανιμβριακή πανήγυρις. Εἰς τό τέλος τῆς Θ. Λειτουργίας ὁ Πατριάρχης ἐχειροθέτησεν εἰς Ἄρχοντα Δικαιοφύλακα τόν Ἔλλογ. κ. Πάριν Ἀσανάκην, νομικόν, ἐπί σειράν ἐτῶν Πρόεδρον καί νῦν Α΄ Ἀντιπρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου Ἰμβρίων, ἐνῶ τήν Κυριακήν, 13ην τοῦ ἰδίου, ὁ Πατριάρχης κατά τήν χοροστασίαν Του εἰς τό Σχοινούδι ἐχειροθέτησεν εἰς Ἄρχοντα Ὀστιάριον τόν Ἔλλογ. κ. Παῦλον Σταματίδην, Πρόεδρον τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑδρευούσης Ἰμβριακῆς Ἑνώσεως Μακεδονίας-Θρᾴκης.

Ἡ Πατριαρχική ἐπίσκεψις εἰς τήν Οὐγγαρίαν

Ἀπό τῆς 18ης μέχρι τῆς 21ης Αὐγούστου 2017 ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. κ. Βαρθολομαῖος ἐπεσκέφθη τήν πρωτεύουσαν τῆς Οὐγγαρίας Βουδαπέστην κατόπιν ἐπισήμου προσκλήσεως τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις Τῷ ἐπεφύλαξεν ὑποδοχήν καί τιμάς ἀρχηγοῦ κράτους.

Ὁ Πατριάρχης εἰς Ἀρτάκην

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης τέλεσε τήν Θείαν Λειτουργίαν εἰς τά ἐρείπια τῆς ἱστορικῆς Μονῆς Παναγίας Φανερωμένης ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Κυζίκου τήν 23η Αὐγούστου 2017, συλλειτουργούντων τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Ἰκονίου κ. Θεολήπτου καί Αὐστρίας κ. Ἀρσενίου, παρουσίᾳ πολλῶν προσκυνητῶν ἐκ τῆς Πόλεως, τῆς Χίου, τῆς Νέας Ἀρτάκης καί ἀλλαχόθεν.

Ὁ Πατριάρχης εἰς Ζάκυνθον

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης τήν Τετάρτη 23ην Αὐγούστου 2017, ἔφθασε εἰς Ζάκυνθον καί προέστη ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ Καθολικῷ τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ πολιούχου αὐτῆς Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἑσπερινοῦ, ἐν συγχοροστασίᾳ μετά τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσοστόμου, τοῦ οἰκείου Ποιμενάρχου καί πολλῶν ἄλλων Ἱεραρχῶν. Τήν πρωΐαν τῆς ἑπομένης, ἡμέρας καθ' ἥν συνεπληροῦντο 300 ἔτη ἀπό τῆς μετακομιδῆς τοῦ ἱεροῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου ἐκ Στροφάδων εἰς Ζάκυνθον, ὁ Πατριάρχης ἐχοροστάτησε κατά τόν Ὄρθρον καί προεξῆρχε τῆς Θείας Λειτουργίας ἐν συνιερουργίᾳ μετά τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσοστόμου καί πολλῶν Ἱεραρχῶν καί ἐξεφώνησε τόν πανηγυρικόν τῆς ἡμέρας ἀναφερθείς διά πλείστων εἰς τόν ἑορταζόμενον Ἅγιον, τήν ἀρετήν καί τό παράδειγμά του καί τόν ἀπεκάλεσε «παγκόσμιον Ἅγιον». Κατά τήν Θείαν Λειτουργίαν ταύτην συμπροσηυχήθη ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας Ἐξοχ. κ. Προκόπιος Παυλόπουλος.

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ

ΧΡΟΝΙΚΑ - ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἐγκαίνια ἱεροῦ Ναοῦ Ζωοδόχου Πηγῆς

Τό Σάββατο 27 Μαΐου 2017, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης μας τέλεσε τά ἐγκαίνια τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ Ζωοδόχου Πηγῆς Κολυμπίων, τόν ὁποῖο ἀνήγειρε στόν αὔλειο χῶρο τοῦ ξενοδοχείου «MYRINA» ὁ κ. Ἐμμανουήλ Πετρονιάτης. Στό φυτό τῆς Ἁγίας Τραπέζης κατέθεσε τά τίμια Λείψανα τῶν Ἁγίων: Μάρτυρος Τρύφωνος, Ἱερομάρτυρος Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως Πατριάρχου Κων/πόλεως καί τῶν ἐκ Μουλίων τῆς Κρήτης Νεομαρτύρων Ἀποστόλου, Δημητρίου καί Ζαχαρίου. Ὁ Σεβασμιώτατος στήν ὁμιλία του συνεχάρη τόν κτίτορα γιά τόν περικαλλῆ Ναό πού οἰκοδόμησε καί μέ ἰδιαίτερη καλαισθησία διακόσμησε καί εὐχήθηκε τά δέοντα. Μετά τό πέρας τῆς Θείας Λειτουργίας ὁ κ. Πετρονιάτης καί ἡ οἰκογένειά του στόν χῶρο τοῦ ξενοδοχείου δεξιώθηκαν τόν Σεβασμιώτατο, τούς ἱερεῖς καί τό πολυπληθές ἐκκλησίασμα.

Ἐγκαίνια Κέντρου Κοινότητας Ρόδου

Μέ τήν παρουσία τῆς Ὑπουργοῦ Κοινωνικῆς Ἀλληλεγγύης κ. Θεανοῦς Φωτίου πραγματοποιήθηκαν τό ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου 27 Μαΐου 2017 τά ἐγκαίνια τοῦ Κέντρου Κοινότητας τοῦ Δήμου Ρόδου στό χῶρο τοῦ παλαιοῦ Νοσοκομείου. Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης συνοδευόμενος ἀπό τόν Γενικό Ἀρχιερατικό Ἐπίτροπο Πρωτοπρεσβύτερο Ἰωάννη Χαλκιᾶ καί τόν Διάκονο Γεράσιμο Πασπάτη παρέστη στήν τελετή καί τέλεσε τόν ἁγιασμό τῶν ἐγκαινίων. Στήν προσφώνησή του ἀνέλυσε τήν ἔννοια τῆς κοινότητας καί τόνισε τήν λειτουργία της στήν ἱστορική πορεία τοῦ γένους μας, ἀναφέρθηκε στά σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα, ἐπεσήμανε τήν ἀνάγκη συνεργασίας σέ πραγματικό ἐπίπεδο ὅλων τῶν φορέων, τῶν Συλλόγων καί τῶν δραστηριοποιουμένων κοινωνικά Συλλογικοτήτων μέ σκοπό νά ἐπιτευχθεῖ οὐσιαστικό ἀποτέλεσμα γιά τήν θεραπεία τῶν ὑπαρχουσῶν ἀναγκῶν, συνεχάρη γιά τήν δημιουργία τῆς πολλά ὑποσχομένης αὐτῆς δομῆς καί εὐχήθηκε γιά τήν ἐπιτυχία της. Στήν τελετή παρέστησαν ὁ Ὑφυπουργός Ναυτιλίας κ. Νεκτάριος Σαντορινιός, ὁ Βουλευτής Δημήτριος Γάκης, ὁ Περιφερειάρχης κ. Γεώργιος Χατζημάρκος, ὁ Δήμαρχος Ρόδου κ. Φώτιος Χατζηδιάκος καί ἐκπρόσωποι τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν.

Χειροθεσία Ἀρχιδιακόνου

Τήν Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς, 4 Ἰουνίου 2017, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης μας κατά τήν Θεία Λειτουργία στόν Καθεδρικό ἱερό Ναό Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου προεχείρισε σέ Ἀρχιδιάκονο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεώς μας τόν Διάκονο π. Γεράσιμο Πασπάτη. Στήν προσφώνησή του ἐξῆρε τήν συνεπῆ καί ἀφοσιωμένη διακονία του προτρέποντάς τον νά πληροφορεῖ σύμφωνα μέ τό γραφικό, τήν διακονία του μέ σύνεση, φόβο Θεοῦ καί ἀγάπη πρός τήν Ἐκκλησία.

Συνάντηση Ἐπιτροπῆς Θρησκευτικοῦ Τουρισμοῦ

Στο πλαίσιο τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Πρωτοκόλλου Συνεργασίας Ὑπουργείου Τουρισμοῦ καί Ἐκκλησίας, στόν τομέα τοῦ Προσκυνηματικοῦ καί Θρησκευτικοῦ Τουρισμοῦ, πραγματοποιήθηκε τήν Παρασκευή 23 Ἰουνίου 2017 στά κεντρικά γραφεῖα τοῦ Ε.Ο.Τ. συνάντηση τῆς Κοινῆς Ἐπιτροπῆς Θρησκευτικοῦ - Προσκυνηματικοῦ Τουρισμοῦ τοῦ Ὑπουργείου Τουρισμοῦ καί τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στή Δωδεκάνησο, κατά τήν διάρκεια τῆς ὁποίας ἔγινε ἐνημέρωση-παρουσίαση ἀπό πλευρᾶς Ὑπουργείου τῶν προτεινόμενων βασικῶν δράσεων τοῦ Ὑπουργείου καί τοῦ ΕΟΤ γιά τήν προώθηση τοῦ θρησκευτικοῦ προσκυνηματικοῦ τουρισμοῦ κατά τά ἔτη 2017-2018, ἀλλά καί γιά τό σχεδιασμό δράσεων κατά τό ἔτος 2018 τό ὁποῖο ἔχει ἀνακηρυχθεῖ ἔτος τουρισμοῦ Ἑλλάδος-Ρωσίας.

Ἀπό τήν πλευρά τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων συμμετεῖχαν ὁ Μητροπολίτης Ρόδου κ. Κύριλλος, ὡς Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ Γραμματέας της, Ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος Παπανθίμου, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Βαρθολομαῖος Σιαρλής, ἀπό τήν Πατριαρχική Ἐξαρχία τῆς Πάτμου καί ὁ Γεώργιος Πετρόπουλος, ἀπό τήν Ἱερά Μητρόπολη Σύμης. Ἀπό πλευρᾶς Ὑπουργείου Τουρισμοῦ ἐπικεφαλῆς ἦταν ὁ κ. Γεώργιος Τζιάλλας, Γενικός Γραμματέας Τουριστικῆς Πολιτικῆς καί Ἀνάπτυξης, ἡ κ. Ἀγγελική Χονδροματίδου, Διευθύντρια τοῦ Γραφείου τῆς Ὑπουργοῦ Τουρισμοῦ κ. Ἕλενας Κουντουρᾶ καί Ὑπηρεσιακοί Παράγοντες τοῦ Ὑπουργείου Τουρισμοῦ.

Χειροτονίες

Τήν Κυριακή, 18 Ἰουνίου 2017, ὁ Σεβασμιώτατος Ποιμενάρχης μας κατά τήν Θεία Λειτουργία στόν Καθεδρικό ἱερό Ναό Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου προέβη στή χειροτονία σέ Πρεσβύτερο τοῦ Διακόνου π. Ἀνδρέου Φραντζή, πτυχιούχου Θεολογίας. Τήν Τρίτη, 27 Ἰουνίου 2017, στήν ἱερά Μονή Παναγίας Φανερωμένης Ἰξιᾶς Ρόδου, ἔλαβε χώρα ἡ χειροτονία σέ Διάκονο ἀπό τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Νουβίας κ. Σάββα τοῦ κ. Σωτηρίου Πράσινου, τόν ὁποῖο χειροτόνησε σέ Πρεσβύτερο ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης μας κατά τήν Θεία Λειτουργία τῆς 29ης Ἰουνίου 2017 στόν ἱερό Ναό Πέτρου καί Παύλου Χαρακίου. Εὐχόμαστε στούς νέους Πρεσβυτέρους τῆς τοπικῆς μας Ἐκκλησίας νά ἀναδειχθοῦν ἄξιοι τῆς ὑψηλῆς ἀποστολῆς τους.

Ἐπίσκεψη Ἐπισκόπου Μπουρούντι

Τήν Ἱερά μας Μητρόπολη ἐπισκέφτηκε ὁ Θεοφιλέστατος Μητροπολίτης Μπουρούντι καί Ρουάντας κ. Ἰννοκέντιος μεταξύ 26ης Ἰουνίου καί 6ης Ἰουλίου. Κατά τό διάστημα τῆς παραμονῆς του στή Ρόδο χοροστάτησε τοῦ Ἑσπερινοῦ στόν ἱερό Ναό Ἁγίου Ἀποστόλου Παύλου Λίνδου (28 Ἰουνίου) καί Ἁγίου Ραφαήλ Ἀρχαγγέλου (2 Ἰουλίου), συγχοροστατούντων τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Νουβίας κ. Σάββα καί τοῦ Σεβασμιωτάτου Ποιμενάρχου μας κ. Κυρίλλου, Ἁγίων Ἀποστόλων πόλεως Ρόδου (29 Ἰουνίου), χοροστάτησε τοῦ Ὄρθρου καί τῆς Θείας Λειτουργίας στόν Μητροπολιτικό ἱερό Ναό Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου (29 Ἰουνίου) καί τέλεσε τή Θεία Λειτουργία στούς ἱερούς Ναούς Ἁγίων Ἀναργύρων πόλεως Ρόδου (1 Ἰουλίου) καί Καθεδρικό ἱερό Ναό Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου (2 Ἰουλίου).

Ἐγκαίνια Παρεκκλησίου Ὁσίου Παϊσίου

Τήν Κυριακή, 9 Ἰουλίου 2017, πραγματοποιήθηκαν τά Ἐγκαίνια τοῦ ἱεροῦ Παρεκκλησίου Ὁσίου Παϊσίου τοῦ Ἁγιορείτου τῆς ἐνορίας Ἀναλήψεως πόλεως Ρόδου.

Τό ἑσπέρας τῆς προηγούμενης ἡμέρας ἔλαβε χώρα ἡ κατάθεση τῶν τιμίων Λειψάνων (Μάρτυρος Τρύφωνος, Ἱερομάρτυρος Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, Πατριάρχου Κων/πόλεως καί Νεομαρτύρων Ἀποστόλου, Δημητρίου καί Ζαχαρίου τῶν ἐν Μουλίοις τῆς Κρήτης) καί ἀκολούθησε ὁ Πανηγυρικός Ἑσπερινός χοροστατοῦντος τοῦ Σεβασμιωτάτου Νουβίας κ. Σάββα.

Τό πρωί τῆς Κυριακῆς, μετά τήν Ἀκολουθία τοῦ Ὄρθρου, τῆς ὁποίας χοροστάτησε ὁ Σεβασμιώτατος ἅγιος Νουβίας, ἔλαβε χώρα ἡ τελετή τῶν Ἐγκαινίων καί ἀκολούθησε ἡ Θεία Λειτουργία προεξάρχοντος τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου μας. Στήν ὁμιλία του ὁ Σεβασμιώτατος, μεταξύ τῶν ἄλλων, ἐξέφρασε τή χαρά του γιά τό γεγονός τῆς Καθιερώσεως τοῦ Θυσιαστηρίου στήν Πόλη μας ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ὁσίου Παϊσίου, ἐξέφρασε τήν εὐαρέσκεια τῆς Ἐκκλησίας πρός τόν Προϊστάμενο τῆς Ἐνορίας, Ἀρχιμ. Ἰωαννίκιο Ἀναγνώστου, καί ἐπαίνεσε τοῦ εὐσεβεῖς δωρητές. Στή συνέχεια πῆρε τό λόγο ὁ π. Ἰωαννίκιος, ὁ ὁποῖος ἐξέφρασε εὐχαριστίες πρός ὅλους ὅσοι βοήθησαν ἀπό τό περίσσευμα ἤ τό ὑστέρημά τους νά συντελεστεῖ τό ἔργο ἀνοικοδομήσεως καί διακοσμήσεως τοῦ ἱεροῦ Παρεκκλησίου. Τό βράδυ τῆς Κυριακῆς, μετά τήν Ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ, στόν κατάμεστο ἀπό πιστούς ἱερό Ναό τῆς Ἀναλήψεως, ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης π. Ἀντίπας Καρεώτης, μίλησε σχετικά μέ τή ζωή καί τίς διδαχές τοῦ Ὁσίου Παϊσίου καί ἀκολούθησε ἐποικοδομητική συζήτηση.

Μέ ἰδιαίτερη λαμπρότητα γιορτάστηκε ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου Παϊσίου στό ὡς ἄνω ἱερό Παρεκκλησιο τό ἑσπερας τῆς Τρίτης 11 Ἰουλίου, χοροστατοῦντος τοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου μας, καί τό πρωί τῆς Τετάρτης 12 Ἰουλίου.

Μνήμη Ἁγίας Μαρίνης

Τήν Δευτέρα, 17 Ἰουλίου 2017, Μνήμη τῆς Ἁγίας Μεγαλομάρτυρος Μαρίνης, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης μας προέστη τῆς πανηγύρεως τοῦ ἀνακαινισθέντος ἐκ βάθρων φερωνύμου ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Ἐνορίας Παραδεισίου. Πρό τῆς ἐνάρξεως τῆς Θείας Λειτουργίας ἔλαβε χώρα ἡ τελετή πλύσεως καί ἐνδύσεως τῆς Ἁγίας Τραπέζης καί πρό τῆς ἀπολύσεως τῆς Θείας Λειτουργίας πραγματοποιήθηκε ἡ Λιτάνευση τῆς ἱερᾶς Εἰκόνας καί τῶν τιμίων Λειψάνων τῆς Ἁγίας Μαρίνης καί τῆς ἱερᾶς Εἰκόνας τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου «Γαλακτοτροφούσης».

Ὁ Σεβασμιώτατος στήν ὁμιλία του ἐξέφρασε τή χαρά καί τά συγχαρητήριά του γιά τήν ἀποκατάσταση καί ἀνακαίνιση τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ καί τήν συντήρηση τοῦ παλαιοῦ τέμπλου καί τῶν εἰκόνων του, ἀπέδωσε τόν ἔπαινο καί τήν εὐαρέσκεια τῆς Ἐκκλησίας στόν Προϊστάμενο τῆς ἐνορίας Πανοσιολ. Ἀρχιμ. Κύριλλο Παπανθίμου, στά μέλη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς Παναή Νικόλαο, Κοντογιάννη Ἀλέξανδρο, Παστιδενό Νικόλαο καί Σορωνιάτη Δέσποινα, στόν βασικό χορηγό τοῦ ἔργου κ. Βασίλειο Σταυριανό, καί σέ ὅλους, ὅσοι συνέβαλαν στήν ἀποπεράτωση τοῦ ἔργου εὐσεβεῖς κατοίκους τῆς κωμοπόλεως Παραδεισίου, τόνισε δέ ἰδιαίτερα τή σημασία ἀποκαταστάσεως τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ μνημεῖο τῆς θρησκευτικῆς καί πολιτιστικῆς μας κληρονομιᾶς.

Στό τέλος ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιμ. Κύριλλος Παπανθίμου, ὡς Πρόεδρος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, προσφώνησε καί εὐχαρίστησε τόν Σεβασμιώτατο, τήν Προϊσταμένη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας κ. Μάνια Μιχαηλίδου καί τούς συνεργάτες της, τούς συνεργάτες του καί τούς εὐσεβεῖς δωρητές καί εὐχήθηκε σέ ὅλους πλούσια τή χάρη τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου «Γαλακτοτροφούσης» καί τῆς Ἁγίας Μεγαλομάρτυρος Μαρίνης.

Χειροθεσίες Ὀφφικιάλων Μητρός Ἐκκλησίας

Τήν Κυριακή, 30 Ἰουλίου 2017, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης μας προέστη τῆς Θείας Λειτουργίας στόν Καθεδρικό ἱερό Ναό Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου καί προέβη στίς χειροθεσίες τῶν: π. Ἰωάννου Χαλκιᾶ, Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου, σέ Πρωτοπρεσβύτερο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καί κ. Ἐμμανουήλ Θεουλάκη, Πρωτοψάλτου τοῦ Καθεδρικοῦ ἱεροῦ Ναοῦ, σέ Ἄρχοντα Ὑμνωδό τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Πρίν τήν τελετή τῶν χειροθεσιῶν ὁ Σεβασμιώτατος μίλησε σχετικά, ἐξῆρε τήν πολυετῆ ἀφοσιωμένη διακονία καί τό ἐκκλησιαστικό ἦθος τῶν νέων Ὀφφικιάλων τῆς Μητρός Ἐκκλησίας στή Ρόδο, ἐξέφρασε τίς εὐχαριστίες καί τήν προσωπική του εὐγνωμοσύνη πρός τό πρόσωπο τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου, τόνισε ὅτι ἡ ἄμεση ὑπαγωγή τῆς τοπικῆς μας Ἐκκλησίας στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ἀποτελεῖ ὑψίστη εὐθύνη, προνόμιο καί τιμή, ἐρμήνευσε τήν Πατριαρχική εὐαρέσκεια ἀπονομῆς τῶν Ὀφφικίων ὡς γεγονός τιμῆς καί Πατριαρχικῆς εὐλογίας πρός τόν ἱερό κλῆρο καί τόν ἱεροψαλτικό κόσμο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεώς μας καί εὐχήθηκε τά δέοντα.

Ἀκολούθησε ἡ τελετή τῶν χειροθεσιῶν, μετά τό πέρας τῶν ὁποίων ἀνεγνώσθησαν τά σεπτά Πατριαρχικά Πιτάκια καί στή συνέχεια μίλησαν οἱ χειροθετηθέντες, οἱ ὁποῖοι σέ συγκινησιακά φορτισμένη ἀτμόσφαιρα ἐξέφρασαν τήν εὐγνωμοσύνη τους πρός τό σεπτό πρόσωπο τῆς Κορυφῆς τῆς Ὀρθοδοξίας, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου, τήν ἀφοσίωσή τους πρός τό θεσμό τῆς Μητρός Ἐκκλησίας, τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου καί τίς εὐχαριστίες τους πρός τόν Σεβασμιώτατο Ποιμενάρχη μας. Στό τέλος τῆς τελετῆς ἐψάλη ἀπό τούς χορούς τό Πολυχρόνιο τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου μας.

Κατασκηνώσεις Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου (Καλοκαίρι 2017)

Ἀρχιμ. Μαξίμου Παναγιώτου

Μέ τή Χάρη τοῦ Θεοῦ καί τήν εὐλογία τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ρόδου κ. Κυρίλλου λειτούργησαν ἐφέτος γιά εἰκοστή χρονιά οἱ Ἐκκλησιαστικές Κατασκηνώσεις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεώς μας.

Αὐτό τό Καλοκαίρι φιλοξενήθηκαν περίπου 550 παιδιά καί ἔφηβοι. Ὁ κεντρικός ἄξονας τῶν ἁγιογραφικῶν θεμάτων καί τῶν ἀπογευματινῶν συζητήσεων ἦταν ἡ ρήση τοῦ ἁγίου Πορφυρίου τοῦ Καυσοκαλυβίτου *«Ὁ Χριστός εἶναι τό πᾶν»*. Βάσει αὐτοῦ τοῦ ἀποφθέγματος ἀναλύθηκαν οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου περί τοῦ ἑαυτοῦ Του στό Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννου: α) *«Ἐγώ εἰμι ἡ Ἀνάστασις»* (Ἰω. 11,25), β) *«Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμήν ὁ καλός»* (Ἰω. 10,11), γ) *«Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή»* (Ἰω. 15,5), δ) *«Ἐγώ εἰμι τό φῶς τοῦ κόσμου»* (Ἰω. 8,12), ε) *«Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς»* (Ἰω. 6,35), στ) *«Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα»* (Ἰω. 10,9) καί ζ) *«Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός»* (Ἰω. 14,6). Ὅλα αὐτά τά λόγια τοῦ Κυρίου μᾶς παραπέμπουν στό ὄνομα, πού ἀποκάλυψε ὁ Θεός στόν Μωυσή στό ὄρος Σινά *«Ἐγώ εἰμι ὁ Ὤν»*. Ἡ μετοχή *«ὁ Ὤν»* δηλώνει τή μοναδικότητα, τήν αἰωνιότητα καί τήν δημιουργικότητα τοῦ Θεοῦ. Τί εἶναι ἀνώτερο ἀπό τή ζωή καί τήν ἀνάσταση; Ποιός μπορεῖ νά φωτίσει καί νά καθοδηγήσει στό δρόμο τῆς σωτηρίας ἐκτός ἀπό τόν Χριστό;

Ἐφέτος τά στελέχη, Ἀρχηγοί, Ὑπαρχηγοί καί Ὁμαδάρχες, ἄνθρωποι τῆς κουζίνας καί τῆς ἀποθήκης, ἰατρικό προσωπικό, πού ἀφιέρωσαν τόν πολύτιμο χρόνο τους στό ἔργο τῆς Κατασκήνωσης, ἦταν τά ἑξῆς:

Α΄ περίοδος (Κορίτσια Δημοτικοῦ): *Ἀρχηγός:* Στέλλα Ξεπαπαδάκη, *Ὑπαρχηγός:* Παρασκευή Μαντικοῦ, *Ὁμαδάρχες-Βοηθοί:* Κουφλῆ Δήμητρα καί Μαρία Κρητικοῦ, Ἀνθούλα Τσαβαρῆ καί Εἰρήνη Καλιοντζῆ, Γεωργία Τσαλώλη καί Ζωή Φτάκλα, Τριανταφυλλιά Ξεπαπαδάκη καί Φωτεινή Παπαδοπούλου, Ἀναστασία Ξεπαπαδάκη καί Φλωρεντία Παπαδοπούλου, Ἐλευθερία Νικολίτση καί Δέσποινα Κρητικοῦ, Δέσποινα Διακαντώνη καί Ἰωάννα Σκλιβάκη.

Β΄ Περίοδος (Κορίτσια Δημοτικοῦ): *Ἀρχηγός:* Γραμματική Μοίρα, *Ὁμαδάρχες-Βοηθοί:* Εὐσταθία Ζαφειράκη καί Ἑλένη Γιαννουράκη, Μαρία Ζαφειράκη καί Ἐλευθερία Κατσιδώνη, Εἰρήνη Ἀγγελοπούλου καί Αἰκατερίνη Κατσιδώνη, Ναταλία Ἀγγελοπούλου καί Μαρία Ἀχλαδιανάκη, Κωνσταντίνα Τζιλήρα καί Μαρία Κατσιδώνη, Ἄννα Σκανδαλιάρη καί Κωνσταντίνα Πολίτη, Εὐδοκία Παπαδημητράκη καί Χαρά Τσάταρου.

Γ΄ Περίοδος (Κορίτσια Γυμνασίου-Λυκείου): *Ἀρχηγός:* Σεβαστή Μανέττα, *Ὑπαρχηγός:* Ἀγγελική Κουντούρη, *Ὁμαδάρχες-Βοηθοί:* Βασιλική Μιχαηλάκη-Ἀρφαρᾶ καί Μαρία Κωνσταντινίδη, Δέσποινα Βερυκούκια καί Μαρία Τριπολίτη, Μαρία Σταυρῆ καί Δέσποινα Καραμαρίτη, Εὐαγγελία Χατζηπέτρου καί Τσαμπίκα Καλλιστῆ, Ἀθηνά Γκιουζένη καί Αἰκατερίνη Κουτσάγια, Ἰουλία Θυρῆ καί Μαρία Παπακώστα καί Νομική Μπούμπα.

Δ΄ Περίοδος (Ἀγόρια Γυμνασίου-Λυκείου): *Ἀρχηγός:* Βασίλειος Λυριστής, *Ὑπαρχηγός:* Σεβαστιανός Λυριστής, *Ὁμαδάρχες-Βοηθοί:* Σάββας Ζουρούδης καί Ἀντώνης Καπάκας, Μάριος Λυριστής καί Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος, Κωνσταντίνος Ἀχζαράνης καί Χρῆστος Παπανικόλας, Ἀθανάσιος Χατζῆς καί Ἀθανάσιος Συκόφυλλος, Στέφανος Κεφάλας καί Γεώργιος Μαρτζοῦκος, Ἀναστάσιος Τσέλιος καί Γεώργιος Δάλλας, Βασίλειος Γεωργακόπουλος καί Γεώργιος Κουμέντος.

Ε΄ Περίοδος (Ἀγόρια Δημοτικοῦ): *Ἀρχηγός:* π. Γεώργιος Μάντζιος, *Ὑπαρχηγοί:* Ἠλίας Κονισσής καί Παναγιώτης Σαρδέλλης, *Ὁμαδάρχες-Βοηθοί:* Ἀλέξανδρος Μάντζιος καί Ἀντώνης-Ἄγγελος Καλαμαρᾶς, Μιχαήλ Γκάτζιος καί Γρηγόρης Μπίτσικας, Κωνσταντίνος Μάντζιος καί Λάζαρος Μητσοῦ, Διαμαντής Φλάγκος καί Γεώργιος Σωτηρόπουλος, Σταῦρος Καλαφάτης καί Ραφαήλ Χριστάκης, Παναγιώτης Γκάντζιος καί Δημήτρης Μητσοῦ, Γεώργιος Ζουρούδης καί Νικόλαος Σαρδέλλης.

Νοσηλευτές ὑπῆρξαν οἱ νοσηλεύτριες Εἰρήνη Φλώρου καί Δέσποινα Παυλῆ καθώς καί ὁ γιατρός Λουκᾶς Βάσης.

Στήν Κουζίνα ἐργάσθηκαν οἱ: Γεωργία Βογιατζῆ, Γεώργιος Νάστος, Δέσποινα Αὐγενικοῦ, Φωτεινή Φτάκλα, Κυριακή Ἀγγελίδου, Ἑλένη Καμπούρη, Παναγιώτα Κυριαζάκου, Στυλιανή Καραγιάννη, Εὐαγγελία Παπαϊωάννου, Ἰουλία Μαυρίκου, Ζηνοβία Χατζηδάκη, Ἐλευθερία Ἰσκᾶ, Βασιλική Βουλγαροπούλου, Σταυρούλα Λιούρη, Μαρία Κοντεκάκη, Καθολική Μιχαλάκη, Ἀνθούλα Ἀγγέλου, Εὐστρατία Παπαδοπούλου, Παρασκευή Χατζηγρηγορίου, Σταματία Στεριανάκη, Ἀνθούλα Ἀργυροῦ, Σμαράγδη Πεταυράκη καί Αἰκατερίνη Πλατέλλα.

Στήν ἀποθήκη ἐργάσθηκαν οἱ: Μιχάλης Κλαδάκης καί Γιάννης Βογιατζής. Ὁδηγός τοῦ Λεωφορείου ἦταν ὁ Μιχάλης Κλαδάκης. Λογιστής ἦταν ὁ Νικόλαος Γιορδαμνής.

Εὐχαριστώντας ὅλους τούς ἐθελοντές εὐχόμεθα ὁ Κύριος νά τούς ἀντιπροσφέρει πλούσιες τίς εὐλογίες Του.

ΕΝΩΣΙΣ ΙΕΡΟΨΑΛΤΩΝ ΡΟΔΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΧΩΡΩΝ

ΙΕΡΟΨΑΛΤΙΚΑ ΝΕΑ

www.ieropsaltesrodou.gr

Συνεχής καί ἀξιόλογη ἦταν ἡ δραστηριότητα τοῦ Συλλόγου Ἱεροψαλτῶν Ρόδου «Εὐάγγελος Μουτάφης» τό δεύτερο τετράμηνο τοῦ 2017.

Ὕμνους τοῦ Πεντηκοσταρίου ἠχογράφησε ἡ βυζαντινή χορωδία στόν Ἱερό Ναό Ἁγ. Χριστοφόρου, οἱ ὁποῖοι προβλήθηκαν ἀπό τήν τηλεόραση ΘΑΡΡΙ.

Ἰδιαίτερη στιγμή γιά τόν σύλλογο ὑπῆρξε ἡ χειροθεσία σέ ἱεροψάλτες τῆς Ἱερᾶς μας Μητροπόλεως ἀπό τόν Σεβασμιώτατο κ. κ. Κύριλλο τῶν συναδέλφων Ἱεροψαλτῶν Ν. Φαρμακίδη καί Σ. Πατατούκου τούς ὁποίους καί συγχαίρουμε ὁλόψυχα.

Τήν παγκόσμια ἡμέρα μουσικῆς τίμησε ἡ χορωδία μας σέ συνεργασία μέ τό «Σπίτι τῆς Εὐρώπης» μέ ἐκδήλωση στή ὁποία ἀποδόθηκαν ὕμνοι τῆς Ἐκκλησίας μας μέ χοράρχη τόν πρωτοψάλτη Ἀπόστολο Χριστοφῆ στόν Ἱερό χῶρο τῆς Παναγίας τοῦ Μπούργκου ἀποσπώντας τά συγχαρητήρια τοῦ ἀκροατηρίου.

Μονοήμερο σεμινάριο μέ θέμα τήν «Ψαλτική» πραγματοποιήθηκε ἀπό τόν Ἄρχοντα ὑμνωδό – πρωτοψάλτη κ. Γ. Χατζηθεοδώρου στό πνευματικό κέντρο Ἁγ. Γεωργίου Ἄνω σέ συνεργασία μέ τόν πολιτιστικό σύλλογο Ἀπολλώνων «Νέοι Ὁρίζοντες» μέ μεγάλη ἐπιτυχία. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ εὐχαριστοῦμε τό Ἐκκλησιαστικό Συμβούλιο τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ γιά τήν παραχώρηση τῆς αἴθουσας.

Μαζική ὑπῆρξε ἐπίσης ἡ συμμετοχή συναδέλφων Ἱεροψαλτῶν σέ πανηγυρίζοντες Ἱερούς Ναούς, ὅπου χοροστάτησε ὁ Σεβασμιώτατος καί λάμπρυνε τίς Ἱερές Ἀκολουθίες.

Σημαντική στιγμή γιά τόν σύλλογο ὑπῆρξε ἡ ἀπονομή τοῦ Ὀφικίου τοῦ Ἄρχοντος ὑμνωδοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκλησίας, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπό τόν Σεβασμιώτατο Ποιμενάρχη μας στόν Πρωτοψάλτη τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ, καθηγητῆ βυζαντινῆς μουσικῆς καί χοράρχη κ. Μανώλη Θεουλάκη ἀναγνωρίζοντας τήν πολυετῆ καί πολύπλευρη προσφορά του στήν Ἐκκλησία. Πάντα ἄξιος.

Ἑορταστική ἐκδήλωση πρός τιμήν τῆς Παναγίας μας πραγματοποίησε ἡ βυζαντινή χορωδία μέ χοράρχη τόν Ἀπόστολο Χριστοφῆ στόν προαύλιο χῶρο Παναγίας Ἰαλυσοῦ μέ ὕμνους τῆς Θεομήτορος μετά ἀπό πρόσκληση τοῦ ἐφημερίου π. Κωνσταντίνου Χατζημιχαήλ καί τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου συμμετέχοντας στό πρόγραμμα τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ γιά τήν ἑορτή τῆς Κοιμήσεως. Θερμές εὐχαριστίες τόσο γιά τήν πρόσκληση ὅσο καί γιά τήν φιλοξενία.

Ὁ σύλλογος Ἱεροψαλτῶν αἰσθάνεται τήν ὑποχρέωση νά ἐκφράσει τά θερμά συγχαρητήρια καί τίς ὁλόθερμες καί ὁλόψυχες εὐχές στόν νεοεκλεγέντα ἀπό τό Οἰκουμενικό μας Πατριαρχεῖο Ἐπίσκοπο Ὀλύμπου κ. Κύριλλο Παπανθίμου, εὐλαβέστατο ἱερέα τῆς Ἱερᾶς μας Μητροπόλεως ὡς βοηθοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ποιμενάρχου μας εὐχόμενοι νά εἶναι πάντα ἄξιος καί νά ἔχει πολύκαρπο Ἀρχιερωσύνη. Θερμά συγχαρητήρια ἐκφράζουμε καί στόν ταπεινότατο καί ἐκλεκτό Ἱερέα π. Ἰωάννη Χαλκιᾶ, Γενικό Ἀρχιερατικό Ἐπίτροπο τῆς Ἱερᾶς μας Μητροπόλεως στόν ὁποῖο ὁ Ποιμενάρχης μας κ. Κύριλλος ἀπένειμε τό Ὀφίκιο τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου εὐχόμενοι νά συνεχίσει μέ τό ἴδιο ζῆλο καί ἐπιτυχία τό ἔργο του. Πάντα ἄξιος.

Ἀκολουθία εἰς Παράκλησιν Ἀσθενῶν

Στό Μικρό Εὐχολόγιο τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (ἔκδοσις ΙΘ΄ 2012) ἐκτός ἀπό τή συνηθισμένη Παράκληση τῆς Παναγίας τοῦ Μικροῦ Παρακλητικοῦ Κανόνος (σελ. 496-521) ὑπάρχει καί ἡ «Ἀκολουθία εἰς παράκλησιν ἀσθενῶν» (σελ. 303-325). Σ' αὐτές τίς Ἀκολουθίες συναντᾶμε τή λέξη παράκληση μέ διαφορετικές σημασίες. Στήν «Παράκληση τῆς Παναγίας» παράκληση σημαίνει τήν ἱκεσία, τή δέηση πρός τήν Παναγία, ἐνῶ στήν «Ἀκολουθία εἰς παράκλησιν ἀσθενῶν» σημαίνει τήν παρηγοριά καί ἐνδάρρυνση τῶν ἀσθενῶν. Καί ἡ Παράκληση τῆς Παναγίας ἀναφέρεται καί σέ ἀσθένειες καί προσφέρεται βοήθεια καί παρηγοριά στούς ἀσθενεῖς ἀπό τήν μεσίτρια Ὑπεραγία Θεοτόκο, ὅταν διαβάζεται ἀπό ἀσθενεῖς ἤ συγγενεῖς ἀσθενῶν.

Στήν «Ἀκολουθία εἰς παράκλησιν ἀσθενῶν» στούς ἀσθενεῖς περιλαμβάνονται καί οἱ δαιμονισμένοι κι ὅσοι ἐπηρεάζονται ἀπό ἀκάθαρτα πνεύματα (μαγεῖες, κατάρες κλπ.). Πολλές ἀσθένειες, ἰδιαίτερα οἱ ψυχολογικές, ὀφείλονται κατά τά λεγόμενα τοῦ ἁγίου Πορφυρίου τοῦ Καυσοκαλυβίτου σέ δαιμονικές ἐπήρειες. Αὐτή τήν Ἀκολουθία, ἐκτός τῶν λόγων τοῦ ἱερέα, οἱ ἄρρωστοι μποροῦν νά τήν διαβάζουν.

Μετά τήν ἀρχική προσευχή τοῦ Τρισαγίου ἀκολουθοῦν οἱ ἑπόμενοι ψαλμοί: 142, 22, 26, 67 καί 50. Στή συνέχεια ὑπάρχει ἕνας ὑπέροχος «Κανόνας εἰς τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, εἰς τήν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, εἰς τούς Ἀσωμάτους, εἰς τούς Ἀποστόλους καί εἰς πάντας τούς Ἁγίους». Στό τέλος ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθη θαυμάσια Εὐχή τοῦ ἱερέως: *«Πάτερ ἅγιε, ἰατρὲ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, ὁ πέμψας τὸν μονογενῆ σου Υἱόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πᾶσαν νόσον ἰώμενον, καὶ ἐκ θανάτου λυτρούμενον, ἴασαι καὶ τὸν δοῦλόν σου (...) ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτὸν ψυχικῆς τε καὶ σωματικῆς ἀσθενείας, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ σου· καὶ ζωοποίησον αὐτόν, κατὰ τὸ σοὶ εὐάρεστον, ὅπως τὴν ὀφειλομένην σοι εὐχαριστίαν καὶ προσκύνησιν ἐν ἀγαθοεργίαις, ἀποπληροῖ. Πρεσβείαις τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων σου τῶν Ἁγίων. Ὅτι σὺ εἶ ἡ πηγὴ τῶν ἰαμάτων καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν».*

Ἀκολουθία Μεταδόσεως τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων εἰς Ἀσθενῆ

Στό Μικρό Εὐχολόγιο τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (ἔκδοσις ΙΘ΄ 2012) ὑπάρχει ἡ ἄγνωστη στούς πολλούς «Ἀκολουθία μεταδόσεως τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων εἰς ἀσθενῆ». Ἐπειδή εἶναι ἰδιαίτερης πνευματικῆς ἀξίας, θά τήν παραθέσουμε γιά γνώση καί χρήση της ἀπό τούς κληρικούς καί τούς λαϊκούς.

Ὁ ἱερέας εἰσερχόμενος στό σπίτι τοῦ ἀσθενοῦς, ἐάν εἶναι ἐξομολόγος, τόν ἐρωτᾶ ἐάν ἔχει κάποιες ἁμαρτίες νά τοῦ πεῖ καί, ἀφοῦ τίς ἐξομολογηθεῖ ὁ ἀσθενής, τοῦ διαβάζει εἰδική συγχωρητική εὐχή. Καί στήν περίπτωση πού ὁ ἱερέας δέν εἶναι ἐξομολόγος, καί τότε τοῦ διαβάζει τή ἑπόμενη συγχωρητική εὐχή. *«Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν ὁ Ἅγιος καὶ ἐν ἁγίοις ἐπαναπαυόμενος· ὁ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐξαποστείλας τὸν μονογενῆ σου Υἱόν, καὶ Θεὸν ἡμῶν, ἐπάκουσόν μου δεομένου σου ὑπὲρ τοῦ δούλου σου τούτου, καὶ παράσχου αὐτῷ συγγνώμην, καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ, καὶ ἀξίωσον αὐτὸν ἀκατακρίτως μεταλαβεῖν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ ἀγαπητοῦ σου Υἱοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ἑνωθῆναι μετὰ σοῦ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ φυλαττόμενον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ σου ἀπὸ παντὸς πονηροῦ, καὶ ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας, ἀπολαῦσαι ἐκτυπώτερον τῆς μυστικῆς σου τραπέζης ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρᾳ τῆς Βασιλείας σου σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις σου, ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρί καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν».* Στή συνέχεια ὁ ἀσθενής λέει τά: *«Πιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ ὅτι σὺ εἶ ἀληθῶς ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ», «Ἄνες, ἄφες, συγχώρησον ὁ Θεὸς τὰ παραπτώματά μου τὰ ἑκούσια καὶ τὰ ἀκούσια· τὰ ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ· τὰ ἐν γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ· τὰ πάντα μοι συγχώρησον, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος».*

Ὁ ἱερέας, ἀφοῦ καλέσει τόν ἀσθενῆ μέ τά λόγια τῆς Θείας Λειτουργίας *«Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης πρόσελθε τῷ Χριστῷ ἀδελφέ»*, τοῦ μεταδίδει τά ἄχραντα Μυστήρια μέ τά λόγια: *«Σοὶ τῷ (...) μεταδίδοται τὸ πανάχραντον καὶ ζωοποιὸν Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσίν σου ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον»*. Στή συνέχεια ὁ ἱερέας λέγει τά ἀκόλουθα: *«Τοῦτο ἥψατο τῶν χειλέων σου καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου καὶ τὰς ἁμαρτίας σου περικαθαριεῖ»*. Ἀκολουθεῖ ἡ εὐχή: *«Τὸ Σῶμά σου τὸ ἅγιον, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, γένοιτο τῷ δούλῳ σου τούτῳ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, εἰς πίστιν καὶ ἐλπίδα βεβαίαν, εἰς φωτισμὸν τῆς καρδίας αὐτοῦ, εἰς ἀποτροπὴν πάσης διαβολικῆς ἐνεργείας, εἰς συντήρησιν τῆς χάριτός σου καὶ εἰς καλὴν ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματός σου»*. Μετά λέγει ὁ Ἱερέας τήν ἑπόμενη μικρή ἐκτενῆ ἱκεσία: *«Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου· δεόμεθά σου, ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον. Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, ἐπισκέψεως, συγχωρήσεως καὶ ἀναρρώσεως τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (...), καὶ ὑπὲρ τοῦ συγχωρηθῆναι αὐτῷ πᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον. Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν»*.

Ὁ δέ ἀσθενής, ἐάν μπορεῖ, ἄς πεῖ τήν εὐχαριστία αὐτή: *«Εὐχαριστῶ σοι, Χριστέ, ὁ Θεός μου, ὅτι ἠξίωσάς με τὸν ἁμαρτωλόν, μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων σου Μυστηρίων. Δοξολογῶ τὴν ἄμετρον ἀγάπην σου, καὶ εὐσπλαγχνίαν ὁπού ἔδειξας εἰς ἐμέ, νὰ καταδεχθῇς νὰ ἑνωθῇς μὲ ἐμένα τὸν μεμολυσμένον. Λοιπόν παρακαλῶ σε Κύριε, νὰ γένουν αὐτὰ τὰ Ἅγια Μυστήρια εἰς ἴασιν καὶ κάθαρσιν τῆς ψυχῆς μου καὶ τοῦ σώματος, εἰς ἀποτροπὴν παντὸς ἐναντίου, εἰς φωτισμὸν τῆς καρδίας μου, εἰς εἰρήνην τῶν ψυχικῶν μου δυνάμεων, εἰς περιποίησιν τῶν ἐντολῶν σου, εἰς προσδήκην τῆς θείας σου χάριτος, εἰς ἀρραβώνα τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ βασιλείας καὶ εἰς ἀπολογίαν εὐπρόσδεκτον ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματός σου. Ναί, Κύριε, διὰ πρεσβειῶν τῆς παναχράντου σου Μητρὸς καὶ πάντων σου τῶν Ἁγίων. Ἀμήν».*

Ἀρχιμ. Μαξίμου Παναγιώτου

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ ΤΕΥΧΟΣ ΡΟΔΟΣ 8017
ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ 1926/04 ΚΕΜΠ ΑΘ
ΕΛΤΑ Hellenic Post